

Heteronormit identiteettejä rajoittamassa

Identiteetti, perhekäsitykset ja tulevaisuus nuorten lapsettomien ei-heteroseksuaalien elämäntarinoissa

HELI VUORIKIVI

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2017

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta – ja kulttuuritieteiden yksikkö

VUORIKIVI, HELI: Heteronormit identiteettejä rajoittamassa – Identiteetti, perhekäsitykset ja tulevaisuus nuorten lapsettomien ei-heteroseksuaalien elämäntarinoissa

Pro gradu-tutkielma, 81 s., 1 liites.

Sosiologia

Ohjaaja: Antti Saloniemi

Tammikuu 2017

Tutkimuksessani tarkastelen miten heteronormit näyttäytyvät sellaisten ihmisten elämäntarinoissa, jotka eivät koe näiden normien mukaan elävänsä. Pohjana tutkimukselleni toimii tasa-arvoisen avioliittolain, perheen ja vanhemmuuden ympärillä viime vuosina käyty keskustelu. Perhe on monessa mielessä suomalaisille pyhä ja sen vuoksi siihen liittyvät muutokset herättävät voimakkaita tunteita. Vaikka keskustelu kiinnittyykin perheeseen ja avioliittoon, se samalla tekee myös näkyväksi seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä asenteita ja normeja.

Olen kiinnostunut ei-heteroseksuaalisen identiteetin omaavien nuorten aikuisten näkemyksistä, kokemuksista, tunteista ja odotuksia liittyen perheeseen, omaan identiteettiin ja toimijuuteen. Keräsin tutkimusaineistoni sosiaalisessa mediassa julkaistun kirjoituspyynnön avulla. Aineistoni koostuu 25:tä itsensä ei-heteroseksuaaliksi määrittelevän 18-35 –vuotiaan nuoren aikuisen kertomuksesta.

Analyysini on kaksiosainen. Ensimmäisessä osassa rakensin narratiivisen analyysin keinoin kolme eri mallitarinaa, jotka kuvaavat ei-heteroseksuaalisen nuoren aikuisen identiteettiprosessia heteronormatiivisessa yhteiskunnassa. Toisessa osassa hahmottelin aineistoni sisällön analyysin keinoin nostaen esiin perheeseen, vanhemmuuteen ja heteronormeihin liittyviä kertomuksissa painottuneita teemoja.

Löysin aineistostani kolme erilaista mallitarinaa, joissa ei-heteroseksuaalista identiteettiprosessia ja omaa suhdettaan ympäristöön kuvataan eri tavoin. Kaikille tarinoille oli yhteistä yhteiskunnan heteronormatiivisuuden ja seksuaalivähemmistöjen aseman kritisointi. Eri tarinatyyppien välillä ei ollut huomattavissa suuria eroja perhekäsitysten suhteen. Riippumatta siitä halusiko tutkittava tulevaisuudessa lapsia vai ei, niin hyvän vanhemmuuden nähtiin rakentuvan rakkaudesta, hyväksynnästä ja turvallisista rajoista. Vanhempien sukupuolella ja seksuaalisella suuntautumisella tai perheen kokoonpanolla ei nähty olevan merkitystä.

Suuria eroja kuitenkin löytyi siinä, kuinka kertojat kokivat heteronormien omaa elämäänsä rajoittavan ja omiin valintoihinsa (esim. perheen perustamiseen) vaikuttavan. *Mutkaisen tien kautta päämäärään* -tarinatyyppin kertojat kertoivat kokeneensa aikuiseksi kasvaessaan parhaimmillaan suuria onnen hetkiä ja huonoimmillaan epävarmuutta, syrjintää ja masennusta. Lopulta he olivat kuitenkin hyväksyneet itsensä ja ympäröivän maailman ja kokivat voivansa vaikuttaa omiin valintoihinsa heteronormeista huolimatta, ainakin jossakin määrin. *Varmoin askelin* -tarinatyyppissä oman identiteetin löytäminen ja hyväksyminen näyttäytyivät suhteellisen mutkattomana prosessina. Oma toimijuus suhteessa heteronormatiivisiin rakenteisiin nähtiin vahvana eikä niiden nähty rajoittavan omia valintoja juurikaan. Tarinoissa painottui läheisten antama tuki ja syrjintäkokemusten vähäisyys. *Syrjäpolkujen kulkijat* kokivat identiteettiprosessin haastavana ja ympäröivän yhteiskunnan rakenteita omaa toimintaa voimakkaasti rajoittavana, jopa lamaannuttavana. Heidän tarinoissaan nousi eniten esiin lapsuudessa ja nuoruudessa koettu syrjintä ja lähiympäristön hyväksynnän puute.

Kaikissa tarinatyypeissä kritisoitiin voimakkaasti oman identiteetin määrittelyn tarvetta, jonka nähtiin kumpuavan heteronormatiivisista rakenteista. Toisaalta kertojat itse nostivat tätä identiteettipohdintaa jatkuvasti esiin ja osa kertoi myös siitä helpotuksen tunteesta, joka syntyi, kun omalle identiteetille oli vihdoinkin löytynyt nimi. Tämän määrittelytarpeen kritisoinnin ja toisaalta oman kategorian paikantamiseen liittyvän helpotuksen taustalta nousee esiin kertojien tarve tulla muiden hyväksymäksi sellaisena kuin on.

Eräs tutkimuksen tärkeimpiä huomioita on se, että lapsuudessa/nuoruudessa saatu tuki tai vaihtoehtoisesti sen puute vaikutti siihen, kuinka rajoittaviksi yhteiskunnan rakenteet koettiin aikuisena. Ne jotka kokivat saaneensa osaksensa hyväksyntää lapsuudessa ja nuoruudessa, kokivat nyt aikuisina pärjäävänsä sen voimin ja hyväksyvänsä samalla itsensä osana tätä maailmaa. Ne, jotka olivat läpi lapsuuden ja nuoruuden jatkuvasti kokeneet, ettei heitä hyväksytty omana itsenään, eivät myöskään uskoneet siihen, että nyt aikuisena pystyisivät elämään syrjivien rakenteiden keskellä omia tarpeitaan unohtamatta. Tutkimukseni havainnollistaa siis pohjimmiltaan rakenteen ja toimijuuden dilemmaa ja yksilön oman historian ja kokemuksen vaikutusta siihen.

Asiasanat: heteronormatiivisuus, identiteetti, perhekäsitykset, seksuaalivähemmistöt, toimijuus

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Seksuaalivähemmistöt ennen ja nyt.....	3
2.1 Ei-heteroseksuaalisuuden kirjo (sanastoa).....	4
2.2 Seksuaalivähemmistöjen historiaa	6
2.3 Heteronormi	10
2.3.1 Homofobia	11
2.3.2 Perhe heteronormin ytimessä	12
2.4 Seksuaalivähemmistöt yhteiskunnallisen tutkimuksen kohteena	14
3. Narratiivit identiteettiä kuvaamassa	20
3.1 Minuus ja identiteetti	20
3.2 Ei-heteroseksuaalinen identiteetti sosiaalitieteissä	21
3.3 Seksuaalisen identiteetin kehittyminen	21
3.3.1 Vaihteoriat	22
3.3.2 Joustava seksuaali-identiteetti	24
3.4 Narratiivinen lähestymistapa	25
3.5 Narratiivinen konstruktionismi.....	27
3.6 Sisäinen tarina	28
4 Tutkimuskysymykset	30
5 Aineisto, analyysi ja tutkimuksen etiikka.....	31
5.1. Aineisto.....	31
5.2 Analyysi.....	33
5.3 Tutkimuksen etiikka.....	35
6. Kolme erilaista polkua aikuisuuteen.....	36
6.1 Mutkaisen tien kautta määränpäähän	37
6.1.1 Lapsuus	38
6.1.2 Herkistyminen.....	39
6.1.3 Kaappi ja syrjintä	41
6.1.4 ”Kaapista ulos”	42
6.1.5 Hyväksyminen/vapautuminen.....	44
6.1.6 Tulevaisuus	46
6.2 Varmoin askelin	47

6.2.1 Lapsuus	48
6.2.2 Herkistyminen.....	49
6.2.3 ”Kaapista ulos”	50
6.2.4 Tulevaisuus	51
6.3 Syrjäpolkujen kulkija.....	52
6.3.1 Lapsuus	53
6.3.2 Herkistyminen.....	54
6.3.3 Syrjintä/toiseus.....	55
6.3.4 ”Kaapista ulos”	55
6.3.5 Tulevaisuus	56
7. Perhe, heteronormit ja toisenlainen minuus	58
7.1 Käsityksiä hyvästä vanhemmuudesta ja onnellisesta perheestä.....	58
7.2 Pohdintaa omasta mahdollisesta vanhemmuudesta	60
7.3 Vääränlainen perhe?	62
7.4 Heteronormit identiteettejä ja elämänvalintoja rajoittamassa	63
7.5 Miksi en voi olla vain minä?.....	66
8. Johtopäätökset	68
8.1 Narratiivinen identiteetti ei-heteroseksuaalien tarinoissa	68
8.2 Heteronormatiivista perheihannetta kyseenalaistamassa.....	71
8.3 Erilaiset identiteetit ja rajoittavat heteronormit.....	72
9. Lopuksi.....	74
LÄHTEET	76
LIITE 1.....	82

1. Johdanto

”Satun tässä asiassa kuulumaan siihen joukkoon, jota tämä erityisesti koskettaa. Totta kai, jos menen itseeni, niin yhtä lailla kansalaisena kaipaen yhdenvertaisuutta...Että mitään ei tarvitse piilottaa, peittää tai hävetä, vaan kaikin tavoin se oma elämä tai perhe ja rakkaus ja ihmissuhde on yhtä tunnustettu.” (Toivola 2014)

Laki sukupuolineutraalista avioliittolaista astuu voimaan maaliskuussa 2017. Kun itse aloin suunnitella tutkimukseni aihetta syksyllä 2014, lakiin liittyvä kansalaisaloite oli juuri eduskunnan käsittelyssä. Myöhemmin toisessa eduskunnan äänestyksessä laki hyväksyttiin ja samalla hyväksyttiin myös kansanedustaja Jani Toivolan (vihr.) lausuma hallituksen tehtävästä valmistella uuden lain edellyttämiä muutoksia muihin lakeihin. (Yle uutiset 2014). Lain myötä seksuaalivähemmistöön kuuluvien tasa-arvoinen asema tunnustetaan yhteiskunnallisesti. Tätä eivät kaikki tahot kuitenkaan allekirjoita.

Aiheen ympärillä käyty keskustelu on käynyt kuumana jo pidemmän aikaa ja lain hyväksymisen jälkeen se jatkuu edelleen. Kannanottoja keskustelussa värittää mm. arvokonservatiivien lausunnot, joihin liittyy vahvasti mm. pelko perhe- ja avioliittoinstituution murenemisesta. Perhe on monessa mielessä suomalaisille pyhä ja sen vuoksi siihen liittyvät muutokset herättävät voimakkaita tunteita. Vaikka keskustelu kiinnittyykin perheeseen ja avioliittoon, se samalla tekee myös näkyväksi seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä asenteita ja normeja. Kyse on loppupeleissä siitä mitä pidämme yhteiskunnassamme normaalina ja hyväksyttävänä. Samaan aikaan kun keskustelua käydään julkisuudessa seksuaalivähemmistöihin kuuluvat yritettävät elää ”normaalina” elämää ja monet vielä lapsettomat ei-heteroseksuaalit pohtivat omaa identiteettiään, tulevaisuuttaan ja mahdollista vanhemmuuttaan.

Itseäni on aina kiinnostanut yhteiskunnassa vallitsevien normatiivisten ihanteiden rakentuminen ja toisaalta näitä normeja rikkovat ilmiöt. Toiseuden ja syrjinnän teemat koskettavat liittyivätpä ne sitten etnisyyteen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun itsestä riippumattomaan syyhyn. Koska seksuaalivähemmistöihin liittyvät teemat olivat graduprosessia aloittaessani tapetilla, valitsin aiheeni siihen liittyen. Lähtökohtaisesti olin kiinnostunut selvittämään seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten aikuisten ajatuksia vanhemmaksi ryhtymisestä

heteronormatiivisessa yhteiskunnassa. Tutkimusprosessin aikana tutkimusasetelmani muuttui koskemaan entistä enemmän seksuaalivähemmistöidentiteetin omaavien identiteettiprosessia ja sen yhteyttä perheeseen ja heteronormatiivisiin rakenteisiin. Tämä muutos lähti ensinnäkin kirjallisuuteen tutustumisen tuomista uusista ajatuksista, mutta myös kerätyn aineiston sisällöstä, jossa identiteettiprosessin luonne näyttäytyi hyvin merkittävänä tarinoita kehystävänä ja läpäisevänä tekijänä. Tutkimuksia seksuaalivähemmistöjen identiteettiprosessista on tehty jonkin verran ja sitten toisaalta sateenkaariperheiden vanhemmuudesta oli eri näkökulmista tehty tutkimuksia. Lapsettomien seksuaalivähemmistön edustajien ajatuksia perheen perustamisesta ja sen yhteyttä identiteettiin ei juurikaan ole tieteellisessä tutkimuksessa käsitelty.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on siis tuoda esille ei-heteroseksuaalisen identiteetin omaavien nuorten aikuisten näkemyksiä, kokemuksia, tunteita ja odotuksia liittyen perheeseen, vanhemmuuteen ja omaan identiteettiin. Olen ensinnäkin kiinnostunut saamaan selville miten tutkittavien lapsuuden kokemukset, ympäristön asenteet ja suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva heteronormatiivisuus ovat osaltaan vaikuttaneet heidän identiteettityöhönsä ja tulevaisuuden näkymiinsä. Kiinnostukseni keskittyy myös tutkittavien perhekäsityksiin ja mielikuviin vanhemmuudesta sekä ajatuksiin omien lasten hankkimisesta. Haluan myös kuulla miten tutkittavat näkevät suomalaisen yhteiskunnan ja sen heteronormatiivisen rakenteen ja kuinka paljon he antavat sen vaikuttaa omaan toimintaansa. Keräsin aineistoni sosiaalisessa mediassa julkaistun kirjoituspyynnön avulla. Aineistoni koostuu 25 itsensä ei-heteroseksuaaliksi määrittelevän 18-35 –vuotiaan nuoren aikuisen kertomuksista.

Analyysini on kaksiosainen. Ensimmäisessä osassa rakennan narratiivisen analyysin keinoin kolme eri mallitarinaa, jotka kuvaavat ei-heteroseksuaalisen nuoren aikuisen identiteettiprosessia heteronormatiivisessa yhteiskunnassa. Valitsin analyysimenetelmäksi narratiivisen analyysin, koska haluan antaa tutkittaville itselleen mahdollisuuden puhua historiastaan, nykyisyydestään ja tulevaisuudestaan mahdollisimman vapaasti, samalla kertoen tarinaa omasta itsestään osana lapsuudenperhettään ja ympäröivää yhteiskuntaa. Vaikka narratiivinen aineisto on kokoelma yksityisiä kertomuksia, se samalla tuo näkyväksi laajempaa sosiaalista todellisuutta, joka aina toimii tarinoiden rakennusmateriaalina. Toisessa osassa hahmottelen aineistoani sisällön analyysin keinoin nostaten esiin perheeseen, vanhemmuuteen ja heteronormeihin liittyviä kertomuksissa painottuneita teemoja. Lopuksi tarkastelen kummankin analyysin tuloksia yhdessä nähdäkseni, miten aikuiseksi kasvamisen polut vaikuttavat siihen, miten seksuaalivähemmistöön kuuluva kokee nämä teemat. Perustelen analyysiin liittyvät valintani tarkemmin luvussa viisi.

Keskeisimpiä teoreettisia käsitteitäni tutkimuksessani ovat narratiivinen konstruktionismi, seksuaali-identiteetin kehitys ja sisäinen tarina, joiden paikkaa tutkimuksessani avaam enemmän luvussa kolme. Luvussa kaksi perehdytän lukijan tutkimukseni taustoihin, seksuaalivähemmistöihin ja heidän perheisiinsä, näiden vähemmistöjen historiaan sekä heteronormatiivisuuden ja homofobian käsitteisiin. Samalla esittelen aiheesta aiemmin tehtyä tutkimusta. Luvussa neljä esittelen tutkimuskysymykseni. Luvussa viisi kerron tarkemmin tutkimusaineiston luonteesta sekä esittelen tutkimusmenetelmäni toteutuksineen. Samalla myös pohdin tutkimuseettisiä näkökantoja, joita jouduin itse tutkimuksen edetessä pohtimaan paljon. Luvuissa kuusi ja seitsemän esittelen tutkimukseni tuloksia. Luku kuusi keskittyy narratiivisen analyysin tuloksien esittelyyn ja vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni siitä miten ei-heteroiksi itsensä määrittelevät nuoret aikuiset kertovat lapsuudestaan ja aikuiseksi kasvamisestaan osana identiteetti-prosessiaan. Luvussa seitsemän vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni, joka koskee niitä käsityksiä ja tunteita perheestä, vanhemmuudesta ja omasta tulevaisuudesta, joita ei-heteroiksi itsensä määrittelevien nuorten aikuisten tarinoista nousee. Nämä sisällön analyysin esiin nostamat teemat esittelen käsittelemällä ensin vastaajien perheeseen ja vanhemmuuteen liittyviä käsityksiä ja pohdintoja sekä siirtyen sen jälkeen heteronormeihin ja toiseuteen liittyvien kokemusten ja tunteiden käsittelyyn. Luvussa kahdeksan vedän aiempien lukujen tulokset yhteen ja pyrin löytämään yhteyden niiden välillä vastaten samalla viimeiseen tutkimuskysymykseeni: Miten aikuiseksi kasvamisen prosessi kokemuksineen ja tunteineen on vaikuttanut tulevaisuuden suunnitelmiin ja käsityksiin vanhemmuudesta, perheestä ja yhteiskunnasta? Lopuksi vielä pohdin tutkimuksen merkitystä ja paikkaa vallitsevassa yhteiskunnallisessa ja tieteellisessä keskustelussa.

Tämä on pohjimmiltaan tutkimus normatiivisista rakenteista ja ihmisistä, joiden olemassaolo kyseenalaistaa nämä normit. Tämä on myös tutkimus siitä, kuinka yksilö rakentaa omaa normista poikkeavaa identiteettiään ja miten hän tämän kokee. Perhe toimii tutkimuksessani käsitteenä, joka tekee nämä prosessit näkyväksi.

2. Seksuaalivähemmistöt ennen ja nyt

Ei-heteroseksuaalisesti tuntevia ihmisiä on ollut olemassa jo paljon ennen kuin koko hetero-käsitettä oli keksitty. He ovat myös aina perustaneet perheitä. Kuitenkin, vasta 1900-luvun loppua lähestyttäessä ei-heteroseksuaalit perheineen ovat uskaltaneet astua esiin ja avoimesti kertoa elämästään. Ennakkoluulot, sairausleima ja homoseksuaalisten suhteiden kieltäminen laissa, ovat aiemmin saaneet seksuaalivähemmistöjen edustajat salaamaan suuntautumisensa. Monet heistä ovat

tästä syystä eläneet heteroseksuaalisessa parisuhteessa ja tukahduttaneet tunteensa. Yleisesti vanhemmuuteen liitetty hetero-oletus on tehnyt homoseksuaalisesti tuntevien vanhempien perheistä näkymättömiä. (Jämsä 2007, 163.) Vuosisadan loppua kohden vaiettua ilmiötä on tehty näkyväksi kansalaisyhteiskunnan liikehännän sekä tieteellisen tutkimuksen kautta. Seksuaalivähemmistöjä käsittelevät tutkimukset ovat osaltaan luoneet uusia käsitteitä, jotka ovat tuoneet seksuaalivähemmistöt kaikkien tietoon. Kun vielä 50 vuotta sitten ”homoseksualisti” viittasi johonkin epämääräiseen, jollain tavalla rikolliseen ja sairaaseen yksilöön, niin tänä päivänä homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset ja sateenkaariperhe ovat kaikille tuttuja käsitteitä ja moni myös tuntee lähipiiristään seksuaalivähemmistön edustajia. Myös uudemmat käsitteet, kuten ’queer’ ja ’pan’, ovat pikkuhiljaa siirtyneet sukupuolentutkimuksen kentältä osaksi julkista keskustelua ja useat, jotka eivät koe asettuvansa jäykkiin sukupuoli- ja seksuaalisuuden hetero -kategorioihin, löytävät omalle identiteetilleen nimen näistä.

Tässä luvussa avaan seksuaalivähemmistöjen historiaa ja aiheen tutkimusperinteitä lyhyesti. Tämän jälkeen avaan heteronormatiivisuuden käsitettä ja luvun lopussa esittelen ei-heteroseksuaalisuutta, identiteettiä ja perheitä käsitteleviä tutkimuksia. Ensin kuitenkin tarpeen käydä läpi seksuaali- ja sukupuolimääritelmien kirjoon liittyviä käsitteitä, joita myöhemmin tutkimuksessani käytän.

2.1 Ei-heteroseksuaalisuuden kirjo (sanastoa)

Tutkimuksessani käytän tutkimukseeni osallistuneista yleisesti käsitettä ei-heteroseksuaali. Perinteisesti tutkimuksissa ja arkikielessäkin käytössä ovat olleet lähinnä kaikille tutut homo-, lesbo- ja bi- seksuaalisuuden käsitteet. Tämä jäykähkö luokittelu jättää kuitenkin ulkopuolelle kaiken sen moninaisuuden, jota seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin liittyy. Tämän opin itse tutkimukseni edetessä ja tästä syystä laajensin käsitteellistä kehikkoani koskemaan kaikkia niitä, jotka eivät koe olevansa heteroseksuaaleja.

Seksuaalinen suuntautuminen viittaa siihen, ketä kohtaan ihminen tuntee vetovoimaa romanttisesti ja/tai eroottisesti. (Seta.fi. 2016)

HLBTQ -kirjainlyhenne pitää sisällään sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ryhmät (homot, lesbot, bi:t, transihmiset, intersukupuoliset, queerit). Kirjainlyhenteestä on eri versioita riippuen siitä, mihin ryhmiin halutaan viitata. (Seta.fi. 2016)

Homo tai biseksuaali on henkilö, jolla on kyky tuntea emotionaalista tai seksuaalista vetoa joko omaa sukupuolta kohtaan (homo) tai kumpaakin sukupuolta kohtaan (bi). Homo voi viitata sekä miehiin että naisiin. (Seta.fi. 2016)

Aseksuaalinen on henkilö, joka ei tunne seksuaalista vetovoimaa toisia kohtaan. Hänellä saattaa silti olla romanttista kiinnostusta toisia kohtaan. (aseksuaalit.net. 2015.)

Demiseksuaali on henkilö, joka kokee seksuaalista vetovoimaa vain romanttiseen partneriinsa. (Seta.fi. 2016)

Panseksuaali on henkilö, joka tuntee seksuaalista vetovoimaa ihmiseen, riippumatta tämän sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntauksesta. (Seta.fi. 2016)

Edellä mainittujen käsitteiden etuliitteitä voidaan myös yhdistää –**romanttisuus** käsitteeseen. Tällöin esim. aseksuaaliksi biromanttiseksi itsensä määrittelevä ihminen ei tunne seksuaalista vetovoimaa kehenkään, mutta pystyy kokemaan romanttisia tunteita kumpaankin sukupuoleen. (aseksuaalit.net. 2015.)

Vaikka oma tutkimukseni lähtökohtaisesti käsittelee ei-heteroseksuaalisuutta ja täten kietoutuu seksuaalisen suuntautumisen käsitteeseen, ei siitä voi erottaa myöskään **sukupuoli-identiteettiin** liittyviä tekijöitä.

Cis-sukupuolinen ihminen. Cis-ihminen on mies tai nainen, joka ilmaisee sukupuoltaan pääosin omalle synnynnäiselle sukupuolelleen ominaisesti. Suurin osa kaikista ihmisistä on cis-sukupuolisia. (Seta.fi. 2016; Rintamäki ym. 2015, 13-14.)

Transsukupuolinen kokee, ettei hänen syntymässään määritelty sukupuoli vastaa hänen todellista sukupuoltaan. Esim. transmies on syntymässä määritelty tytöksi, mutta kokee olevansa mies ja mahdollisesti pyrkii korjaamaan sukupuoltaan kokemustaan vastaavaksi hormonihoitolla tai leikkauksilla. (Seta.fi. 2016)

Muunsukupuolinen (non-binäärinen) kokee itsensä sukupuolettomaksi tai monisukupuoliseksi eli hän elää perinteisen mieheyden ja naiseuden rajalla tai kokonaan sen ulkopuolella. **Genderfluidin** sukupuoli-identiteetti taas on liukuva ja jaksottain vaihtuva. (Seta.fi. 2016)

Intersukupuolinen on henkilö, jonka synnynnäiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole selkeästi miehen tai naisen. (Seta.fi. 2016)

Queer on näkökulma, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja. Yhä useammalle queer on myös identiteetti, jonka kuvaamiseksi perinteiset sukupuolta tai suuntautumista määrittelevät sanat ovat liian rajoittavia. Myös heteroksi itsensä kokeva henkilö voi olla queer jos hän ei allekirjoita vallitsevia sukupuolta tai seksuaalisuutta määrittäviä normeja. (Seta.fi. 2016)

Sateenkaariperheet: Sateenkaariperhe –käsite on perheiden itsensä kehittämä nimitys omalle perhemuodolleen. Määritelmän alle sijoittuu kuitenkin useita erilaisia perhekokoonpanoja. Sateenkaariperhe voi olla samaa sukupuolta olevien vanhempien perhe tai myös heterosuhteessa olevan homo-, bi- tai transseksuaalin perhe. Jotkut jopa laskevat heterovanhempien uusperheet sateenkaariperheiksi. (Solantaus 2007, 77.) Myös seksuaalivähemmistöjen perheet voivat muodostaa ”ydinperheitä”, uusperheitä ja yhden vanhemman perheitä. Osa sateenkaariperheiden vanhemmista, useimmiten homo- ja bi-miehet, toimivat lapsen etävanhempina. Sateenkaariperheet voivat muodostaa myös ns. **apilaperheitä**, joissa perhettä on alusta alkaen perustamassa useampia kuin kaksi aikuista, esimerkiksi nais- ja miespari yhdessä (neliäpilaperhe). (Jämsä 2008, 37-41.) Apilaperheet ovat tähän asti olleet monelle homomiehelle ainoa tapa perustaa perhe. Naispareilla hedelmöityshoitojen kautta yhteisen lapsen saaminen on mahdollista. Lapsen hankinnan vaikeuden vuoksi sateenkaariperheiden vanhempina toimii vähemmän miehiä kuin naisia. (Jämsä 2007, 170-171.)

2.2 Seksuaalivähemmistöjen historiaa

Jotta voisimme ymmärtää ei-heteroiksi itsensä tuntevien yhteiskunnallista asemaa nyt, on meidän palattava aikaan, jolloin yleisesti koettiin, että seksuaalivähemmistöjä ei ole olemassa tai korkeintaan kyse on jostain äärimmäisen marginaalisesta ilmiöstä, joka tulee yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi tukahduttaa. Tähän aikaan palataksemme, meidän ei tule kulkea kuin joitakin kymmeniä vuosia taaksepäin. Jos kulkisimme vielä tätä kauemmas, satojen vuosien päähän, päätyisimme aikaan, jolloin

käsitteet heteroseksuaalisuus tai seksuaalivähemmistöt ovat täysin tuntemattomia, vaikka seksuaaliset tunteet samaa sukupuolta kohtaan eivät tuntemattomia olleetkaan. (Esim Diamond 2007, 19-21.)

Kaikissa tunnetuissa kulttuureissa on esiintynyt ei-heteroseksuaalisesti tuntevia ihmisiä. Lähinnä homoseksuaalisuuden (enimmäkseen homomiesten) historiaa on tutkittu ja tästä syystä esittelen sitä tarkemmin. On kuitenkin pidettävä mielessä, että muidenkin seksuaalivähemmistöjen edustajia on todennäköisesti ollut kautta aikojen (esim. aseksuaaleja), mutta ehkä he eivät ole käytökseltään olleet niin ”silmiinpistäviä”, jotta olisivat tulleet tunnistetuiksi kaikkina aikoina. Varsinkin naisten seksuaalisuus on ollut monina aikoina itsessään tabu ja seksistä nauttivaa naista pidetty jossain määrin norminvastaisena, joten aseksuaali nainen ei tällöin ole ehkä kokenut toiseutta toisin kuin nykyään yliseksualisoituneessa länsimaaisessa kulttuurissa mahdollisesti kokee. Aikakausi normatiivisine rakenteineen vaikuttaa siihen mikä seksuaalisuuteen liittyvä nähdään vähemmistönä ja mikä enemmistönä, mikä normaalina ja mikä poikkeavana. Niin sanottu queer-tutkimus kyseenalaistaa perinteisen essentialistisen käsityksen pysyvän seksuaali-identiteetin olemassaolosta ja näkee seksuaali-identiteetin konstruktionistisesta näkökulmasta historiallisesti ja kulttuurisesti rakennettuna. Tästä näkökulmasta voimme historiallisessa tarkastelussa puhua vain ilmiöistä, jotka muistuttavat nykykäsitteiden valossa tarkasteltuna homoseksuaalisuutta. (Hekanaho 2010, 151-152.)

Muun muassa Pohjois-Amerikan intiaaniheimoissa, Afrikan alkuperäiskulttuureissa sekä Antiikin Kreikassa homoseksuaalinen käyttäytyminen on ollut yleistä ja hyväksyttyä. (Baum 1993; ref. Lehto & Kovero 2010.) 1500-luvun alusta alkaen protestanttisen ja katolisen kirkon painostuksen vuoksi seksuaalisuuteen ylipäänsä alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota ja sitä alettiin rajoittaa erinäisin tavoin. Homoseksuaalisuudesta tuli piiloteltavissa oleva asia Euroopassa. Silti jonkinlainen homokulttuuri kukoisti Euroopan suurkaupungeissa ja 1800-luvun loppua lähestyessä ensimmäinen tunnettu homoaktivisti, avoimesti homo saksalainen juristi Karl Heinrich Ulrichs alkoi puhua homojen ja lesbojen puolesta pamfletteja kirjoittaen. Natsien noustessa valtaan homoseksuaalien asema vaikeutui huomattavasti. Ajatuksia homoseksuaalisuuden synnynnäisestä luonteesta käytettiin hyväksi yrittäen parantaa homoseksuaalista käytöstä epäinhimillisillä tavoilla. Natsien keskitysleireillä kuoli tietävästi n. 5000 homoseksuaalia, heistä lähes kaikki miehiä. (Aldrich 2004; LeVay 1996; ref Lehto & Kovero 2010, 26-32.)

Toisen maailmansodan hirmutekojen jälkeen homojen ja lesbojen asema alkoi hitaasti parantua. 1950-luvulla Yhdysvalloissa vallitsi vielä senaattori Joseph McCarthyn johtamien homovainojen

vuoksi ahdasmielinen ilmapiiri. McCarthy rakensi kylmän sodan hengessä kuvaa kommunisteista ja homoista, jotka olivat soluttautuneet yhteiskunnan hallintoelimiin. Asenneilmapiiristä huolimatta homoseksuaalit alkoivat perustaa yhdistyksiä ensin salaa ja pikkuhiljaa ilmapiirin sen salliessa näkyvämmiin. 1960-luvulta alkaen homoaktivismi sai näkyvää jalansijaa Yhdysvalloissa ja yhdistystoiminnan voimaannuttamat homot ja lesbot alkoivat taistella oikeuksiensa puolesta. Yhdysvalloissa tehty työ homoseksuaalien oikeuksien puolesta antoi mallia myös eurooppalaisille homoyhdistyksille 1970-luvulta eteenpäin. (Stålström 1997, 270).

Sosiaalipsykologi John D’Emilionin (1983) mukaan homoseksuaalien vapautusliikkeen synty liittyy kapitalistisen kaupunkikulttuurin syntyyn. Nuoret itsenäistyvät homoseksuaalit löysivät kaupungista opiskelupaikan ja töiden lisäksi entistä sallivamman vapaa-ajankulttuurin, joka mahdollisti vertaisten tapaamisen ja lapsuudenperheestä täysin erillisen urbaanin yhteisön. Kun homot tulivat toisilleen näkyviksi, niin heidän identiteettinsä sai samalla rakennusaineita. Yhteisöstä saadulla tuella homoseksuaalit saivat samalla voimaa kohdata ympäröivä heteroyhteiskunta. Tästä kohtaamisesta syntyi tarve vapautusliikkeen muodostamiselle. (ref. Juvonen 2002, 17-18.)

Suomalaisen homoseksuaalisuuden historiaa tutkinut Tuula Juvonen on tarkastellut homojen ja lesbojen elämää 1950- ja 1960- luvuilla Tampereella. Hänen mukaansa sotien jälkeinen aika oli seksuaalisuuden ja sukupuolten erottelujen kannalta aktiivista aikaa. Sota oli pakottanut ihmiset poikkeusolosuhteisiin, jossa naiset vastasivat muiden naisten kanssa laajasti yhteiskunnan toimimisesta miesten ollessa toisten miesten kanssa rintamalla. Sota mahdollisti homoseksuaalisesti tunteville helpompia tapoja toteuttaa seksuaalisuutta samaa sukupuolta olevien kanssa. Sodan jälkeen nähtiin tarpeellisenä rakentaa heteroseksuaalisuutta uudestaan. Sodan aikaisista ”hairahduksista” vaiettiin ja pyrkimys vahvistaa heteroseksuaalisuuden normatiivista asemaa yhteiskunnassamme sai jalansijaa. Tätä asemaa vahvistettiin mm. populaarilehtien toimesta, joiden artikkeleissa kerrottiin homoseksuaalisuudesta uhkaavana Ruotsissa riehuvana sairautena, joka voisi periaatteessa levitä Suomeenkin, jos emme pitäisi varaamme. Homous oli julkisuudessa annetun kuvan mukaan rikollista, mutta samalla myös sairasta ja homoseksuaalien ilmiantaminen ja varsinkin nuorten poikien valistaminen uhkaavasta vaarasta nähtiin kaikkien velvollisuudeksi. Lehdistön homoja stigmatisoivalla viestinnällä oli myös toinen puoli. Se nosti aiemmin vaietun homoseksuaalisuuden julkiseen keskusteluun ja moni homoseksuaalisesti tunteva sai vihdoinkin tietää, ettei ole tunteidensa kanssa yksin. Tämä muutos koski tosin lähinnä vain miehiä. Lehdistön homoseksuaalisuutta käsittelevissä jutuissa keskityttiin 1950-60- luvuilla pelkästään homoseksuaalisesti tunteviin miehiin.

Lesbonaisia ei nostettu esiin kuin maininnan tasolla ja he olivatkin kulttuurisesti näihin aikoihin lähes näkymättömiä. (Juvonen 2002, 25, 157-160.)

1960- ja 70- lukujen länsimaisen seksuaalisen vapautumisen hengessä myös Suomessa alettiin laajasti keskustella homojen ja lesbojen oikeuksista. Hymylehti oli ensimmäinen, joka otti homoseksuaalisuuteen aiempaa suvaitsevaisemman kannan tarkastellessaan vuonna 1967 artikkelissaan homomiehen elämää ja syrjintää tämän itsensä kokemana. Myös naisia rakastaviin naisiin viitattiin jutussa, aiemmista lehdistöjulkaisuista poiketen. (Juvonen 2002, 105-106.) Tuohon aikaan Suomessa monen muun maan lisäksi homoseksuaaliset teot olivat vielä kriminalisoituja ja myös sairaudeksi luokiteltuja (Mustola 2007, 18). Tätä alettiin voimakkaasti kyseenalaistaa samoihin aikoihin, kun homoseksuaalit järjestyivät yhteiskunnallisiksi liikkeiksi (Juvonen 2015, 15). Pian kansainvälisesti vapautunut ilmapiiri ja kansalaisjärjestöjen tekemä työ vaikutti myös Suomen päättäjiin ja asetus poistettiin. Homoseksuaalisuuden sairausleimasta luopuminen vei vielä yhden vuosikymmenen.

Seksuaalista tasavertaisuutta edistävä Seta ry on listannut internet -sivuilleen Suomen seksuaalivähemmistöjen historiaa koskevia merkkipaaluja:

- 1894 Suomessa kriminalisoitiin homoseksuaaliset teot.
- 1971 poistettiin rikoslaista asetus homoseksuaalisten tekojen laittomuudesta
- 1970-luvulla seksuaalivähemmistöjen oikeuksista alettiin puhua julkisuudessa entistä laajemmin kansalaisjärjestöjen toimesta, mm. Setan perustamisen myötä (1974).
- 1981 sosiaalhallitus poisti tautiluokituksesta kohdan, jossa homoseksuaalisuus luokiteltiin sairaudeksi.
- 2002 astui voimaan laki rekisteröidystä parisuhteesta, joka osaltaan osoitti yhteiskunnan hyväksyvän samaa sukupuolta olevien rakkauden.
- 2007 hyväksyttiin sukupuolineutraali laki hedelmöityshoidosta, joka helpotti erityisesti lesboparien perheen perustamista.
- 2009 otettiin tärkeä askel sosiaalisen vanhemman oikeuksien kannalta mahdollistamalla perheen sisäinen adoptio rekisteröidyssä suhteessa, joka aiemmin oli ollut mahdollista vain avioliitossa.
- 2013 Eduskunnalle luovutettiin kaksi kansalaisaloitetta tasa-arvoisesta avioliittolaista, joista ensimmäinen hylättiin ja toinen, ”Tahdon2013”, hyväksyttiin eduskunnassa joulukuussa 2014 ja vahvistettiin helmikuussa 2015. Lakiin sisältyy mahdollisuus perheen ulkoiseen adoptioon.
- 1.3.2017 astuu voimaan tasa-arvoinen avioliittolaki. (Seta ry 2014.)

Muutamassa vuosikymmenessä homoseksuaalien asema ja oikeudet ovat muuttuneet radikaaliksi. 1950- ja 1960-lukujen väkivallan ja rikostuomioiden pelossa piileskelemään joutuneista homoseksuaaleista on 2000-luvulle tultaessa tullut yhteiskunnassa näkyviä ja ainakin näennäisesti hyväksytyjä ihmisiä, joilla on mahdollisuus avioitua ja perustaa perhe. Silti yhteiskuntamme on monelta osin edelleen rakentunut hetero-oletuksen pohjalle ja heteronormatiiviset rakenteet rajaavat ei-heteroseksuaalisen elämää.

2.3 Heteronormi

Yhteiskuntamme on sukupuolta ja seksuaalisuutta tarkasteltaessa järjestäytynyt monin tavoin *heteronormatiivisesti* eli heteroseksuaalisen normin mukaisesti. (Jämsä 2008, 32) Lehtosen (2003) määritelmän mukaan *heteronormatiivinen ajattelumalli heijastuu instituutioihin, rakenteisiin, ihmissuhteisiin ja käytäntöihin niin, että niiden välityksellä heteroseksuaalinen maskuliinisuus ja heteroseksuaalinen feminiinisyys edustavat luonnollisia, oikeutettuja, toivottuja ja usein ainoita mahdollisuuksia olla ihminen.* (ref. Lehto&Kovero 2010, 23.)

Feministiteoreetikko Judith Butler puhuu heteroseksuaalisesta matriisista, joka on kulttuurissamme tyypillinen ajatuksellinen kehikko, jonka kautta maailmaa tarkastelemme. Se edellyttää pysyvää biologista sukupuolta, joka on perustana näkyvälle sosiaaliselle sukupuolelle. Molemmilla sukupuolilla edellytetään olevan seksuaalista halua vastakkaiseen sukupuoleen. Kehikkoon sopimattomia ovat identiteetit, joissa seksuaalinen halu kohdistuu samaan sukupuoleen tai jotka vastustavat biologisen sukupuolen määräämää sosiaalista roolia. Matriisi ei salli sopimattomien identiteettien muodostua sosiaaliseksi tunnustetuiksi asemiksi, vaan medikalisoi ne, leimaa ne kielteisesti, sivuuttaa ne tai tekee ne naurunalaiseksi. (Butler 2006.)

Sukupuolta ja seksuaalisuutta voidaan tarkastella ihmistä määrittävinä käsitteinä, mutta myös valtasuhteina ja järjestelmänä. Sukupuolen tutkimuksen kentällä erityisesti vaikuttanut filosofi Michel Foucault näkee seksuaalisuuden erilaisten vallan muotojen mahdollistamana tai rajaamana hierarkkisena järjestelmänä. (Rossi 2010, 22-25.). Rossi on analysoinut vuosituhannen vaihteessa suomalaisia mainoksia ja niiden tuottamaa sukupuoli- ja seksuaalisuuskuvastoa. Hän näkee heteroseksuaalisuuden kulttuurissamme rakentuvan jatkuvista toistoista ja performansseista, joita mm. mainokset ylläpitävät ja vahvistavat. Näennäisesti luonnollisena näyttäytyvä

heteroseksuaalisuus on Rossin mukaan vain kulttuurisen kuvaston performanssia jatkuvine toistoinen. (Rossi 2004.)

Kulttuurisen kuvaston tuottama heteronormi näkyy käytännössä esimerkiksi poliisien ja sosiaali- ja terveysviranomaisten olettaessa automaattisesti heidän asiakkaidensa olevan heteroseksuaaleja (Lehto&Kovero 2010, 23). Lapset oppivat saduista ja tarinoista romanttisen rakkauden olevan eri sukupuolten välistä (Jämsä 2008, 32). Jo alakoulun oppilaat rakentavat aktiivisesti heteroseksuaalista ja heteronormatiivista kulttuuria (Esim. Lehtonen 2003).

2.3.1 Homofobia

Heteronormatiivisuus voi äärimmäisissä muodoissaan esiintyä ns. homofobiana, jolla viitataan perusteettomiin, ei-järkeviin pelkoihin ja ennakkoluuloihin seksuaalivähemmistöjä kohtaan. Uuden viestintäteknologian kehityksen myötä internet ja sosiaalinen media mahdollistavat matalan kynnyksen ulostulon homofobisille kannanotoille.

Vaikka asenteet homoseksuaaleja kohtaan ovat muuttuneet paremmiksi 1970-luvulta alkaen, vuosituhannen vaihteessa tehdyissä tutkimuksissa homofobia näyttäytyy edelleen asenneilmapiirissä. Koulumaailmassa haukkumanimityksenä käytettävä ”vitun homo!”, kertoo osaltaan jotain lasten ja nuorten homofobisista asenteista ja kuuluu valitettavasti hyvin kiinteästi suomalaisten koulujen käyttäytymiskulttuuriin (Lehtonen 2003, 161-164). Kiusaamiskokemukset eivät rajoitu koulumaailmaan vaan myös suurin osa aikuisista seksuaalivähemmistöjen edustajista joutuu kokemaan haukkumista ja syrjiviä asenteita jossain vaiheessa elämäänsä. Fassingerin (1991) mukaan yli 90% homomiehistä ja lesbonaisista joutuu homofobisten verbaalisten hyökkäysten kohteeksi ja kolmasosa on kokenut väkivaltaisia tilanteita seksuaalisuutensa takia (ref. Lehto&Kovero, 178). Gallututkimuksen mukaan joka viiden suomalainen ei halua naapurikseen homoseksuaaleja. Erityisesti heitä vierastavat iäkkäät kansalaiset. (emt., 22).

Internetissä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistettua vihapuhetta tutkineen Pirre Soinisen mukaan heteronormia jatkuvasti uusintava ja seksuaalivähemmistöjä marginaaliin työntävä vihapuhe on ajan kuluessa siirtynyt lehtien kommenttiosioista verkkokeskusteluihin lähes kaikkien saatavilla olevaksi (Soininen 2015). Vaikka seksuaalivähemmistöön kohdistuvat asenteet olisivat Tuula Juvosen teoksessaan kuvaamien 1950- ja 60-lukujen jälkeen muuttuneet jatkuvasti

suvaitsevaisempaan suuntaan, niin internet välineenä korostaa niitä kaikkein jyrkimpiä ja ennakkoluuloisimpia mielipiteitä ja saattaa vääristää mielikuvaa suomalaisesta asenneilmapiiristä kokonaisuudessaan.

Viime vuosina homofobista vihapuhetta on internetissä ja lehtien mielipidekirjoituksissa tuotettu esimerkiksi tasa-arvoisen avioliittolakiin ja sateenkaarivanhemmuuteen liittyvissä keskusteluissa (esim. Huttu 2015 ja Martikainen 2015). Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhemmuus ja oikeus avioliittoon ja perheeseen on joutunut ryöpytyksen kohteeksi. Monet tasa-arvoista avioliittolakia vastustaneet näkevät heterovanhempien ydinperheen ainoana oikeana perheenä, joka kykenee takaamaan lasten turvallisuuden ja yhteiskuntakelpoiseksi kasvattamisen.

2.3.2 Perhe heteronormin ytimessä

”Perhe on yhteiskunnan luonnollinen perusyhteisö”

Näin kirjoitetaan perhekasvatusta selvittelevän muistiossa 80-luvun alussa (Yesilova 2009, 11). Tähän yhteen lauseeseen sisältyy kaksi monesti vastakkain asetettua käsitettä: luonnollinen ja yhteiskunta. Perhe siis on yhtäältä luonnollinen, luonnosta lähtevä ja toisaalta yhteiskunnan perusyhteisö eli inhimillisen kulttuurin rakenne. Perheen luonnollista perustaa korostaa erityisesti moderni ajattelutapa, joka näkee ns. ydinperheen oikeana ja luonnollisena perhemuotona. Postmoderni ajattelu taas kyseenalaistaa tämän luonnollisen perustan ja näkee perheiden yksilöllisten kokoonpanojen toteuttavan perheen funktioita yhtä hyvin kuin moderni ydinperhe. (Nätkin 2003, 16-17.)

Perheen ymmärtämisessä tapahtui muutos 1700-1800-luvun taitteessa, jolloin valistusaatteen myötä perheiden ihanteita pyrittiin panna käytäntöön. Perhe alettiin nähdä yhteiskunnallisten ongelmien synnyn ja ratkaisun kannalta oleellisena paikkana (Yesilova 2009, 20). Ideaalinen ajatus modernista ydinperheestä syntyi jo 1800-luvulla porvariston keskuudessa ja vakiintui kansan keskuudessa 1920-1930-luvuilla (Paajanen 2007, 13). Perheestä tuli yksityisen sijaan yhteiskunnallinen ilmiö, joka oli jatkuvien julkisten ja poliittisten toimenpiteiden kohteena. Puhuttiin puhtaudesta, terveydestä, yhteiskunnan elinvoimasta, tulevista kansalaisista, kodeista ja perhe-elämästä. Perhe koettiin tästedes kaikkien yhteiseksi asiaksi ja sen tärkeimmäksi tehtäväksi nähtiin lasten normaalin kehityksen takaaminen (Yesilova 2009, 27 ja 50) Vuonna 1935 ilmestyneessä Otavan Isossa Tietosanakirjassa luki, että ”vain monogaamisen elinkautinen avioliitto voi suoda lapsille täyden ja eheän vanhempain

rakkauden sekä siten taata kasvavalle jälkipolvelle korkeampaan elämään tarvittavat kehitymisedhdot, niin tähän avioliittomuotoon rakentuva perhe on sivistykselle ainoa eettillisesti oikeutettu” (Emt., 49).

Modernin ydinperheen ideaalin myötä naiset nähtiin äitiyden kautta ja heidän paikkansa oli kotona, yksityisellä alueella kun mies taas kuului julkiselle alueelle, perhettään edustavana yksilönä. Tällaista porvarillista perheihannetta alettiin kuitenkin kyseenalaistaa Suomessa naisten oikeuksia ajavan sosiaalipolitiikan toimesta. Naiset eivät halunneet tulla määritellyksi vain äitiyden kautta vaan yksityisen lisäksi aktivoitua myös julkisilla areenoilla. 1960-luvulla radikaali naissukupolvi omaksui postmodernin asenteen suhteessa sukupuolirooleihin ja samalla perheeseen. 1970-luvulla ehkäisymenetelmien ja keinoalkuisten lisääntymismenetelmien kehityksen myötä seksuaalisuus ja lisääntyminen erosivat toisistaan käsitteellisesti. Avioliittoinstituutio muutti muotoaan avioerojen ja avoliittojen yleistyessä. (Nätkin 2003, 18-20.)

1970 –luvulta eteenpäin postmoderni perhekäsitys on vallannut alaa modernilta perhekäsitykseltä. Ikää, sukupuolta ja sosiaaliluokkaa merkittävämpiä tekijöitä elämänkaareissa ovat yksilölliset valinnat. Tunteiden ja ihmiset persoonan merkitys valintoja ohjaavina tekijöinä on vahvistunut. Perheen perustamista eivät ohjaa enää niin vahvasti perinteet ja sosiaalinen paine. Perheitä perustetaan ja lapsia hankitaan yhä myöhemmin ja perinteisestä ydinperheestä poikkeavia perhemuotoja muodostetaan yhä enemmän. (Paajanen 2007, 14).

Vanhemmuuden hetero-oletus sai pitkään homoseksuaalisesti tuntevat vanhemmat pysymään näkymättömissä (Jämsä 2008, 33). Homoseksuaalisuuden rikosleiman poistuttua yhä useampi seksuaalivähemmistön edustaja on uskaltanut astua esiin ja myös heidän perhemuotonsa ovat osaltaan alkaneet murentaa perinteistä heteronormatiivista ydinperheihannetta (Solantaus 2007, 77).

Sateenkaariperheiden ja muiden ydinperheestä poikkeavien perheiden hyvinvointia kyseenalaistetaan yhä edelleen. Tämä tuli voimakkaasti esiin julkisuudessa esim. sukupuolineutraalia avioliittolakia ja siihen liittyvää ulkoisen adoption mahdollisuutta käsiteltäessä. Moderniin ajattelutapaan nojautuen pelätään, että lapset eivät saa näistä ”epäluonnollisista” perheistä tarvittavia tekijöitä kasvaakseen terveiksi ja tuottaviksi yhteiskunnan jäseniksi. Voidaan kuitenkin väittää, että yksilölliset perhekokoonpanot eivät vaaranna lapsen kasvua ja kehitystä. Ydinperheideaalista poikkeaviin perheisiin kohdistuva sosiaalinen stigma taas voi vahingoittaa lapsia ja tästä syystä eri perhemuotojen kritisointi ja niiden leimaaminen vahingolliseksi voidaan nähdä haitallisena toimintana. (Nätkin 2003, 38.)

2.4 Seksuaalivähemmistöt yhteiskunnallisen tutkimuksen kohteena

Seksuaalivähemmistöt ovat olleet yhteiskunnallisen tutkimuksen kohteena laajemmin 1980-luvulta alkaen. Tähän asti homoseksuaalisuutta oli tarkasteltu tieteellisesti lähinnä psykiatrisena sairautena. 1960- ja 70-luvulla kansalaisjärjestöjen tekemä työ homoseksuaalien oikeuksista vaikutti kuitenkin asenteisiin ja homoseksuaalisuutta ei enää nähty sairautena vaan erilaisuutena, jolla oli paikkansa yhteiskunnassamme. Erityisesti nuorten ”poikkeavan” seksuaali-identiteetin kehitys innosti tutkijoita 1980 ja 1990-luvuilla kun homoseksuaalien asema nousi AIDS-epidemian myötä voimakkaasti julkiseen keskusteluun. Näkökulmana useassa tutkimuksessa oli homoseksuaalisesti tuntevien nuorten kohtaamat vaikeudet aikuiseksi kasvamisessa ennakoluulojen keskellä. Homoseksuaalisuuden ”stigman” nähtiin vaikuttavan nuorten identiteetti-prosessiin tehden siitä raskaan taistelun, jota monet eivät kestäneet. Tutkimusten mukaan homoseksuaaleilla on suurempi riski kärsiä mielenterveysongelmista ja kohonneesta itsemurhariskistä (esim. Faulkner & Cranston 1998 ja Safren & Heimberg 1999).

Seksuaalivähemmistön identiteettikehityksen vertaaminen ”normaaliin” identiteettikehitykseen oli monen sosiaalitieteellisen tutkimuksen taustalla. Cohlerin ja Hammack löysivät tutkimuksessaan kaksi erilaista narratiivia, jotka havainnollistavat normaaliksi määritellystä nuoruuden identiteettikehityksestä poikkeavan seksuaalivähemmistöidentiteetin kehityksen ymmärtämistä viime vuosikymmeninä kansainvälisesti sekä sosiaalitieteissä, että yhteiskunnallisessa keskustelussa laajemminkin. 1980-1990-luvuilla vallalla oli ns. ”*kamppailun*” –narratiivi. Tällöin painotettiin seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten taistelua identiteettinsä löytämiseksi syrjivien rakenteiden keskellä. Nuoret nähtiin heteronormatiivisen systeemin uhreina. Tämän kamppailun onnistunut ratkaisu oli hyväksyä oma normista poikkeava identiteetti ja astua sen kanssa rohkeasti ulos kaapista. Kamppailun hävinneet taas eivät koskaan kyenneet identiteettiään hyväksymään, vaan kärsivät mielenterveysongelmista ja mahdollisesti päätyivät itsemurhaan äärimmäisen psyykkisen stressin ja masennuksen ajamina. (Cohler & Hammack 2007, 51-53.)

Vuosituhanneen vaihteeseen tultaessa postmodernismin hengessä seksuaali-identiteetin kehitys alettiin nähdä joustavampana ja toimijakeskeisempänä prosessina, jonka ”normaaliuden” määrittelemisen ei enää ollutkaan niin yksiselitteistä. Toinen Cohlerin ja Hammackin löytämä narratiivi on ”*emansipaation/vapautumisen*” –narratiivi, joka syntyi argumenteista nuorten identiteetin moninaisuudesta. Tähän narratiiviin liittyy käsitys siitä, että seksuaalisen halun kohteiden sukupuoli ei määritä nuoren identiteettiä niin vahvasti, että samaan sukupuoleen kohdistuva halu ja

seksikokemukset näyttäytyisivät jotenkin epänormaaleina. Nuoret kokevat olevansa kuin muutkin nuoret, eivätkä marginaalissa kuten aiemmat samoja seksuaalisia tunteita omaavien sukupolvien nuoret. Kaapista ulos astumista ei nähdä enää automaattisesti merkinä oman identiteettinsä hyväksymisestä. Jotkut kokevat, ettei heidän ole edes tarvetta suurieleisesti julistaa seksuaalista suuntaustaan maailmalle, eiväthän heteroiltakaan sitä vaadita. Emansipaation narratiivi korostaa seksuaalivähemmistöidentiteetin rakentajan omaa toimijuutta, eikä alista tätä rakenteiden uhrin asemaan, toisin kuin kamppailun narratiivi. (Cohler & Hammack 2007, 53-55.) 2000-luvulla kumpikin narratiivi on edelleen käytössä, riippuen siitä millaisessa yhteiskunnallisessa tilassa nuoret aikuiseksi kasvavat. Esimerkiksi asuinpaikka ja sosioekonominen tai etninen tausta saattavat vaikuttaa siihen kokeeko nuori identiteettiprosessinsa taisteluna vai ei. Maaseudulla ja pienillä paikkakunnilla kulttuuri ei välttämättä tue emansipaation narratiivia. Samoin on todettu olevan perheissä, joissa etninen tausta tai sosioekonominen asema lisäävät ennakkoluuloisia asenteita. (Emt, 55-56.)

Suomalaisessa tutkimuksessa nuorten ei-heteroseksuaalien elämä näyttäytyy vielä 2000-luvullakin monesti kamppailun ja uhriposition kautta. Opetus- ja kulttuuriministeriön tuella toteutettu Hyvinvoiva sateenkaarinuori –tutkimus selvitti laajan kyselyaineiston, nuorten kirjoitusten ja vertaisryhmien kautta kerätyllä tiedolla homoseksuaalisen identiteetin omaksuneiden nuorten ajatuksia syrjinnästä, läheisten tuesta sekä tulevaisuuden toiveista. Nuoret kokivat tavallisten unelmiensa esteenä olevan syrjivät rakenteet, joihin liittyy sateenkaari-ihmisten näkymättömyys yhteiskunnassa sekä sateenkaariperheitä epätasa-arvoisesti kohteleva lainsäädäntö. Nuoret kokivat olevansa näkymättömiä esim. koulussa. Tämän lisäksi jotkut nuoret kertoivat kokeneensa suoranaista syrjintää. Tämä saa heidät toivomaan turvallisia paikkoja ja mahdollisuutta tavata muita vertaisia. Syrjinnän pelossa moni nuorista salaa suuntautumistaan ja esimerkiksi omalle perheelleen asiasta kertominen voi olla hyvinkin vaikeaa. Jos nuori kokee, ettei voi olla avoimesti oma itsensä edes kotonaan, salailu saattaa jatkua myös muussa elämässä. Nuoret kokevat, että pienikin tuen ilmaisu ja tärkeiden aikuisten kannustus saattavat vaikuttaa voimakkaasti heidän elämäänsä. (Taavetti 2015)

Laura Asikainen selvitti opinnäytetyössään seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten (15-25 vuotiaat) mielenterveyttä tukevia ja heikentäviä tekijöitä nuorten itsensä kokemana. Verkossa julkaistuun kirjoituspyyntöön vastanneista suurin osa oli miespuolisia homo- tai biseksuaaleja. Vastaajien kertomuksista välittyi erityisesti oman identiteettiprosessiin liittyvät ongelmat. Oman identiteetin kieltäminen itseltä ja muilta oli tyypillistä. Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät kiusaus- ja syrjintäkokemukset olivat tuottaneet vastaajille toivottomuuden, häpeän ja yksinäisyyden

tunteita. Jotkut kokivat em. kokemusten vaikuttaneen oman mielenterveyden järkkymiseen. Yhteiskunnan asenteet nähtiin syrjivinä, mutta läheisten tuki ja mahdollinen vertaistuki antoivat voimaa. (Asikainen 2014)

Tarkastellessamme seksuaalivähemmistöön kuuluvien nuorten identiteettiä, kokemuksia ja unelmia, on hyvä pohtia ”normaaliuden” käsitettä tarkemmin. Onko edes tarpeen vertailla heteroseksuaalisen identiteetin ja ei- heteroseksuaalisen identiteetin omaksuneita, olettaen, että ensin mainittu on. ns. normi, vai voimmeko ajatella, että ns. normaalin identiteetin omaavilla saattaa olla joko heteroseksuaalisia tai ei-heteroseksuaalisia tunteita? Tämä ei silti välttämättä tee heidän elämästään sen epänormaalimpaa. Palaan seksuaali-identiteetin käsitteen moninaisuuteen laajemmin luvussa kolme.

Monet seksuaalivähemmistöön kuuluvat nuoret haaveilevat samoista asioista kuin kuka tahansa nuori. Perheen perustaminen on yksi asia, joka mietityttää lähes kaikkia nuoria aikuisia, riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta. Kaisa Ketokivi on tutkimuksessaan tarkastellut nuorten aikuisten sosiaalisia sääntöjä, ihanteita ja paineita oman perheen perustamiseen liittyen. Modernissa yhteiskunnassa perheen perustaminen myöhentyy, joka osaltaan tarkoittaa nuoruusvaiheen pidentymistä. Ryhmähaastatteluilla kerätystä aineistosta nousi esiin tietynlainen pidentyneen nuoruuden normi, jonka mukaan ainakin keskiluokkaisten nuorten odotetaan nauttivan vapaudesta ja sitoutumattomuudesta ja keräävän kokemuksia ennen perheen perustamista. Tämän normin olemassa oloon viittaa nuorena perheen perustaneiden ja vakiintuneiden tarve selitellä (normista poikkeavaa) ratkaisuaan. Ketokiven mukaan kyse on vapauden ihannoimisen lisäksi individualistisesta ajattelumallista, jonka mukaan nuoruuden kokemukset saavat ihmisen ”löytämään itsensä” ja kypsymään tätä kautta vastuulliseksi aikuiseksi. Nuorten aikuisten ajatuksia värittää riskitietoinen suunnittelu ja harkinta, jotka ilmenevät varovaisuutena tehdä suuria ratkaisuja ennen kuin ollaan varmoja niiden onnistumisesta. Lopulta tunne siitä, että haluaa lapsen ja on siihen valmis, saa ristiriitaisista paineista huolimatta nuoren aikuisen ottamaan ratkaisevan askeleen. (Ketokivi 2013, 100-132.)

Perheen perustamista siis määrittelee länsimaisessa yhteiskunnassa yleisestikin tarkka suunnittelu ja harkinta. Erityisesti tämä korostuu seksuaalivähemmistöjen kohdalla. Vaikka nuorten ei-heteroiden haaveet ja pohdinnat perheestä ja vanhemmuudesta olisivatkin samanlaisia kuin kaikilla muillakin, niin biologisista ja lainsäädännöllisistä syistä vanhemmuudesta haaveilevilla lasten hankkiminen on vaatinut tarkempaa suunnittelua ja vaihtoehtojen läpikäymistä. Lainsäädännön päivittämisen myötä asiat tulevat tässä mielessä helpottumaan 2017 kun tasa-arvoisen avioliittolain myötä myös ulkoinen

adoptio tulee seksuaalivähemmistöille mahdolliseksi. Anu Lankinen (2003) haastatteli tutkimuksessaan homo- ja biseksuaalisia miehiä ja naisia tarkoituksenaan löytää tarinoita vanhemmaksi tulemisen päätöksestä. Tutkimuksessa korostui lasten hankkimiseen liittyvien päätösten syvällinen pohdinta. Hänen analyysinsä teoreettisena kehyksenään toimi Vilma Hännisen luoma *sisäisen narratiivin* –käsite, jota itsekkin hyödynnän aineistoani tarkastellessa (ks. luku 3.6.). Tutkittavat (kolme miestä ja yhdeksän naista ikäväliltä 25-40) joko suunnittelivat vanhemmaksi tulemista tai jo odottivat lasta. Lankinen löysi aineistosta kolme erilaista narratiivityyppiä. Joillekin päätös vanhemmuudesta oli *itsestään selvä*. Tällä ryhmällä vanhemmuus ja lapset olivat olleet osa sisäistä narratiivia lähes koko elämän. Toisilla vanhemmaksi tulemisen päätös oli syntynyt *yllättäin*. Näissä tarinoissa painottui oman sisäisen narratiivin muutos sellaisessa elämänvaiheessa, kun kertoja kohtasi kumppaninsa/ystävänsä ja lapsen hankkiminen yhtäkkiä olikin teoriassa mahdollista. Aiemmin tämän ryhmän tutkittavat eivät olleet suunnitelleet lapsia hankkivansa. Osa tutkittavista oli tehnyt lastenhankkimispäätöksen *yhdessä kumppaninsa kanssa* pitkällisenä sisäisten narratiivien yhteisenä modifiointina. (Lankinen 2003.)

Riippumatta vanhempien seksuaalisesta suuntautumisesta perheen merkitys näyttäytyy samojen arvojen kautta. Sinikka Kyyrönen (2003) selvitti sosiologian pro gradussaan homoseksuaalien perhekäsityksiä rekisteröidyn parisuhteen lain säätämisen aikoihin. Haastattelututkimuksessa selvisi tutkittavien arvostavan perheessä samoja asioita kuin muutkin. Perhe nähtiin yksityisen elämän tunneperustaisena peruspilarina, joka tarjoaa jäsenilleen tukea, turvaa ja yhteisöllisyyden kokemuksia. Perhe nähtiin itsestäänselvyytensä ja ihmisoikeutena. Perheeksi määriteltiin myös lapseton parisuhde ja joskus myös sukulaiset ja ystävät laskettiin perheeseen kuuluviksi. Erityisesti nuoremmat haastateltavat haaveilivat lasten hankkimisesta. Parisuhteen virallistamisen mahdollisuuden koettiin tärkeänä kehitysaskeleena juridisten syiden, käytännöllisten syiden, psykologisten syiden ja suvaitsevuuden vuoksi. Sen nähtiin positiivisella tavalla lisäävän homoseksuaalien näkyvyyttä yhteiskunnassa. (Kyyrönen 2003.)

Lankisen ja Kyyrösen tutkimukset ovat niitä harvoja suomalaista tutkimuksista, jossa vielä lapsettomat seksuaalivähemmistön edustajat kertovat tunteistaan ja käsityksistään liittyen vanhemmuuteen ja perheeseen. Sateenkaariperheitä ja sateenkaarivanhemmuutta on Suomessa tukittu 2000-luvulla kiitettävän paljon. Esimerkiksi Juha Jämsä tarkastelee pro gradu -tutkimuksessaan *Isä, joka on homo* homoisten vanhemmuuspuhetta suhteessa vallitseviin puhetapoihin isyydestä ja vanhemmuudesta. Aineisto koostui 10 sellaisen homomiehen haastattelusta, joiden elämäänsä kuului lapsi tai lapsia. Analyysin kehyksenä toimivat kulttuurisen puhutavan ja position käsitteet, joiden kautta hän kiinnittää erityisesti huomiota niihin retorisiin

keinoihin, joilla aineiston miehet puhuvat itsensä ”isäksi, joka on homo”. Analyysissa Jämsä tuo esiin niitä seksuaalisuuteen, sukupuoleen ja vanhemmuuteen liittyviä kulttuurisen puhutavan asettamia positioita, joihin aineiston miehet itsensä sijoittavat. Näitä ovat miehen, homon ja vanhemman positiot. Tutkittavat eivät kokeneet ongelmalliseksi positioitumista yhtäaikaisesti sekä mieheksi, että vanhemmaksi. Miesvanhemmuus rakentui haastatteluissa ongelmattomaksi käsitepariksi, jolla oli kulttuurisesti ymmärrettävä määritelmä: isyys. Moni tutkittava kuitenkin vierasti käsitettä homoisä. He näkivät itsensä enemmänkin isänä, joka vain sattuu olemaan homo. Vanhemmuuspuhe pyrittiin retorisiin keinoin erottamaan homouteen liittyvistä puhetavoista. Jämsän mukaan kulttuuriseen vanhemmuuspuheeseen tarvittaisiin uudenlaisia puhetapoja, jotta kaikki vanhemmuudet tulisivat puhuttavaksi ymmärrettävällä tavalla. (Jämsä 2003)

Anna Moring pureutuu väitöskirjassaan *Oudot perheet – Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa* suomalaisten sateenkaariperheiden (homo-, lesbo-, bi-, ja transvanhempien perheet) elämään tarkastellen diskursiivisesti 2000-luvun lainsäädäntöä, perhelehtien artikkeleita sekä opaskirjoja sateenkaariperheiden näkökulmasta nostaen samalla esiin perheestä julkisuudessa vallitsevia normeja ja ihanteita. Tutkimus kyseenalaistaa voimakkaasti vallitsevat perhekäsitykset ja perhelainsäädännön. Suomalaisten sateenkaariperheiden tekemiä ratkaisuja kehystävät perheeseen liittyvät yhteiskunnalliset normit ja ihanteet. Niitä säätelevät myös lainsäädännön puitteet, mutta hyvin eri tavoin kuin heteroseksuaalisia ydinperheitä. Samalla kun lainsäädäntö rajaa perheiden ratkaisuvaihtoehtoja, lakia myös tulkitaan ja käytetään sateenkaariperheessä tavoilla, jotka kyseenalaistavat sen logiikan ja osoittavat sen vallankäytön rajat. Moring tarkasteli tutkimuksessaan näitä rajanvetoja ja lisäksi niitä tapoja, joilla lakia neuvotellaan ja joilla sen kanssa toimitaan silloin kun omat ajatukset perheestä eivät mahdu sen sääntelyn puitteisiin. Tällöin syntyy uudenlaisia tapoja tehdä perhettä ja samalla näkyviin tulevat perhettä koskevat normit ja ihanteet. Moring pohjaa tutkimuksensa laajalle kokoelmalle sateenkaariperheitä koskevia tekstejä. Tarkastelun kohteena on suomalainen ja osittain ruotsalainen perhelainsäädäntö, yli tuhat suomalaisissa perhelehdissä ilmestynyttä artikkelia sekä sateenkaariperheille suunnattuja opaskirjoja Suomesta ja Ruotsista vuosituhatosen vaihteen molemmin puolin. Moring tuo tutkimuksessaan näkyväksi sateenkaariperheistä käytävien keskustelujen aihepiirejä ja sateenkaaripuheen keskeisiä sisältöjä sekä sateenkaariperheitä koskevaan julkiseen keskusteluun liittyviä perhettä koskevia ihanteita. Hän osoittaa, että nämä ihanteet esittävät tärkeitä kysymyksiä mm. heteronormeista myös suhteessa muuhun yhteiskunnalliseen perhepuheeseen. (Moring 2013.)

Heteronormeja on tehty entistä näkyvämmäksi nyt viime vuosina nimenomaan perheeseen ja vanhemmuuteen liittyvissä julkisissa keskusteluissa. Julietta Huttu käsittelee tuoreessa (2015)

Negotiating Belonging: Social Inclusion and Finnish Rainbow Parent gradussaan sateenkaarivanhemmuutta suhteessa sosiaaliseen osallisuuteen ja vallitseviin normatiivisiin rakenteisiin. Hänen aineistonsa koostui neljän sateenkaarivanhemman etnografisesta haastattelusta sekä otteista aiheen ympärillä käytävästä internetkirjoittelusta, lehtiartikkeleista ja Suomen lainsäädännöstä. Tutkimus tuo esiin niitä tapoja, jolla tasa-arvoa, sosiaalista osallisuutta ja perhettä käsitellään sateenkaarivanhempien kokemuksissa. Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat hyvin heterogeeninen joukko ihmisiä, joka joutuu jatkuvasti neuvottelemaan asemaansa homo- tai lesbovanhempana. Tutkimuksessa tarkastellaan perhettä julkisena instituutiona ja sen mukaan yhteiskunta epäonnistuu universaalien hyvinvoinnin takaamisessa kaikille, koska se määrittelee läheisiin ihmissuhteisiin liittyvät kansalaisoikeudet etukäteen määriteltujen kategorioiden mukaan, kuten avioliitto sekä sukupuolittunut vanhemmuus. Sateenkaariperheet eivät sellaisenaan mahdu näihin kategorioihin, jonka vuoksi sateenkaarivanhemmat eivät koe olevansa samalla viivalla muiden kanssa. (Huttu 2015.)

Elena Martikainen tarkastelee pro gradussaan seksuaalivähemmistöjen adoptio-oikeuksia koskevissa eduskuntakeskusteluissa ja Helsingin Sanomien sekä Aamulehden mielipidekirjoituksissa vuonna 2009 käytetyn retoriikan näkökulmasta. Hän paikantaa keskustelussa argumenttien taustalla olevia arvolähtökohtia ja ideologioita. Vastakkain adoptiolaista käytävässä keskustelussa asettuivat adoptio-oikeutta puolustava kehityksen retoriikka ja sitä vastustava rappion retoriikka, joista ensimmäinen kiinnittyy yhteiskunnalliseen edistykseen, tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin ja jälkimmäinen taas huoleen yhteiskunnan eri tasoille leviävästä vahingoittavasta vaikutuksesta. Keskustelusta välittyy 2000-luvulla käytävä normien määrittely vanhemmuuteen, seksuaalisuuteen ja perheeseen liittyen. (Martikainen 2015)

Tasa-arvoiseen avioliittolakiin liittyvät keskustelut ovat nostaneet seksuaalivähemmistöjen oikeudet voimakkaasti esille nyt 2000-luvulla. Nämä keskustelut ovat rakentuneet pitkälti perheen ja vanhemmuuden ympärille, mutta samalla ne osaltaan tekevät näkyväksi sen mitä pidetään yhteiskunnassamme hyväksyttynä ja normaalina. Perhe mielletään monessa mielessä pyhäksi instituutioksi, jonka muutos nähdään yhteiskunnallisesti uhkaavana ja näitä uhkakuvia tuottavassa puheessa on nähtävissä yhteiskunnassamme vallitsevat seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvät normit. Sateenkaarivanhemmuuteen ja sitä kautta myös heteronormeihin liittyvien keskustelujen ajankohtaisuuden vuoksi näin tärkeäksi ottaa sen osaksi tutkimustani. Näen tarpeen kartoittaa seksuaalivähemmistöön kuuluvien nuorten aikuisten tunteita ja näkemyksiä liittyen perheeseen ja vanhemmuuteen sekä siihen liittyvään julkiseen asenneilmapiiriin. Olen kiinnostunut siitä miten

nämä tunteet ja näkemykset kietoutuvat näiden nuorten aikuisten identiteettiin, vai kietoutuvatko ollenkaan.

3. Narratiivit identiteettiä kuvaamassa

Teoreettinen kehykseni rakentuu narratiivisen konstruktionismin ja narratiivisen identiteetin varaan. Erityisesti ei-heteroseksuaalisen identiteetin kehitysteoriat ja sisäisen tarinan käsite ohjaavat tutkimusasetelmaani ja aineiston analyysiani. Ajatuksena on, että sosiaalinen todellisuus rakentuu kielessä ja ihmiselle tyypillinen tapa hahmottaa maailmaa ja tuottaa omaa identiteettiään, on kertoa siitä tarinoita. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan täytyy vielä muita enemmän nähdä vaivaa luodakseen omasta enemmistöstään poikkeavasta identiteetistään vahvan ja mahdollisimman ristiriidattoman. Sisäinen tarina on se prosessi, jossa tätä prosessia läpikäydään.

Ensin hahmotan minuuden ja identiteetin perusteita G. H. Meadin määrittelyjen kautta. Tämän jälkeen käsittelen ei-heteroseksuaalisen identiteetin hahmottamista sosiaalitieteissä ja käyn läpi seksuaalisen identiteetin kehitysteorioita, jotka osaltaan toimivat aineiston analyysini apuna. Luvun lopussa siirryn narratiivien maailmaan ja määrittelen lyhyesti narratiivisen konstruktionismin ja laajemmin sisäisen tarinan käsitteet, jotka toimivat laajana kehikkona tutkimuksessani.

3.1 Minuus ja identiteetti

Sosiologian ja sosiaalipsykologian kentällä arvostettu klassikko George Herbert Mead (1967) määrittelee *minän*, joksikin sellaiseksi, jolla on kehityshistoria. Se ei ole synnynnäinen, vaan kehittyy sosiaalisen kokemuksen ja toiminnan prosessissa. Minä ei ole fysiologinen organismi vaan se voi muodostua objektiksi yksilölle itselleen, toisin kuin ruumis. Meadin minäteoria sisältää näkemyksen minuuden puolista, syntyhistoriasta ja ns. *yleistyneen toisen* kehityksestä. Hän erottaa minässä (self) kaksi puolta. ”I” on subjektiminä, joka toimii aktiivisesti nykyhetkessä. ”Me” on minuuden toteutunut puoli, objektiminä, jota ”I” voi tarkastella ja arvioida. Subjektiminä on se minän osa, joka suhtautuu (tai on suhtautumatta) muiden asenteisiin ja odotuksiin; objektiminä taas kuvaa niitä toisten odotuksia, jotka yksilö on omaksunut. Yleistyneellä toisella Mead tarkoittaa sitä, että yksilö omaksuu koko yhteisönsä asenteet ja odotukset. Ilman sosiaalisia yhteisöjä kypsä yksilöllinen minuus tai persoonallisuus ei hänen mukaansa ole mahdollinen. (ref. Kuusela 2001, 68-70)

Perhe on Meadin mukaan kaikkien sosiaalisten yhteisöjen alkuperä. (ref. emt, 68-70). Lapset määrittelevät itsensä voimakkaasti perheensä kautta. Se on suuri osa heidän identiteettiään ja

varsinkin leikki-iässä lapsen ja hänen perheensä välillä vallitsee olennainen henkinen symbioosi. (Jämsä 2008, 189.)

3.2 Ei-heteroseksuaalinen identiteetti sosiaalitieteissä

Sosiaalitieteissä seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin tutkijat nojaavat vahvasti sosiaalisen konstruktionismin viitekehykseen (Lehto & Kovero 2010, 34). Sullivanin (2003) mukaan ”...seksuaalisuus ei ole luonnollista vaan pikemminkin diskursiivisesti konstruoitu ...seksuaalisuus, siten kuin me sen hahmotamme, konstruoidaan, koetaan ja ymmärretään kulttuurisesti ja historiallisesti määräytyneillä tavoilla”. Sekä homo- että heteroseksuaalisuus voidaan nähdä kielellisinä konstruktioina, jolloin kumpikaan ei koskaan vain ole jonkinlaista, vaan on tehty sellaiseksi. (Juvonen 2002, 10 ja 16). Kuitenkin luonnontieteellisessä tutkimuksessa on osoitettu, että homoseksuaalisuutta voidaan selittää myös biologisilla tekijöillä (ks. Lehto & Kovero, 34 ja 44).

Teologian tohtori ja dosentti Juha Ahvio (2013) näkee edellä mainitussa tieteenalojen välisissä näkökulmissa ristiriidan, joka murentaa hänen mukaansa ”homoagendan” puolesta puhuvien uskottavuutta. Hän kritisoi erityisesti kirkon piirissä homojen oikeuksia puolustavien vetoamista homoseksualismin luonnollisuuteen, kun samalla viitataan homotutkimusten tuottamaan uuteen tietoon, joka taas useimmiten on konstruktivistista luonteeltaan. (Ahvio 2013, 110.)

Vastatakseen Ahvion esittämään ”ristiriitaan” on tässä kohtaa tarpeen erottaa toisistaan käsitteet *homoseksuaalinen orientaatio* ja *homoseksuaalinen identiteetti*. Homoseksuaalisella orientaatiolla tarkoitetaan yksinkertaistetusti seksuaalisia tunteita samaa sukupuolta olevaan henkilöön. Monet homoseksuaalisen orientaation omaavista myös määrittelevät itsensä homoseksuaaleiksi eli omaavat homoseksuaalisen identiteetin. Eivät kuitenkaan kaikki. Homoseksuaalinen orientaatio ei siis vaadi homoseksuaalista identiteettiä. (Lehto & Kovero 2010, 46-50.)

3.3 Seksuaalisen identiteetin kehittyminen

Ei-heteroseksuaalisen identiteetin kehittymistä on perinteisesti hahmotettu erilaisten vaiheteorioiden avulla. Tässä luvussa esittelen muutaman ns. yksilöorientoituneen ja ryhmäorientoituneen vaiheteorian, jotka näkevät normista poikkeavan seksuaali-identiteetin prosessin kulkevan tiettyjen vaiheiden kautta määränpäähän. Vaiheteoriat lähtevät ajatuksesta seksuaali-identiteetin pysyvyydestä ja erottavat ei-heteroseksuaalien identiteettiprosessin heteroseksuaalien vastaavasta. Ei-heteroseksuaalisten tunteiden nähdään tekevän aikuiseksi kasvamisesta taistelua, joista toiset selviävät lopulta ja toiset eivät. Näiden vaiheteoriat voidaan nähdä osaksi Cohlerin ja Hammackin

muodostamaa kamppailun -narratiivia (ks. luku 3.4.). Luvun lopussa esittelen vaiheteorioiden jäykkää identiteettikäsitystä kyseenalaistavan teorian seksuaali-identiteetin joustavuudesta. Diamondin seurantatutkimuksen mukaan seksuaali-identiteetti ei varsinkaan naisilla vakiinnu aikuisuudessakaan vaan saattaa joustaa suuntaan tai toiseen koko elämänkaaren ajan. Diamondin tutkimus sijoittuneen Cohlerin ja Hammackin narratiiveista emansipaation –narratiiviin.

3.3.1 Vaiheteoriat

Ei-heteroseksuaalisen identiteetin muodostumisesta on luotu useita eri teoreettisia malleja, jotka kuitenkin yleisesti muistuttavat paljon toisiaan. Mallit voidaan jakaa yksilöorientoituneisiin ja ryhmäorientoituneisiin (Lehto&Kovero 2010, 158-159).

Yksilöorientoituneet mallit lähtevät yksilön sisäisestä identiteettiprosessista, eivätkä ota huomioon ryhmäilmiöitä. Esimerkkinä yksilöorientoituneesta mallista toimikoon Troidenin (1982) muodostama ideaalityyppinen malli homoseksuaalisen identiteetin muodostumisesta. Se jakautuu neljään vaiheeseen, jotka on muodostettu homojen ja lesbojen elämästä tehtyihin havaintoihin, mutta ei varsinaisesti kuvaa todellisuutta itsessään. Ensimmäisessä vaiheessa yksilö *herkistyy* erilaisuudelleen, vaikka ei vielä ymmärrä mistä on kyse. Herkistymisvaihe sijoittuu aikaan ennen murrosikää. Lapsi vertaa itseään muihin ikätovereihinsa ja kokee itsensä jollain tasolla erilaiseksi. Nämä kokemukset valmistavat homoseksuaaliset nuoret vastaanottamaan homoseksuaalisen määritelmän itselleen myöhemmässä vaiheessa. Toista vaihetta kutsutaan *identiteetin hämmennykseksi*. Tämä vaihe saavutetaan teini-iässä, jolloin nuori ymmärtää selvästi poikkeavansa heteroseksuaalisesta normista. Tämä aiheuttaa epävarmuuden ja kaaoksen kokemuksia. Myös negatiiviset käsitykset homoseksuaaleista ja puutteelliset tiedot aiheuttavat nuoressa ahdistusta. Kolmannessa vaiheessa homoseksuaalinen identiteetti otetaan totena. Tämä *identiteetin käsittämisen* vaihe on usein se vaihe, kun nuori aikuinen "tulee kaapista ulos" ainakin muille homoseksuaaleille ja hyväksyy oman seksuaalisuuden määritelmän. Viimeinen Troidenin vaihe sisältää *halun sitoutua homoseksuaalisuuteen elämässään*. Yksilö ei enää halua ylläpitää ajatusta heteroseksuaalisuudesta vaan päättää jäädä homoseksuaaliksi. Oma identiteetti alkaa tuntua luontevalta ja tyytyväisyys tähän tilanteeseen pääsemisestä avaa elämään uusia mahdollisuuksia kuten rakkaussuhteita ja avoimuutta suhteessa ympäristöön. Seksuaalisuuteen liittyvän stigman käsittely ei tuota enää niin suurta ahdistusta vaan sen käsittelyä varten on löytynyt uusia strategioita. (ref. Lehto&Kovero 2010, 159-160.)

Fassinger&Miller (1996) ovat kehittäneet lesboille suunnatun kyselyn pohjalta myös ryhmäilmiöt huomioon ottavan identiteetin muodostumisen vaihemallin, jossa yksilöllinen prosessi ja ryhmään kuulumisen prosessi kulkevat erillisenä, mutta rinnakkain. Mallia on myöhemmin testattu myös homomiehillä ja se on saanut vahvistusta empiriasta. Yksilökohtainen prosessi kattaa neljä vaihetta. *Ensimmäisessä vaiheessa* nousee vieraantumisen tunne sekä heteronormatiivisuuteen liittyvä hämmennys. *Toisessa vaiheessa* yksilö huomaa tuntevansa tunteita (usein eroottisia) vastakkaista sukupuolta kohtaan. Tähän vaiheeseen liittyvät myös kaipauksen ja jännityksen tunteet. *Kolmannessa vaiheessa* syventyneen seksuaalisen ja emotionaalisen itsetuntemuksen kautta yksilö vertaa itseään heteronormiin ja kokee suuttumuksen ja surun tunteita. *Viimeisessä vaiheessa* oma identiteetti hyväksytään ja omasta identiteettivalinnasta tunnetaan ylpeyttä. (ref. Lehto&Kovero 2010, 162-163.)

Yksilökohtaisen prosessin kanssa rinnakkain ja sitä toisinaan myötäillen, kulkee ryhmään kuulumisen tarpeeseen liittyvä prosessi, jonka *ensimmäisessä* vaiheessa havaitaan, että erilaisia seksuaalisia suuntauksia on olemassa ja toisia niitä ei yhteiskunnan tasolla pidetä niin luonnollisina/hyväksyttävinä kuin toisia. *Toisessa vaiheessa* yksilö pohtii omia asenteitaan ei-heteroseksuaalisuuteen liittyen ja myös sitä mahdollisuutta, että itse kuuluisi tähän ryhmään. Tässä vaiheessa ahdistuksen ja syyllisyyden tunteen voivat nousta liittyen heteroseksistisen ympäristön välittämiin viesteihin. Toisaalta vaihe voi myös nostattaa jännityksen ja ilon tunteita kun huomaa, ettei ole yksin asian kanssa. *Seuraavassa vaiheessa* yksilö tiedostaa mahdollisuuden liittyä ei-heteroseksuaaliseen yhteisöön ja pohtii asiaan liittyviä mahdollisuuksia, mutta myös pelkoja. Moni tässä vaiheessa uskaltautuu em. yhteisön jäseneksi ja etääntyy näin heteroseksuaalisesta yhteiskunnasta. *Viimeisessä vaiheessa* ei-heteroseksuaalisesta identiteetistä ja tähän ryhmään kuulumisesta tulee olennainen osa itseä. Yksilö kokee tasapainoisuutta ja eheyttä huolimatta ympäristön asenteista. (emt.)

Halpin&Allen (2004) ovat tutkineet identiteetin kehitysvaiheiden ja psykososiaalisen hyvinvoinnin välistä suhdetta. Heidän aineistonsa käsitti 425 homoseksuaalista kiinnostusta osoittautunutta poikaa ja miestä. Tutkimuksen pohjalta muodostettiin kuusivaiheinen teoria, joiden vaiheita olivat: *hämmennys, vertaaminen, sietäminen, hyväksyminen, ylpeys ja synteesi*. Nämä identiteetin kehitysvaiheet muodostivat tilastollisesti merkittäviä yhteyksiä suhteessa psykososiaalisiin muuttujiin, joita tutkimuksessa olivat: *onnellisuus, suru, tyytyväisyys elämään, itsetuntemus ja yksinäisyys*. Muuttujien välinen yhteys ei ollut lineaarinen vaan enemmänkin U:n muotoinen. Identiteetin sietämisen ja hyväksymisen vaiheissa ahdistus ja suru olivat vahvimmillaan, kun taas identiteettiprosessin ensimmäisissä ja viimeisissä vaiheissa nämä tunteet olivat heikkoja. Halpinin ja

Allenin mukaan nämä kaksi identiteettiprosessin keskeisistä vaihetta ovat homoseksuaalisen identiteetin muodostamisen haastavimmat vaiheet. Näissä vaiheissa yksilö paljastaa identiteettiään muulle maailmalle ja tulee näin ollen asettaneeksi itsensä haavoittuvaan asemaan. Kielteiset reaktiot muilta ihmisiltä koettelevat juuri kehittyntä minäkäsitystä. Halpin&Allenin mukaan erityisesti identiteettiprosessin keskeisissä vaiheissa olevat kaipaavat tukea ja hyväksyntää, koska näiden vaiheiden aikana seksuaalisen identiteetin epäonnistunut sovittaminen ympäristöön saattaa aiheuttaa masennusta ja mahdollisesti jopa itsemurhakäyttäytymistä. (Halpin&Allen 2004, 122-124.)

3.3.2 Joustava seksuaali-identiteetti

Perinteisiä seksuaali-identiteetin vaihteorioita haastetaan nykytutkimuksessa tarkastelemalla seksuaalisuutta joustavana ja läpi elämän muuttuvana prosessina, jonka ei tarvitse määrittää yksilön identiteettiä siten kuin tähän asti on ajateltu sen tekevän.

Lisa M. Diamondin mukaan omaan sukupuoleen kohdistuva seksuaalinen halu on vasta viime aikoina koettu tarpeelliseksi kategorisoiva erilliseksi identiteetikseen. Monissa kulttuureissa ja historiallisina ajanjaksoina homoseksuaalinen käyttäytyminen ei ole poissulkenut heteroseksuaalista identiteettiä. Diamond seurasi omassa tutkimuksessaan noin sataa naista kymmenen vuoden ajan varhaisaikuisuudesta n. 30-vuotiaaksi ja huomasi käsityksen pysyvistä seksuaali-identiteetistä virheelliseksi, ainakin naisten elämää tarkasteltaessa. Hän näkee jäykät seksuaalista suuntausta kategorisoivat määrittelyt ongelmallisina sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa, että tieteellisessä tutkimuksessa. Tarve määritellä ihminen joko homoksi tai heteroksi tai parhaimmassa tapauksessa myös biseksuaaliksi, typistää hyvin monimuotoisen sosiaalisen todellisuuden mielivaltaisiksi luokiksi, joihin monet yrittävät itsensä väkisin ahtaa, siinä usein onnistumatta. Diamondin tutkimat naiset olivat kaikki alun alkaen sellaisia, jotka kertoivat tuntevansa seksuaalista vetoa naisia kohtaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että he olisivat identifioineet itsensä joko lesboksi- tai biseksuaaliksi vaan osa koki näistä tunteista huolimatta olevansa heteroita. Kymmenen vuoden seuranta tutkimuksen aikana suurin osa tutkimukseen osallistuneista naisista vaihtoivat seksuaalisen identiteetin määritelmäänsä ainakin kerran, huomattava osa useamman kerran. Naiset kertoivat vaihtaneensa identiteettimääritelmäänsä, koska eivät kokeneet seksuaalisuutensa sopivan sen hetkiseen määritelmään. Tutkimukseen osallistuneet osittain tästä syystä kritisoivatkin voimakkaasti jäykkien seksuaalisten kategorioiden olemassaoloa. Naisista monet vastustivat oman seksuaalisuutensa lokeroimista, mutta samalla kokivat, että yhteiskunta on rakentunut niin, että lokeroimista vaaditaan. (Diamond 2007, 65 ja 67.)

Diamondin mukaan perinteiset seksuaali-identiteetin kehittymistä kuvaavat teoriat antavat ymmärtää, että kun seksuaalivähemmistöidentiteetti on omaksuttu, hyväksytty ja avoimesti muille kerrottu, identiteettiprosessi on valmis. Omassa tutkimuksessaan Diamond kuitenkin osoitti, että naisilla tilannetekijät vaikuttavat seksuaalisen kiinnostuksen kohteiden vaihteluun läpi elämänkaaren. Tutkimusten naisten identiteettimääritelmät vaihtuivat vuosien sitä mukaan, kun he huomasivat seksuaalisten tunteidensa kohteen muuttuneen. Nämä muutokset liittyivät pitkälti naisten elämässä kohtaamiin vaihteleviin tilanteisiin. Yksi suurin seksuaalisiin tunteisiin vaikuttava tekijä oli rakastuminen. Moni tutkimuksen nainen kertoi, että rakastuu ihmiseen, ei tämän sukupuoleen. Alussa itsensä lesboksi määrittelevä oli yhtäkkiä saattanutkin rakastua mieheen tai heteroksi määrittelevä naiseen. Usein muutkin tilannetekijät (muutto uudelle paikkakunnalle, työpaikan/kaveripiiriin vaihtuminen yms.) olivat osaltaan vaikuttamassa seksuaaliseen muutokseen. Diamond näkeekin naisen seksuaalisuuden eroavan miehen vastaavasta siten, että naisen seksuaaliset tunteet ja kiihottuminen vaativat syntyäkseen tietynlaiset tilannetekijät, kun taas miehellä kiihottumiseen vaikuttaa enemmän kumppanin fyysinen olemus. Tällöin naisella seksuaaliset tunteet eivät ole niin jyrkästi sidoksissa kumppanin sukupuoleen vaan (vaihtuviin) tilannetekijöihin. Naisten seksuaalisuuden siis voidaan nähdä Diamondin tutkimustulosten perusteella olevan joustavampi kuin aikaisemmin on ajateltu. Perinteinen stabiili seksuaali-identiteetti jäykkine identiteettikategorioineen ei sovi tällaiseen käsitykseen. (Diamond 2007, 85-86 ja 204.)

Diamond kritisoi seksuaali-identiteetin- ja seksuaaliorientaation tutkijoita jäykistä seksuaalisuuden kategorioista. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvia tutkittavia haalitaan tutkimuspyynnöillä, jossa etsitään itsensä ”homo-, lesbo- tai biseksuaaliksi” –määritteleviä. Tämä luokittelu jättää ulkopuolelle kaikki ne, jotka eivät osaa/halua sijoittaa itseään mihinkään tiukasti määriteltyyn kategoriaan. (Diamond 2007, 25-27.) Tutkimus kyseenalaistaa koko seksuaali-identiteettiluokittelun hyödyllisyyden. Jos seksuaalisuus ja seksuaalisten tunteiden kohteet vaihtelevat näin voimakkaasti elämänkaaren aikana, minkä takia seksuaalinen suuntautuminen tulee ylipäänsä liittää käsitteellisesti osaksi pysyvää identiteettiä?

3.4 Narratiivinen lähestymistapa

Ihminen rakentaa identiteettiään ja reflektoi jatkuvasti minuuttaan ja elämäkokemuksiaan ympäröivään sosiaaliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen kertomusten kautta (Hyvärinen 2006). Giddensin (1991) mukaan identiteetti ei näy ihmisellä luonteenpiirteissä tai ominaisuuksissa vaan

kyvyssä pitää yllä tiettyä *narratiivia* eli kertomusta (ref. Lehto & Kovero 2010, 152). Narratiivisuus (Latinaksi narratio = kertomus) tutkimuksen lähestymistapana tarkoittaa keskittymistä kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Narratiivisesti suuntautunut tutkimus voi käyttää materiaalinaan kertomuksia tai tuottaa kertomuksia maailmasta. (Heikkinen 2010, 143-144)

Narratiivisuudella on pitkä historia filosofiassa ja kielitieteissä, mutta 1990-luvulta alkaen mielenkiinto narratiiveja kohtaan on laajentunut myös muille tieteenaloille. Tämä liittyy tiedon- ja tiedekäsityksen muutokseen, jonka mukaan tietämisen prosessi perustuu vahvasti kertomusten tuottamiseen ja niiden kuulemiseen (Heikkinen 2010, 145). Tämä liittää narratiivisuuden osaksi konstruktivististä tiedonkäsitystä, josta kerron myöhemmin lisää. Myös Suomessa narratiivisuus on saanut vahvan jalan tieteellisessä keskustelussa viime aikoina ja narratiivisuuteen liittyvää tutkimusta tehdään paljon. (Heikkinen 2010, 143-144)

Narratiivisuutta käsitteenä voidaan tarkastella neljästä eri näkökulmasta. Se voi tarkoittaa:

- Tiedonprosessia itsessään eli tietämisen tapaa ja luonnetta (konstruktivistinen tiedonkäsitys)
- Tutkimusaineiston luonnetta (kertomukset)
- Aineiston analyysitapaa (esim. juonianalyysi)
- Käytännöllisiä, ammatillisia työvälineitä (esim. narratiivinen psykoterapia) (Heikkinen 2010, 146-153.)

Omassa tutkimuksessani narratiivisuus voidaan nähdä kolmella eri tavalla tilanteesta riippuen: konstruktivistisen tiedonkäsityksen kehikossa, tutkimusaineiston luonteessa ja aineiston analyysitapana.

Vilma Hänninen käyttää narratiivisesta tutkimuksesta käsitettä tarinallinen tutkimus. Hän määrittelee *tarinan* ydinominaisuuden olevan se, että se koskee ajassa eteneviä tapahtumakulkuja. Tarina jäsentää aikaa merkitykselliseksi kokonaisuuksiksi ja koostuu alusta, keskikohdasta ja lopusta. Näistä kolmesta tekijästä muodostuu tarinan juoni. Tarinoiden tapahtumiin liittyy syy-seuraussuhteita sekä tunne- ja arvolatauksia. Samoista tapahtumakuluista voi syntyä monia erilaisia tarinoita aikajännettä, syyselityksiä ja arvottamistapoja muuttamalla. (2010, 162-163.)

Narratiiviset aineistot voivat olla henkilökohtaisia tai julkisia, lyhyitä tai pitkiä. Väljän määritelmän mukaan narratiiveiksi voidaan ymmärtää kaikki jossain määrin kerrontaan perustuvat aineistot, joiden analysoiminen edellyttää tulkintaa. (Hyvärinen 2006.) Hännisen (2010, 163) mukaan narratiivisia aineistoja yhdistävänä tekijänä on se, että aineistosta on esiin nostettavissa tarinallinen

merkitysrakenne. Helpoiten tämä tapahtuu selvärajaisesta, ajallisesti etenevistä kertomuksista. Haastavampaa on tarinoiden löytäminen jostain muun tyyppisistä aineistoista, joita ei olen alun perin tarinamuodossa kerrottu.

Narratiivisessa tutkimuksessa lähdetään siitä ajatuksesta, että kertominen on inhimillistä ja tärkeä osa ihmisenä olemista. Narratiiviset tarkastelutavat soveltuvat esimerkiksi tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista, tarinoista omasta elämästään. Tutkimuksen keinoin voidaan esimerkiksi tarkastella, miten henkilökohtaiset tarinat suhteutuvat kulttuuriin kertomuksiin; millaisia kulttuurisia elementtejä tarinoihin sisältyy ja miten kulttuuriset konventiot vaikuttavat kertomusten muodostamiseen. (Hyvärinen 2006.)

3.5 Narratiivinen konstruktionismi

Narratiivinen konstruktionismi tarkastelee narratiiveja yksilön rakentamina sosiaalisen todellisuuden konstruktioina. Narratiiveissa siis tulee esiin se, miten kertoja hahmottaa sosiaalisen todellisuuden ja millä tavalla hän haluaa sen tuoda esiin muille ihmisille (kertomuksen kuulijoille). Kiinnostuksen kohteena ei tässä lähestymistavassa ole niinkään se millainen on kertojan mielen maisema vaan se, kuinka narratiivit toimivat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Narratiivit nähdään sosiaalisina käytäntöinä jossain tietyissä sosiaalisissa konteksteissa. (Varjonen 2013, 27.)

Narratiivien kautta tehdään myös näkyväksi sitä, kuinka kertoja paikallistaa itsensä sosiaalisessa järjestyksessä. Kertoja voi narratiivien kautta konstruoida identiteettiänsä aktiivisesti tai asettua kulttuuristen ja sosiaalisten olosuhteiden rajaamaan positioon. Narratiiveissa on siis sekä yksilöllinen, että sosiaalinen näkökulma. Kun tutkitaan identiteettiä, näyttäytyy narratiivi toimintana, jonka kautta se esitetään ja artikuloidaan. Narratiivit tekevät yksilöllisten kokemusten kautta näkyväksi myös kulttuurisia ja yhteiskunnallisia rakenteita ja toimivat niiden heijastuksina. (emt., 27.)

Itse olen kiinnostunut juuri siitä kohdasta kertomuksia, joissa kulttuurinen ja yksityinen kohtaavat ja siitä mitä se kertoo sosiaalisesta todellisuudestamme. Tästä syystä koen narratiivisen lähestymistavan sopivan oman tutkimukseni menetelmäksi hyvin.

3.6 Sisäinen tarina

Sosiaalipsykologi Lev Semenovits Vygotskin ajatukset inhimillisen tietoisuuden rakentumisesta vaikuttavat Vilma Hännisen *sisäisen tarinan* käsitteen taustalla. Sosiaalipsykologiassa perinteisesti on ollut kiinnostuksenkohteena yksilöiden tai ryhmien väliseen vuorovaikutukseen liittyvät ilmiöt. Kuitenkin ns. kielellisen (konstruktionistisen) käänteän myötä ajatus siitä, että ihmisen yksityinen mieli on myös sosiaalisesti ja vuorovaikutuksellisesti muodostunut, tuo myös mielen sisäisen maailman sosiaalipsykologian ytimeen. Sisäinen tarina havainnollistaa käsitteenä tätä yksityisen ja kollektiivisen rajalla liikkuvaa ilmiötä. Se toimii narratiivisen tutkimuksen työkaluna, jonka avulla on mahdollista hahmottaa, miten elämän merkityksellisyyden kokemus muodostuu. (Hänninen 1999, 13-15.)

Vygotskin mukaan ihmisyksilö kehittyy inhimilliseksi olennoiksi vuorovaikutuksen kautta samalla omaksuen sen kulttuurisen perimän, joka ympäröivässä kulttuurissa vallitsee. Tärkeä askel tässä yksilön psyykeen kehityksen prosessissa on *sisäisen puheen* kehittyminen. Aluksi lapsi käyttää puhetta vain muiden kanssa kommunikointiin, mutta vähitellen hän oppii käyttämään sitä myös oman ajattelunsa välineenä. Näin ulkoisesta tulee sisäistä. Sisäinen puhe ohjaa psyykkisiä prosesseja ja toimintaa. (Vygotsky 1982, 94-99 ja 220-243). Hänninen käyttää Vygotskin ajatuksia tarkastellessaan kertomuksia, joita kuullaan ensin muiden kertomina, kunnes tarinallista muotoa aletaan käyttää oman ajattelun välineenä ja toiminnan ohjaajana. Tuottamalla tarinoita omasta elämästään lapsi samalla rakentaa minuuttaan. (Hänninen 1999, 45-47.)

Sisäinen tarina muodostuu yksilön soveltaessa kulttuurista tarinavarastoa ja omaa kokemushistoriaansa omaan tilanteeseensa ja toimintaansa. Yksilö muokkaa olevissa olevista kulttuurisista tarinamalleista itselleen sopivimman. Narratiivisen sävyn perusolottuvuudet ovat optimismi ja pessimismi. Perinteisistä juonityypeistä romanssi ja komedia pohjaavat optimistiseen kerronnan sävyyn, kun taas tragedia ja ironia pessimistiseen kerrontaan. Optimistinen kertoja uskoo kaiken aina kääntyvän parhain päin, kun taas pessimistisesti suuntautunut uskoo asioiden lopulta päättyvän onnettomasti. (McAdams 1993; Ref. Hänninen 1999, 52-53.)

Sisäisen tarinan keskiössä ovat voimakkaasti yksilön mieleen jääneet ydinkokemukset, joiden pohjalta elämäntilanteita hahmotetaan. Yksilön elämässä epäonnistumisen ja onnistumiset, haasteet ja vastoinkäymiset muodostavat tilanteen, jossa ihminen toimii joko intentionaalisesti tai vähemmän intentionaalisesti. Intentionaalisista toiminnoista muodostuu projekteja (kuten rakkaussuhde, opiskelu, perheen perustaminen jne.), joilla on tarinallisesta näkökulmasta alku, käänteensä ja loppu

(Carr 1986; ref. Hänninen 54). Kun yksilö kertoo sisäistä tarinaansa ulos, hän samalla muokkaa sitä suhteessa kielellisiin tai muihin tilanteissa oleviin symbolijärjestelmiin ja reflektoi sitä osana sosiaalista prosessia. Kertoja pyrkii pukemaan tarinansa yleisesti hyväksytyyn muotoon, jotta siitä tulee kuulijalle/lukijalle mielekäs. Näin hän tulee hyväksytyksi ja ymmärretyksi. Hyväksytty muoto riippuu tarinan kerronnan kontekstista ja funktiosta. Kaikkia tarinoita ei haluta tai pystytä pukemaan kerrottavaan muotoon niiden häpeällisyyden tai arkaluontoisuuden vuoksi vaan ne jätetään yksityiseksi. (Hänninen 1999, 55-57.)

Sisäinen tarina tulkitsee yksilön elämäntilannetta, -tapahtumia ja -muutoksia sijoittaen tämän laajempaan sosiaaliseen todellisuuteen ja näin määritellen hänen identiteettiään (Hänninen 1999, 58). Identiteetti on siis tarinallinen luomus. Hänninen erottaa sisäisen tarinan muokkaaman identiteetin erilliseksi esimerkiksi sosiaalisesta identiteetistä, joka vaihtelee sen mukaan, kenen kanssa vuorovaikutuksessa toimitaan. Hänen mukaansa sisäisen tarinan muodostamassa identiteetissä on monta eri tasoa. *Toimijaminä* suuntautuu ulkomaailmaan janiitä voi olla useita erilaisia, eri projekteissa omansa. *Moraalinen identiteetti* taas on se ideaaliminä, jota ihminen pyrkii toiminnassaan toteuttamaan. Tämän ihanteen standardien täyttäminen ja siinä onnistuminen on nykyihmisellä vahvasti sidoksissa itsearvostukseen. *Reflektoitu identiteetti* muodostuu, kun yksilö kertoo itselleen tarinaansa itsestään. Tällä tasolla on mahdollista luoda ja tulkita identiteettiä uudestaan ja uudestaan. Reflektoitu identiteetti toimii välittäjänä toimijaminän ja moraalisen identiteetin välissä ja tukee itsearvostuksen säilyttämistä identiteetin uudelleentulkinnan kautta. Kun yksilö kertoo tarinaa menneisyydestään, hän pyrkii muokkaamaan siitä sellaisen, että hänen tekonsa näyttäytyvät arvostettavina tai ainakin hyväksyttävinä. Tietoisin minätarinan muokkaaminen on sekä refleksiivistä, että omaa identiteettiään muokkaavaa. Kertoessaan sisäistä tarinaansa yksilö siis saattaa samalla muovata itseään ja asettaa tavoitteita ja vaatimuksia itselleen tulevaisuuteen. (Hänninen 1999, 61-62.)

Hänninen (1999, 71) näkee sisäisen tarinan systeemiksi, joka yhdistää eritasoisia ja luonteisia prosesseja korkeammaksi merkitysjärjestelmäksi. Muutos jossakin sisäisen tarinan osassa saattaa sysätä koko merkitysjärjestelmän murrokseen. Elämänmuutokset saattavat siis käynnistää kokonaisvaltaisen muutosprosessin, jossa yksilö määrittelee uudestaan sisäisen tarinansa merkitysjärjestelmän.

Sisäisen tarinan rakentaminen ja muokkaaminen ovat riippuvaisia kulttuurissa tarjolla olevasta tarinavarannosta. Juvonen on tarkastellut homoseksuaalisesti tuntevien kertomuksia sodanjälkeisestä Suomesta myös sisäisen tarinan rakentamisen näkökulmasta. Koska tuohon aikaan kulttuuriseen

tarinavarastoon ei kuulunut homoseksuaalisuuteen, varsinkaan naisten välisiin suhteisiin, liittyvää kerrontaa, oli homoseksuaaleilla hyvin vaikeaa rakentaa tunteensa huomioon ottavaa sisäistä tarinaa ja muodostaa ristiriidatonta minäkuvaa. Heijastuspintoja omille tunteille pyrittiin löytämään pienistäkin vihjeistä (juoruista, elokuvien tulkinnasta ja skandaalilehdistön jutuista), joita oli saatavilla hyvin vähän heteronormia painottavassa yhteiskunnassa ja ne, jotka olivatkin saatavilla, olivat negatiivisesti sävyttyneitä ja kärjistettyjä. Jos homoseksuaalisuus ylipäättään näyttäytyi jonakin, niin vaiettuna ja kiellettyinä. Monet tukahduttivat ja kielsivät tunteensa ja rakensivat heteroseksuaalista identiteettiä, kun muuta ei ollut tarjolla. (Juvonen 2002, 191-232.) Sitten heteronormatiivisuutta on kyseenalaistettu ja myös ei-heteroseksuaaleille on tarjolla kulttuurisia mallitarinoita. Median tarjoamilla mallitarinoilla on vielä tänä päivänäkin tärkeä rooli oman heteronormista poikkeavan identiteetin tarinaa rakennettaessa (Esim. Arola 2008).

4 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tuoda esiin ei-heteroseksuaalisiksi itsensä määrittelevien nuorten aikuisten ääni ja kuunnella miten he kertovat tarinaansa aikuiseksi kasvamisen prosessista. Haluan kuulla millaisena he näkevät oman tulevaisuutensa ja mahdollisen perheen perustamisen ja vanhemmuuden. Toisaalta olen kiinnostunut siitä millaisen prosessin kautta ns. normista poikkeavaa identiteettiä rakentavat aikuiseksi kasvavat. Lisäksi haluan tietää vaikuttaako tämä prosessi siihen millaisena yksilö oman tulevaisuutensa ja omat vaikutusmahdollisuutensa näkee ja siihen, miten hän suhtautuu ajatukseen perheestä ja vanhemmuudesta.

Tutustuessani tutkimusaiheeni taustaan aiempien tutkimusten ja tieteellisen kirjallisuuden valossa, huomasin, että vaikka sateenkaariperheitä on tutkittu paljonkin, niin nuorten lapsettomien ei-heteroseksuaalien ajatuksia perheestä ja näiden suhdetta aikuiseksi kasvamisen prosessiin ei ole juurikaan tutkimuksissa tarkasteltu. Perheen on sanottu olevan yhteiskunta pienoiskoossa. Uskon perheinstituutioon liittyvien tunteiden, asenteiden ja normien samalla kertovan tarinaa länsimaisesta ihmiskäsityksestä. Nyt kun sukupuolineutraali avioliittolaki ja oikeus ulkoiseen adoptioon on astumassa voimaan kuluvan vuoden maaliskuussa, näen tärkeänä tarkastella vähemmistöidentiteetin omaavien seksuaalivähemmistöön kuuluvien kokemuksia, perhekäsityksiä ja tulevaisuudensuunnitelmia heteronormien värittämässä yhteiskunnassa.

Tutkimuskysymyksiä on kolme, joista kaksi ensimmäistä olen jakanut lisäksi tarkentaviin kysymyksiin:

1. Miten ei-heteroiksi itsensä määrittelevät nuoret aikuiset kertovat lapsuudestaan ja aikuiseksi kasvamisestaan osana identiteettiprosessiaan?
 - a. Miten lapsuuden perhe vaikuttaa identiteetin kehittymiseen ja itsensä hyväksymiseen?
 - b. Miten perheen ulkopuoliset suhteet (ystävät ja yhteiskunta) ovat tähän prosessiin vaikuttaneet?
2. Mitä käsityksiä ja tunteita perheestä, vanhemmuudesta ja omasta tulevaisuudesta ei-heteroiksi itsensä määrittelevien nuorten aikuisten tarinoista nousee?
 - a. Millaisena he näkevät hyvän vanhemmuuden/perheen?
 - b. Miten he kokevat yhteiskunnan heteronormatiivisuuden suhteessa sateenkaarivähemmistöön/perheisiin?
3. Miten aikuiseksi kasvamisen prosessi kokemuksineen ja tunteineen on vaikuttanut tulevaisuuden suunnitelmiin ja käsityksiin vanhemmuudesta, perheestä ja yhteiskunnasta?

Ensimmäisen pääkysymykseeni pyrin löytämään vastauksia, etsimällä aineistosta erilaisia tarinatyyppejä sen mukaan millaisia identiteettikertomuksia niistä löytyy. Teoreettisena kehyksenä analyysissäni toimii luvussa 4.3. esitetyt seksuaalisen identiteetin kehittymisen teorit. Toiseen kysymykseen etsin vastauksia aineistosta teemoittelemalla perheeseen ja heteronormeihin liittyviä kokemuksia/tunteita/mielipiteitä. Lopuksi pyrin vielä yhdistämään nämä kaksi analyysivaiheita ja tarkastelemaan vaikuttaako identiteettiprosessin luonne jotenkin siihen, miten yksilö kokee nämä asiat (kysymys 3). Luvussa 5.2 laajemmin analyysivaiheideni etenemisestä.

5 Aineisto, analyysi ja tutkimuksen etiikka

Tässä luvussa esittelen tutkimuksessa käytetyn aineiston ja kerron sen keräämisestä. Kerron myös tarkemmin analyysin etenemisestä ja sen eri vaiheista. Lopuksi pohdin tutkimuseettisiä näkökantoja ja niihin liittyviä valintojani.

5.1. Aineisto

Keräsin aineistoni kesällä 2015 sosiaalisen median eri foorumeilla julkaisemani kirjoituspyynnön (ks. LIITE 1) avulla. Olin varannut vastaamiseen alun perin kuukauden aikaa, mutta pidensin sitä vielä kuukaudella vastausten vähyyden vuoksi. Alun perin olin suunnannut kirjoituspyyntöni homoille, lesboille ja biseksuaaleille. Sain kuitenkin julkaisuni jälkeen sosiaalisessa mediassa palautetta liian tiukasta määrittelystä eri suuntauksiin liittyen ja toiveen suunnata pyyntöni ei-heteroseksuaaliksi itsensä määritteleville. Muokkasin kirjoituspyyntöäni koskemaan kaikkia ei-heteroseksuaaliseksi itsensä tuntevia ja heti vastauksia alkoi saapua paljon aiempaa enemmän. Tämä viittaa siihen, että Diamondin kriittinen näkemys jäykkien identiteettikategorioiden käytöstä tutkimuksissa osuu oikeaan (ks. luku 3.3.2.) Vastausajan päätyttyä oli sähköpostiini tullut yhteensä 25 tarinaa 18-35 – vuotiailta ei-heteroilta. Kaikki aineistoni tarinat ovat tulleet vastauksina kirjoituspyyntöni. Lisäksi eräs vastaajista kertoi käyttävänsä omaa tarinaansa myös muissa yhteyksissä ja tämä sopi minulle.

Vastaajien identiteettimäärittelyjen moninaisuus alussa yllätti minut. Vastauksia tuli homoseksuaalien lisäksi itsensä mm. aseksuaaliksi ja panseksuaaliksi määritteleviltä. Vastaajia yhdisti lähinnä se, että he eivät kokeneet kuuluvansa heteroseksuaalin määritelmän alle. Vaikka moni kirjoituspyyntöön vastannut kritisoi oman seksuaali-identiteettinsä määrittelyn tarvetta ja yhteiskunnassa vallitsevaa dualistista sukupuolijakoa, silti lähes jokainen sen jossain vaiheessa tarinaansa määritteli itsensä tiettyyn suuntautumiseen tai sukupuoleen kuuluvaksi. Koska nämä identiteettimäärittelyihin liittyvät pohdinnat nousivat esiin useasta vastauksesta, tein sen päätöksen, että esittelen tässä vaiheessa tutkittavista taulukkomuotoisen katsauksen, jossa mm. em. tiedot näkyvät. Koska en kirjoituspyynnössäni kaivannut mitään tiettyjä esitietoja, joidenkin vastaajien kohdalta nämä puuttuvat. Taulukossa 1. esittelen iän, sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen lisäksi tarinoista poimittuja tutkittavien asenteita omien lasten hankintaan. En sen kummemmin halua analysoida näitä tietoja tilastollisesti, koska voimakkaiden yleistysten sijaan toivon tutkimuksessani tuovani kuuluviin tutkittavien äänen, joka tarinoissa tuli esiin. Tämä taulukon esitän vain aineiston luonnetta hahmottaakseni.

Ikä	Sukupuoli	Seks. suuntautuminen	Haluaako lapsia?
27	transmies	aseksuaalinen, biromanttinen	ei
20	nainen	lesbo	ehkä
33	mies	bi	todennäköisesti ei
26	nainen	heteroseksuaali, biromanttinen	ehkä
22	nainen	ehkä pan	ehkä
24	nainen	lesbo	kyllä

-	nainen	pan	todennäköisesti ei
24	nainen	lesbo	ehkä
27	muunsukupuolinen (synt. tyttö)	aseksuaalinen, aromanttinen	ei!
32	muunsukupuolinen (synt. tyttö)	demiseksuaali, panromanttinen	ei!
31	mies	aseksuaali, heteroromanttinen	ehkä
23	nainen	pan	todennäköisesti kyllä
27	nainen	pan	ehkä
19	muunsukupuolinen (synt. tyttö)	aseksuaali, panromanttinen	ei (ainakaan biologisia)
-	nainen	aseksuaali, panromanttinen	todennäköisesti ei
n. 20	nainen	lesbo	ehkä
-	nainen	lesbo/bi	kyllä
30	nainen	lesbo	kyllä
20	nainen	lesbo/bi	ehkä
25	nainen	lesbo	kyllä
22	nainen	pan	kyllä
-	nainen	bi	todennäköisesti ei
-	nainen (genderfluid)	bi	kyllä
24	nainen	ei-hetero	ehkä
20	nainen	aseksuaali, heteroromanttinen	ehkä

Taulukko 1: vastaajien taustatiedot

Huomattavaa on, että vain kaksi tutkimukseen osallistuneista on syntymä sukupuoleltaan poikia. Muuten vastaajien seksuaalisessa ja sukupuolisessa identiteetissä on suurikin kirjo. En osaa vastata siihen miksi ns. cis-miehet eivät innostuneet osallistumaan tutkimukseeni laajemmin.

5.2 Analyysi

Omassa tutkimuksessani analysoin aineistoa kahdella eri tavalla: sekä narratiivisen analyysin keinoin, että sisällönanalyysin avulla. Valitsin kaksi eri analyysitapaa, koska koin, että aineiston vastauksissa eniten eroja vastausten välillä syntyi siinä, kuinka vastaajat omaa identiteettiään kertoivat ulos ja millaiseksi kokivat oman asemansa yhteiskunnassamme. Muissa aineistossa esiinnousseista teemoissa (perhe, vanhemmuus, heteronormit) ei vastaajien välillä löytynyt sen tyyppisiä eroja, että eri tarinoiden luokittelu niiden mukaan olisi ollut hedelmällistä. Halusin kuitenkin myös tuoda nämä teemat esiin, koska ne olivat tärkeitä ja vastasivat omalta osaltaan toiseen tutkimuskysymykseeni. Lopuksi vielä tarkastelin eri tarinatyyppien suhdetta perhekäsityksiin, ajatuksiin omasta mahdollisesta vanhemmuudesta sekä heteronormeista ja niiden vaikutuksesta omaan elämään.

Ennen varsinaista analyysia luin aineistoa läpi muutaman kerran pyrkien luopumaan liiallisista ennakkokäsityksistäni. Narratiivisen aineiston analyysi tulee Hännisen mukaan aloittaa lukemalla aineisto läpi ilman taustaoletuksia, kuten lukisi romaania. Tässä vaiheessa ei vielä ole tarpeen tehdä muistiinpanoja vaan koittaa unohtaa analyttinen ajattelu ja ottaa aineisto sellaisena kuin se on. Toisella lukukerralla, kun juoni on jossain määrin jo hyvin muistissa voi lukiessa keskittyä pieniin vivahteisiin ja murtumiin tarinan yleissävyssä. Tämän jälkeen on hyvä vasta alkaa analysoida aineistoa kynä kädessä ja kokeilla mahdollisesti erilaisia analyysitapoja ennen kuin löytää omansa. (Hänninen 2010, 166-167.)

Saatuani aineistosta jonkinlaisen kuvan aloin analysoida sitä tarkemmin. Ensin analysoin tarinoita narratiivisesti juonianalyysin keinoin tarkastelemalla vastauksia kertomuksina eli jokainen vastaus muodosti tällöin oman kokonaisuutensa. Eräs tapa ja Hännisen mukaan todennäköisesti yleisin on tarkastella kertomuksia tarinoiden juonen kautta. Juonianalyysissä määritellään mikä on tarinan lopputilanne alkutilanteeseen ja arvokkaaksi määriteltynä asiantilaan nähden ja minkä tekijöiden (tapahtumien, henkilöhahmojen) kautta tähän tilanteeseen edetään. Yleisesti juonianalyysi tarkastelee juonta onnen ja epäonnen tai voittojen ja menetysten kautta. Toiset tarinat päättyvät onnellisesti ja toiset epäonneen (sankaritarina, tragedia). (emt. 169.) Itse tarkastelin tarinoissa esiintyvää juonta identiteettien kehittymisen näkökulmasta huomioiden identiteettikertomusten lähtökohtia, etenemistä ja lopputulosta. Analyysissa taustateorianani käytin seksuaali-identiteetin rakentumisesta luotuja perinteisiä vaiheteorioita, joiden pohjalta määrittelen identiteetti-prosessin onnistumista tai epäonnistumista. Halusin tarkastella sitä kuinka hyvin tällaiset vaiheteoriat sopivat todellisten identiteettien analysointiin. Erityisesti luvussa 3.3.1 esitelty Halpin&Allenin vaiheteoria, jossa identiteetin kehitysvaiheet (hämmennys, vertaaminen, sietäminen, hyväksyminen, ylpeys ja synteesi) kohtaavat psykososiaaliset muuttujat (onnellisuus, suru, tyytyväisyys elämään, itsetuntemus ja yksinäisyys) toimi analyysini ensimmäisessä vaiheessa huomiota ohjaavana kehysteorianana.

Lajittelin aineistoni tarinoita luokkiin sen mukaan, kuinka niissä kohtasivat yllä esitetyn identiteettiteorian kehitysvaiheet ja psykososiaaliset tekijät. Yhden vastauksen jouduin jättämään pois narratiivisesta analyysistä, koska se ei muodostanut ”kertomuksellista” kokonaisuutta vaan oli hyvin pelkistetty ja kertoi vain hyvin lyhyestä ajanjaksosta. Yhteensä sisällytin analyysiini 24 kertomusta. Joidenkin kertomuksista saattoi nähdä päättyvän onnellisemmin kuin toisten. Onnistuminen/epäonnistuminen tulevat ilmi tarinoiden sävystä eli siitä onko kerronta optimistista vai pessimististä. Olennaisimpana omassa aineistossani pidän tarinoiden loppua ja siitä välittyvää tunnetilaa. En pyrkinyt systemaattisesti löytämään samoihin luokkiin sijoitetuista tarinoista kerronnan sävyä selittäviä syy-yhteyksiä vaan tarkoitukseni on tuoda esiin erilaisia tapoja, joilla

ei-heteroseksuaaliset nuoret identiteettiään ulos kertovat. Ryhmittelin tarinat em. kriteerien perusteella kolmeksi eri tarinatyyppiä, joita esittelen tarkemmin luvussa kuusi.

Toisessa vaiheessa tein aineistosta sisällönanalyysin koodaten ja luokitellen esiin nousseita teemoja. Tähän analyysiini sisällytin kaikki 25 kertomusta. En enää tarkastellut aineistoani erillisinä tarinoina vaan poimin tekstistä useimmiten esiintyviä aihealueita käsitellen koko aineistoa yhtenä kokonaisuutena. Näistä teemoista osa oli jossain määrin etukäteen annettuja (kuten perhekäsitykset ja oman vanhemmuuden pohtiminen), koska ne esiintyivät kirjoituspyynnön yhteydessä kysytyissä apukysymyksissä. Tästä syystä niitä ehkä käsiteltiin muusta tarinasta hieman irrallisina, ”pakollisina” osuuksina. Toiset teemat taas nousivat aineistosta itsekseen, ilman että olin niitä osannut etukäteen esiin houkutella. Mielenkiintoista oli se, että riippumatta edelleen tarinan tyylistä ja identiteettipohdinnan luonteesta, tietyt teemat halkoivat aineistoa kauttaaltaan ja nousivat useista vastauksista esiin, vaikka niitä en osannut kirjoituspyynnössäni edes mainita. Näitä teemoja olivat mm. oman itsensä määrittelyyn liittyvät pohdinnat ja heteronormeihin liittyvät paineet. Esittelen temaattisen analyysin tuloksia tarkemmin luvussa seitsemän.

5.3 Tutkimuksen etiikka

Olen toteuttanut tutkimukseni jokaisen vaiheen suojellen tutkittavien nimettömyyttä mahdollisimman hyvin eliminoimalla liialliset tunnistetiedot ilman, että tutkimustulokset vääristyisivät. Aineiston analyysin lopuksi hävitin sähköpostiini saamani kertomukset, jotta ne eivät joutuisi väärin käsiin. Koska aineistonkeruumenetelmänä on ollut elämäntarinoiden kertominen, ovat tutkimukseen osallistuneet käsitelleet teksteissään myös herkkäluontoisia ja traumaattisiakin kokemuksia. Pyrkimykseni on ollut käsitellä ja esitellä aineistoa mahdollisimman hienovaraisesti, ottaen tutkimukseen osallistuneiden tunteet huomioon niin hyvin kuin se analyysin ja tulosten esittelyn onnistumisen kannalta on mahdollista.

Vaikka lopulta muokkasinkin tutkimukseni kirjoituspyynnön koskemaan kaikkia itsensä ei-heteroseksuaaliksi kokevia, olen tutkimuksen raportointivaiheessa kuitenkin käyttänyt lainausten yhteydessä identiteettimäärittelyjä, joita tutkimukseen osallistuneet itsestään tekivät. Halusin jollain tavalla erotella vastaajia ja heidän tekstiään ja siksi tein tämän valinnan, vaikka pohdin myös sitä, että olisin jättänyt seksuaali-identiteettikategorioiden käyttämisen tuloksia raportoidessa kokonaan pois. Tämä pohdinta juontui siitä, että moni vastaajista kritisoi jäykkien identiteettikategorioiden käyttöä

kertomuksissaan. Tällä kertaa kuitenkin päädyin säilyttämään määritelmät vastaajia erottelevina tekijöinä.

6. Kolme erilaista polkua aikuisuuteen

Luvussa 3.3. esitelty Halpin&Allenin (2004) vaiheteoria jakoi homoseksuaalisen identiteetin kehityksen kuuteen eri vaiheeseen hämmennykseen, vertaamiseen, sietämiseen, hyväksymiseen, ylpeyteen ja synteisiin. Tutkimuksen mukaan kaksi identiteettiprosessin keskeisistä vaihetta (sietäminen ja hyväksyminen) ovat homoseksuaalisen identiteetin muodostamisen haastavimmat vaiheet. Näissä vaiheissa yksilö paljastaa identiteettiään muulle maailmalle ja tulee näin ollen asettaneeksi itsensä haavoittuvaan asemaan. Kielteiset reaktiot muilta ihmisiltä koettelevat juuri kehittyntä minäkäsitystä. Halpin&Allenin mukaan erityisesti identiteettiprosessin keskeisissä vaiheissa olevat kaipaavat tukea ja hyväksyntää, koska näiden vaiheiden aikana seksuaalisen identiteetin epäonnistunut sovittaminen ympäristöön saattaa aiheuttaa masennusta ja mahdollisesti jopa itsemurhakäyttäytymistä. (Halpin&Allen 2004, 122-124.)

Aineistoni analyysissä huomasin kertomusten eroavan toisistaan siinä, miten kertojat hahmottivat seksuaali-identiteettiprosessinsa keskeisiä vaiheita, jotka yleensä sijoittuvat voimakkaasti teini-iän vaiheisiin ja miten näiden vuosien kokemukset ovat vaikuttaneet heidän yleiseen suhtautumiseensa ympäristöön ja omaan paikkaansa siinä. Tämä oli yksi tärkeimmistä tekijöistä, joka erotti tarinat toisistaan. Se myös oli lähtökohta sille luokittelulle, jonka narratiivisessa analyysissä tein. Jaoin tarinat kolmeen eri tyyppiin sen mukaan, miten kertojat nuoruutensa identiteettivaiheet kokivat ja miten tämä kokemus vaikutti heidän tapansa kertoa sisäistä tarinaansa ulos.

Suurin osa kertomuksista (14) sijoittui tyyppiin, jonka nimesin *Mutkaisen tien kautta määränpäähän* -tyypiksi. Nämä kertomukset kertoivat ns. tyypillisen identiteettiprosessin etenemisestä, joka vaikeiden ja ristiriitaisia tunteita aiheuttaneiden teinivuosien jälkeen päättyy kuitenkin oman itsensä ja ympäristönsä jonkinasteiseen hyväksymiseen ja synteisiin. *Varmoin askelin* –kertomustyyppissä identiteettiprosessista välittyi melko suoraviivainen kuva, ilman suuria epävarmuuden ja tunnekuohujen kausia. Tähän tyyppiin sijoittamani tarinoiden kertojat (6) tuntuivat olevan hyvin varmoja omasta itsestään ja saavuttavan synteisin ympäristön kanssa jo hyvin varhain. Toisin oli *Syrjäpolkujen kulkija* –kertomustyyppin tarinoiden laita, johon sijoitin neljä tarinaa. Tässä tyyppissä painottui toiseuden kokemukset, jotka identiteettiprosessin edetessä eivät hellittäneet. Synteisiä

ympäristön kanssa ei ollut vielä tarinan kertomisen aikaan saavutettu vaan yhteiskuntaa ja/tai läheisiä kohtaan tunnettiin muita enemmän katkeruutta ja tulevaisuus näyttäytyi epävarmuuden ja yksinäisyyden kautta.

Seuraavaksi kerron näistä kolmesta kertomustyyppistä enemmän, havainnollistaen tyyppien sisältöä suoraan lainauksin. Eettisistä syistä minimoin vastaajien tunnistettavuuden ja esittelen heidät tuloksia ja lainauksia esitellessäni hyvin typistetyksi. Enemmän tarkoitukseni on tuoda kullekin tarinatyyppille luonteenomaiset piirteet esiin kussakin alaluvussa. Tuloksia esitellessäni pyrin samalla vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: Miten ei-heteroiksi itsensä määrittelevät nuoret aikuiset kertovat lapsuudestaan ja aikuiseksi kasvamisestaan osana identiteettiprosessiaan? Ja sen alakysymyksiin: Miten lapsuuden perhe vaikutti identiteetin kehittymiseen ja itsensä hyväksymiseen? Miten perheen ulkopuoliset suhteet (ystävät ja yhteiskunta) ovat tähän prosessiin vaikuttaneet?

6.1 Mutkaisen tien kautta määränpäähän

Tähän tarinatyyppiin sijoitin 14 kertomusta. Näille kertomuksille yhteistä oli seksuaali-identiteettiprosessin keskivaiheilla noussut epävarmuus omasta itsestä ja paikastaan tässä maailmassa, sekä toiseuden kokemukset, jotka kuitenkin erinäisten tapahtumien, itsereflektion tai ajan kulumisen myötä lopulta ovat johtaneet vakaampaan identiteettiin ja synteisiin ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Vaikka tarinat poikkeavat hyvinkin paljon siinä missä vaiheessa oma seksuaali-identiteetti on omaksuttu ja miten se tapahtui, niille on kuitenkin yhteistä se, ettei polku identiteetin hyväksymiseen ja synteisiin ympäröivän yhteiskunnan kanssa ole ollut mutkaton. Kerron tästä mutkaisesta tiestä aloittamalla lapsuuden kokemuksista ja etenemällä siitä kouluvuosien ja nuoruuden kautta aikuisuuteen. Kaikkia tarinoita ei ole kerrottu näin ajallisesti loogisesti, mutta lähes kaikissa kuitenkin esiintyi kokemuksia, jotka koskivat em. elämänvaiheita.

Käytän tätä tarinatyyppiä jossain määrin sinä perustarinana, johon muita tarinatyyppejä tulevaisissa luvuissa vertaan. Tämän perustelen sillä, että ryhmään luokiteltujen vastausten määrä on suurin ja lisäksi sillä, että tarina kulkee jossain määrin ns. keskitietä kahden muun välissä, kun tarkastellaan kerrontatyyliin sävyyn (positiivinen/negatiivinen) ja kerrotun identiteettiprosessin vaikeuteen/helppouteen liittyviä tekijöitä.

6.1.1 Lapsuus

Mutkaisen tien kautta päämäärään –tarinatyyppissä lapsuudenkokemuksista kerrottiin enimmäkseen positiiviseen sävyyn. Kertajat olivat kasvaneet hyvin erilaisissa lapsuudenperheissä. Oli yksinhuoltajaperheitä, suurperheitä, perinteisiä ydinperheitä ja myös perheitä, joissa kärsittiin toisen vanhemman alkoholismista tai perheväkivallasta. Toiset olivat kotoisin pieniltä paikkakunnilta ja toiset kaupungeista. Vaikka osa tarinoista toi esiin rankkojakin kokemuksia alkoholismista ja vanhempien välisestä väkivallasta, omaa lapsuutta muisteltiin lähinnä hyvien kokemusten kautta. Monessa kertomuksessa painottuivat toiminnallisuuden ja leikkien tärkeys lapsuutta kuvaavina tekijöinä. Osa naispuolisista kertojista koki olleensa jossain määrin poikamaisia ja nauttineensa fyysisesti aktiivisista leikeistä poikien kanssa eniten.

Seuraavissa lainauksissa panseksuaaliksi itsensä tunteva nuori nainen kertoo elämästään väkivaltaisen isän perheessä kuitenkin nähden lapsuutensa enimmäkseen hyvänä. Kuvaus isän aggressiivisuudesta äitiä kohtaan mainitaan, mutta sen ei anneta vaikuttaa muistoihin mukavista leikeistä mummolassa. Kertoja kokee monien muiden kertojien tapaan nauttineensa poikien kanssa leikkimisestä.

”Lapsuuteni oli kai ihan hyvä. Perheeseeni kuului isä, äiti ja kaksi pikkusiskoa sekä kaksi pikkuveljeä. Asuimme omakotitalossa ja vierailimme paljon lähellä asuvan mummoni luona. Mummolla oli maatila ja lehmiä. Isä on niin kauan kuin muistan ollut aggressiivinen äitiä kohtaan. Jo hyvin nuoresta muistan että isä löi äitiä.”

”Olin lapsena tosi hiljainen. En puhunut paljoa, mutta oli aina kiva olla kaikessa mukana. Kun pääsi mukaan leikkiin uskalsi sitten puhua. Poikien kanssa olen aina tullut paremmin toimeen...Paljon tuli telmittyä serkkujen kanssa siinä mummolan ympäristössä kun moni siinä niin lähellä asui. Pelattiin paljon poikien kanssa palloa ja leikittiin poikien leikkejä – milloin oltiin ninjoja, milloin muuten vain vesi- tai lumisotaa.”

Myös seuraavasta, biromanttiseksi heteroksi itsensä määrittelevän naisen kertomuksen lainauksesta välittyy ns. poikien ja miesten touhujen mielekkyys, vaikka tyttöjenkin leikeissä kertoja viihtyi.

”Olin semmoinen tavallinen, melko herkkä tyttö, joka tykkäsi leikkiä niin barbeilla kuin ryskätä ”poikien” hommissa. Olenkin ollut meidän perheestä aina se, joka on kutsutta johonkin voimaa vaativaan tai muuten likaiseen hommaan ensimmäisenä tytöistä. Se oli minusta mukavaa, koska miehille tai pojille tarkoitetut hommat olivat mukavia, sen vuoksi mm. että siinä oli mukavaa yhteisöllisyyttä.”

Sama kertoja jatkaa pohtien oman perheensä arvomaailmaa. Erityisesti tiukat normit ja seksuaalisuuden tabun luonne saivat kritiikkiä uskonnollisessa perheessä eläneeltä kertojalta, joka koki tämän lisäksi myös jääneensä liikaa vaille äidin huomiota liian monen sisaruksen vuoksi.

”Kasvatusta leimasi meillä tietenkin uskonto, joka määritteli monet arvot ja tekemiset. Ei maailmallista musiikkia, rehellisyyttä vaadittiin, usko on tärkein asia elämässä, ei hyväksytty homojen rakkautta (ihmisinä toki), ei saa masturboida, harrastaa seksiä ennen avioliittoa, ei saa ehkäistä jne. ...Ainakin minulle ne (uskontoon liittyvät arvot) ovat tuottaneet suurta ahdistusta esim. seksuaalisuuden mitätön käsittely kasvatuksessa. Lapsuudessani äiti oli minulle hyvin tärkeä, sillä isä oli paljon töissä eikä ollut läsnä arjessa. Huolehdin äidin jaksamista ja minusta tuntuu että jäin vaille äidin huomiota ihan vain sen faktan vuoksi, että meitä sattui olemaan niin hemmetin monta lasta! Se on vaikuttanut paljon myöhempään elämäni ahdistuksen ja huonon itsetunnon muodoissa.”

Kukaan tämän kertomustyypin kertojista ei täysin tyrmännyt vanhempiensa arvomaailmaa tai kasvatustalintoja. Monessa tarinassa vanhempien kasvatustyylistä ei annettu suoraa palautetta ollenkaan, mutta joissakin siitä esitettiin omia näkemyksiä enimmäkseen lievän kriittiseen tyyliin, mutta myös positiiviseen sävyyn, kuten seuraavassa lainauksessa.

”Meidän perheessä on aina ollut rakastavat rajat (näin minä sitä itse kutsuisin) ja suhteessa muihin tuntemiini perheisiin hyvin avoin ja rakastava ilmapiiri. Lasten kysymyksiin aina vastattiin totuuden mukaisesti eikä mitään vääristetty tai vaihdettu puheen aihetta, vaikka kysymykset saattoivatkin olla välillä kiperiä tai osua arkaan kohtaan. Minun lapsuus oli yksinkertaisesti niin onnellinen kuin se voi olla.” (nainen, lesbo)

6.1.2 Herkistyminen

Oman seksuaali-identiteetin pohdinta alkoi tämän tarinatyyppin sisällä hyvin eri aikoihin. Toiset kokivat aina jollain tasolla tiedostaneensa erilaisuutensa ja toisilla oman seksuaali-identiteetin tiedostaminen siirtyi varhaisaikuisuuteen. Suurimmalla osalla oman erilaisen seksuaali-identiteetin tiedostaminen oli monivaiheinen prosessi kieltämisineen ja pohdintoineen. Tässä vaiheessa erityisesti korostuu oman sisäisen tarinan muokkaaminen välillä hyvin tiedostetustikin. Oma kulttuurisesta mallitarinasta poikkeavan identiteetin löytäminen aiheutti osalle suurenkin myrskyn identiteettiprosessissa. Toisilla prosessi ei ollut niin monimutkainen, vaan kokemus omasta erilaisuudesta tuntui olleen jo hyvin varhain kertojalla tiedossa.

”Tiesin jo varhain tykästyväni enemmän, paljon enemmän tyttöihin kuin poikiin, ja sittemmin naisiin. Missään vaiheessa en varsinaisesti ole yhtäkkiä tajunnut erilaisuuttani, vaan olen tiennyt seksuaalisen suuntautumiseni aina, vaikken ole aina osannut ajatella sitä.” (nainen, lesbo)

Toisilla oman erilaisuuden ymmärtäminen tapahtui vasta aikuisiällä. Paikkakunnan vaihtaminen ja uudet sosiaaliset kuviot saivat seuraavan naisen huomaamaan heteronormista poikkeavat tunteensa.

”Kun muutin opiskelemaan päälle parikymppisenä Etelä-Suomeen, huomasin ihastuneeni koulukaveriini, joka oli nainen ja kertoi että hän on bi-seksuaali. Olin hieman ihmeissäni ja ajattelin sen olevan ohimenevää, koska en ollut kokenut mitään vastaavaa aikaisemmin. Mutta yli puoli vuotta sitä pähkäiltyäni kerroin asiasta tälle ystävälleni. Ja siitä alkoi suhteemme.” (nainen, biromanttinen hetero)

Samoin kävi myös nuorella naisella, joka elämänkumppaninsa sukupuoli-identiteetin vuoksi joutui määrittelemään uusiksi myös oman identiteettinsä. Kertomustaan kirjoittaessaan hän määrittelee itsensä panseksuaaliksi, vaikka oikeastaan ei vielääkään ole varma mikä hän on. Hänen tavoin myös useat muutkin vastaajat läpi aineiston pohtivat identiteettimäärittelyjen hankaluutta ja tarpeellisuutta. (ks. myös luku 7.)

”Jesse kosi minua vuonna 2012 toisena vuosipäivänä. Pojasta vain on kuoriutunut tyttö kun Janita tuli kaapista transsukupuolisena vuonna 2013. Se sai miettimään itseäni entistä syvemmltä. Ensimmäisenä tuli sellainen itsensä syytely. Miksi minä? Miksi minun piti ihastua tähän henkilöön? Miksi en huomannut? Syytely muuttui melko pian kuitenkin itsensä tutkiskeluksi. Mietin omaa sukupuoltani, omaa seksuaalista suuntautumistani ja ylipäättänsä minun osaani tässä maailmassa. Tulipa myös mietittyä sitä, miten tällöinen transsukupuolisuus voi edes olla mahdollista – mikä sen aiheuttaa.” (nainen, pan)

Tyypillisin tarina tässä tarinatyyppissä oli sellainen, jossa oivallus omasta seksuaalisuudesta heräsi murrosiän myötä. Jonkinlaisia viitteitä asiaan oli monella ollut jo aiemmin joko omien tuntemusten, unien tai ympäristön (läheisten) reaktioiden muodossa, kuten seuraavissa lainauksissa:

”Tajusin olevani erilainen jo ala-asteella, mutta seksuaaliseen suuntautumiseen ymmärsin sen yhdistää vasta noin 16-18-vuotiaana. Myöhemmin huomasin asiasta paljon merkkejä myös aiemmilta vuosilta. Elin niin suojattua elämää, että seksuaalisuuteen liittyvät asiat heräsivät hyvin myöhään. Silloin teini-iässä aloin nähdä unia naisista ja aloin ymmärtää mistä on kyse. Yritin kuitenkin estää näitä tunteita tulemasta esille, koska koin ne häpeällisinä.” (nainen, lesbo)

”Joskus 14-vuotiaana näin unen jossa olin muuttunut mieheksi ja harrastin seksiä naisten kanssa. Uni hämmensi minua, ja herätessäni se jäi mieleen. Asiaa pohdittuani tiesin että tuollainen halu oli osa minua. En kuitenkaan ilmaissut halua mitenkään enkä ihastunut naisiin tosielämässä. Tähän vaikutti varmasti tuolloin ilmennyt fundamentalistinen uskonnollisuuteni.” (nainen, pan)

”Äitini oli kirjoittanut jo vauvakirjaani, että ilmaisin sukupuoltani ”omituisesti” siihen nähden, että synnyin tyttöä. Halusin kuulemma esimerkiksi esitellä olematonta penistäni ja olla paidatta, koska pojat saivat tehdä niin. Tästä hän veti reilut kymmenen vuotta myöhemmin absurdin ja epäloogisen johtopäätöksen, että pitäisin tytöistä. Hän kysyi asiasta minulta, kun olin noin 13-vuotias, mutta

vastasin kieltävästi. Myös koulukiusaajat nimittelivät minua lesboksi. Noin 14-vuotiaana, ensimmäisen epäonnistuneen heterosuhteeni jälkimainingeissa tajusin, että he olivat oikeassa.” (nainen, lesbo/bi)

Vaikka toisilla oma seksuaali-identiteetti oli ollut jollain tasolla tiedossa jo varhain, tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että identiteetin hyväksyminen ja synteesi ympäristön kanssa olisi ollut mutkaton tämän tarinatyyppin kertojilla. Mutkaiseksi tien teki vuorovaikutus läheisten, vertaisten ja laajemmin yhteiskunnan kanssa.

6.1.3 Kaappi ja syrjintä

Lähes kaikki tämän tyyppin tarinat kertoivat häpeän, toiseuden ja yksinäisyyden tunteista jossain vaiheessa nuoruutta. Nämä tuntemukset yhdistävät kertomustyyppin tarinoita riippumatta siitä missä vaiheessa kertoja itse oman valtavirrasta poikkeavan seksuaali-identiteettinsä oivalsi.

Kokemukset vertaisten kanssa olivat välillä rankkojakin ja erityisesti koulumaailmassa syrjiminen ja kiusaaminen kuuluivat monen kertojan elämään, erityisesti murrosiässä, mutta joillakin koko kouluhistorian ajan.

”Samoihin aikoihin kun koulu taasen vaihtui muuton vuoksi minua alettiin ensimmäistä kertaa kiusaamaan sen vuoksi kuka olen. Tässä vaiheessa minulle alkoi selvitä että en kai sitten ole samanlainen tyttö kuin muut. Itse en tuntenut olevani erilainen. Olin omasta mielestäni ihan normaali – minä vain en tykännyt samoista asioista kuin monet muut. Minä en halunnut meikata enkä pukeutua farkkuihin ja hienoihin paitoihin.” (nainen, pan)

”Kotona lapsuuteni oli onnellinen, mutta hoitopaikoissa ja koulussa minua kiusattiin päivittäin eikä minulla ollut yhtään oikeaa ystävää. Syitä kiusaamiseen olivat mm. pukeutumistyylini, musiikkimakuni, kiinnostuksenkohteeni, puheääneni, ulkonäköni, hiukseni, käyttämäni mustekynien merkki jne. Kiusaamista jatkui sekä fyysisenä että henkisenä läpi esikoulun, päiväkodin, ala-asteen, yläasteen ja lukion.” (nainen, asexuaali)

Oman identiteetin pohtiminen ja toiseuden kokemukset aiheuttivat monella kertojalla epätoivon tunteita ja oma tulevaisuus näyttäytyi pelottavana ja ahdistavalta. Erääseen etniseen vähemmistöön kuuluva nuori nainen kertoo näistä tunteista:

”Yläasteen ja lukion ajan minulla oli kausittain pahaa ahdistusta, itseinhoa ja masennusta. Identiteetin hajanaisuus niin seksuaalisuuden kuin etnisyydenkin takia olivat yksi syy, koulukiusaaminen ja huonot sosiaaliset taitoni samoin. Koska tulevaisuutta oli vaikea edes kuvitella, en suunnitellut mitään perheeseen tai parisuhteeseen liittyvää. Ajattelin, ettei sellainen olisi minua

varten. Olin omasta mielestäni liian vastuuton ja häilyväinen ihminen vanhemmaksi tai puolisoiksi. Ajattelin myös, ettei minulla olisi mitään mahdollisuutta parisuhteeseen, koska ihmiset eivät yleensäkään muka pitäneet minusta.”

Seuraavassa lainauksessa tulee häpeän tunteen lisäksi esiin myös usean kertojan kokema seksuaalivähemmistöistä tarjottavan tiedon vähäisyys, joka saa oman tilanteen tuntumaan jotenkin poikkeukselliselta. Tällöin identiteettiään pohtiva nuori jää hyvin yksin ajatuksineen, vaikka kaipaisi tukea ympäristöltään.

”Tullessani murrosikäni asia ahdisti minua valtavasti. Olin kymppin tyttö, pelkäsin etteivät vanhempani ikinä hyväksyisi minua sellaisena kuin olen. Minulla oli kuva että poikkeava suuntautumiseni oli jonkinlainen vika tai virhe minussa. Tiedustelut poikaystäväistä tuntuivat sietämättömiltä vaikka välillä pidin myös pojista. Miellän että ahdistukseni oli syynä siihen että etäännyin vanhemmistani. Tietoa ei koskaan tarjottu mistään, ja ylä-asteen terveystiedossakin homoista ja lesboista puhuttiin ehkä 15 minuuttia. En tiennyt miten olla, en ollut lesbo mutta en heterokaan.” (nainen, bi)

Moni kertoo ”kaapista” paikkana, joka on toisaalta suojellut ja toisaalta tuntunut tukahduttavalta. Osa kertojista oli vieläkin enemmän tai vähemmän kaapissa.

”Kaappi on ollut aika tuttu paikka. Valitettavasti. Vaikka olen aina ollut sinut itseni kanssa, niin olen silti ollut suurimman osan elämästäni ”kaapissa”. Tiedän että olen tällainen, olen aina ollut, tulen aina olemaan enkä edes haluaisi muuttua heteroksi, mutta suurimman henkisen taistelun olen käynyt siinä, etten ole voinut olla muiden kanssa omana itsenäni. On täytynyt esittää jotain muuta kuin oikeasti on. Se on aika rankkaa. Yläaste- ja lukioaikoina minulla oli ajoittaisia huonoja kausia, kun ahdisti valtavasti se kun piti salata yksi aika iso osa itsestä. Olen yhä varautunut tutustuessani uusiin ihmisiin, koska en voi heti tietää heidän suhtautumista tällaiseen erilaisuuteen. Mutta kun opin luottamaan ja tiedän toisen hyväksyvän minut, olen avoimempi kuin moni muu. Olisin halunnut jutella nuorempana näistä asioista enemmän, mutta minulla ei ollut oikein ketään kenelle puhua. Minusta olisi varmasti tullut vahvempi ihminen, jos olisin saanut niinä aikoina tukea. Mutta tiedän, että moni kaltaiseni on taistellut näiden asioiden kanssa paljon enemmän kuin minä. Olen säästynyt loppujen lopuksi aika vähällä.” (20-vuotias nainen, bi)

Vaikka kaapissa oleminen lähtökohtaisesti nähdään negatiivisessa valossa, koko aineistoa tarkasteltaessani huomasin osan vastaajista käyttäen kaappia hyväkseen ja myös viihtyvänsä siellä. Erityisesti Varmoin askelin –tarinatyyppissä (ks. luku 6.2) tuli tällaisia esimerkkejä esiin.

6.1.4 ”Kaapista ulos”

Eräs eniten puhetta herättävistä teemoista seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten elämäntarinoista tuntuu olevan kaapista ulos astuminen. Cohlerin ja Hammack näkivät tämän 1980-

90 luvuilla syntyneen ”kamppailun” –narratiivin olennaisena osana (ks. luku 2.4.). Kaappi näyttäytyy homoseksuaalisuuden mallitarinassa identiteettinsä kieltämisen symbolina ja sieltä ulosastuminen taas oman identiteettinsä hyväksymisenä. Silloin kun yhteiskunnallisesti homoseksuaalisuus nähtiin sairautena ja homoseksuaaliset aktit rikollisina, pysyivät lähes kaikki homot ja lesbot kaapissa koko ikänsä halusivat sitä tai eivät. Nykyään oman normista poikkeavan identiteettinsä paljastaminen läheisille tai laajemmin koko maailmalle vaatii edelleen rohkeutta ja oman itsensä alttiiksi asettamista mahdollisille enakkoluuloille ja pahimmassa tapauksessa syrjinnälle.

Muutama tarinansa kertonut ei vielä ollut uskaltanut astumaan kaapista ulos edes kaikille läheisille ihmisille, koska pelkäävät heidän reaktioitaan. Toiset taas ovat pitkittäneet kertomista, koska eivät halua ”rasittaa” läheisiään ennen kuin aika on oikea (löytää elämänkumppanin tai on sinut itsensä kanssa).

”Omasta seksuaali-identiteetistä läheisille puhuminen pelottaa. Eniten kaiketi se, tuleeko tavalla tai toisella hylätyksi.” (nainen, pan)

”En ole vanhemmilleni puhunut suuntautumisestani suoraan. Äitini on hyvin avoin ja sopeutuvainen ihminen, mutta isäni on osoittautunut vanhemmiten huomattavasti konservatiivisemmaksi ja suvaitsemattommaksi kuin mitä hän oli ennen, tämän vuoksi olen päättänyt, että niin kauan kuin minulla ei ole vakituista kumppania, ei ole aiheellista ”rasittaa” meidän välejä hänelle ei-niin-mieluisalla asialla.” (nainen, lesbo)

”Kerroin osalle perheestäni (äiti, isä, mummi, tädit, veljet) suuntautumisestani vasta noin vuosi sitten kun huomasi olevani vakavassa parisuhteessa naisen kanssa. Minusta tuntui että aika oli kypsä vasta nyt, sillä nyt olen sinut itseni kanssa. Sen jälkeen kun löysin tietoa biseksuaalisuudesta ja löysin samalla tavalla suuntautuneita minun oli helpompi hyväksyä biseksuaalisuuteni ja opin löytämään siitä paljon hyvää. Vaikka kerroin perheelleni toivovani että he eivät turhaan levittelisi asiaa muille sukulaisille, löysi tieto kuitenkin lähes kaiken suvun korviin. Välit menivät poikki muutaman kanssa, toisaalta eihän sitä tiedä, ehkä he vielä joskus puhuvat minulle. Minua harmittaa se, etteivät kaikki suhtaudu minuun enää samalla tavalla kuin ennen. Ehkä eniten häiritsee se miten parisuhdettani väheksytään ja sen merkitystä minulle väheksytään.” (nainen, bi)

Suurin osa oli kuitenkin kertonut läheisilleen suuntautumisestaan, mutta saanut tämän seurauksena negatiivisia reaktioita, jotka ovat satuttaneet. Jotkut vanhemmat ovat kieltäytyneet uskomasta uutisia lapsensa seksuaalisesta suuntauksesta ja käyttäytyvät kuin asiasta ei koskaan olisi puhuttukaan.

”Tosin oli inhottavaa kuulla vanhemmilta, että ”tiedät kyllä mitä me ajattelemme. Eli ihmisinä rakastetaan mutta ei tekoja”. Ei sitä haluaisi kuulla, vaan tulla hyväksytyksi kaikinensa kuin on.

Jotenkin sitä kuitenkin miettii, että me ollaan niille outoja, juuri ”sellaisia ihmisiä”, ja haluaako ne edes tulla käymään tai yöksi jne.” (nainen, biromanttinen)

”Kolmisen vuotta sitten lähetin vanhemmilleni kirjeen, jossa tulin ulos kaapista. Kirjeessä myös kerroin, mitä asexuaalisuus tarkoittaa...Isä repi lähettämäni kirjeen.” (mies, asexuaali)

”Sitemmin olen puhunut seksuaalivähemmistöasioista niin vanhemmilleni kuin muillekin läheisilleni. Äitini reaktio kaapistatulooni oli ”no etkä ole” eikä asiasta ole sen koommin keskusteltu. Hänelle seksuaalista suuntautumistani ei ole olemassa. Onhan se aiheuttanut vähintäänkin mielipahaa, tunnetta siitä, ettei tule hyväksytyksi omana itsenään vaan osa identiteetistäni tavallaan kielletään kokonaan. Muut läheiseni ovat suhtautuneet huomattavasti ymmärtäväisemmin ja siitä olen kiitollinen.” (nainen, pan)

Läheisten negatiiviset reaktiot saattavat vaikuttaa siihen uskaltaako nuori kertoa identiteetistään muille ihmisille, kuten seuraavasta lainauksesta näkyy:

”Äitini ns. outtasi minut, kun olin 18-vuotias. Hän istutti minut alas ja pakotti minut kertomaan, kenen kanssa tuolloin viestittelin ahkerasti. Kerroin, eikä hän suhtautunut kovin mukavasti. Hän epäili, etten tajunnut itsekään, mitä tein. Lisäksi äitini oli jo aiemmin puhunut pahaa henkilöstä, josta oli kyse, koska tämä poikkeaa perinteisestä naisnormista. Pakko-outtaus oli traumaattinen tilanne ja jätti jäljet minun ja äitini väleihin. Osittain sen takia en ole vielääkään tullut isälleni kaapista. Pidän vanhempiani hyvinä ja rakastavina, mutta he eivät ole mitenkään auttaneet minua tämän asian suhteen.” (nainen, lesbo/bi)

Kaapista ulos tuleminen ja erityisesti läheisten reaktiot asiaan voivat olla hyvin merkittävässä asemassa ei-heteroseksuaalin itsensä hyväksymisen kannalta. Oman identiteettinsä paljastaminen muille on tilanne, jossa ihminen asettaa itsensä hyvin haavoittuvaan asemaan ja negatiiviset reaktiot tärkeiltä ihmisiltä voivat haavoittaa syvästikin. Vaikka tässä kertomustyyppissä monella kertojalla oli ulostulosta negatiivisia kokemuksia, he ovat kaikki jotenkin onnistuneet ajan myötä hyväksymään oman identiteettinsä.

6.1.5 Hyväksyminen/vapautuminen

Tämän kertomustyyppin ytimenä oli identiteetin kehityksessä jossain nuoruuden vaiheessa koetun toiseuden ja epävarmuuden kokemusten lisäksi myös näistä tunteista ylipääseminen. Monilla tämä vaihe liittyi varhaisaikuisuuteen. Itsenäistyminen, uudet kaverit, muuttaminen ja opiskelun aloittaminen nousivat esiin tekijöinä, jotka vahvistivat kuvaa omaa itsestään ja auttoivat hahmottamaan omaa paikkaa tässä maailmassa.

Huomattavaa on, että erityisesti pienillä paikkakunnilla asuneet kokivat jonkinasteisen vapautumisen muuttaessaan opiskelemaan suurempaan kaupunkiin. Eräs nuori lesbonainen kertoo uudesta elämästään kaupungissa:

”En tunne olevani enää kaapissa. Sitä en halua enää ikinä. Vaikken suuntautumisestani huutelekaan kaduilla ja heiluttele sateenkaarilippua, niin en ole enää yhtä sulkeutunut. Nyt asuessani kaupungissa olen saanut monia samanhenkisiä (seksuaalivähemmistöihin kuuluvia) ystäviä, joita minulla ei ollut koko nuoruudessani maaseudulla.”

Itsenäistyminen ja paikkakunnan vaihdon vaikutukset sosiaalisen verkoston laajentumiseen näkyvät useista kertomuksista. Samanhenkisten ystävien ja heidän antaman vertaistuen merkitys oman itsensä hyväksymisessä nousee esiin useaan otteeseen. Se, että läheiset ihmiset hyväksyvät sellaisena kuin on, tuntuu olevan äärimmäisen suuressa roolissa oman identiteetin vakiintumisessa.

” Tavallaan myös kaverit ovat eräänlaista perhettä. Täällä (keskisuuren kaupungin nimi) tapasin kolmisen vuotta sitten aseksuaaleja, joiden kanssa ystäväystyin. Se on suorastaan uskomatonta, kuinka paljon sosiaalisempi minusta on tullut alettuaani tapailla toisia aseksuaaleja!” (Mies, aseksuaali)

” Ystävistäni moni kuuluu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, joten heiltä olen saanut tukea ja ymmärrystä. Myös sisareni suhtautuu hyvin arkipäiväisesti lepakkopikkusiskoonsa. Olen heille sanomattoman kiitollinen.” (Nainen, lesbo/bi)

Seuraava kertoja liittyi nuoruudessaan uskonnolliseen yhteisöön ja kertoo, etteivät hänen ystävänsä vielääkään hyväksy häntä sellaisena kuin hän on, vaikka perhe onkin hänet hyväksynyt. Hän hyväksyi seksuaali-identiteettinsä vasta myöhään ja kertoo taustansa vuoksi yhä tuntevansa ristiriitaisia tunteita seksuaalisuuteensa liittyen.

” Aloin ottaa etäisyyttä uskonasioihin ja hakeuduin lopulta vertaistuen pariin 27-vuotiaana netin kautta. Tapasin tulevan avovaimoni samaa reittiä ja vuoden ystävyiden jälkeen aloimme seurustella. Nyt asumme yhdessä. Nautin nyt toteutuvasta seksuaalisuudestani vaikka olen tuntenut paljon häpeää ja vaikeuksia herätysliike-taustan vuoksi.”

Osa kertojista saa edelleen osakseen suoria negatiivisia reaktioita elämästään, kuten transnaisen kanssa naimissa oleva nuori nainen. Oman identiteetin hyväksymisestä kuitenkin kertoo myös se, ettei ota näitä kommentteja itseensä, vaan osaa jättää ne omaan arvoonsa.

”Moni on jopa sanonut ääneen että minun pitäisi etsiä itselleni kunnon mies ja lopettaa leikkiminen. Ilmeisesti nainen tarvitsisi rinnalleen miehen. Kohautan tällaisille kommentteille vain olkaani. Ei minua kiinnosta. Minulle tärkeintä on se että minä olen onnellinen. Enkä usko että minun onneni satuttaa ketään.”

6.1.6 Tulevaisuus

Mutkaiset polut kulkevat tässä tarina tyypissä itsensä hyväksymiseen ja jonkinasteiseen synteisiin ympäristön ja yhteiskunnan kanssa. Moni kertoja on pohtinut tulevaisuuttaan ja mahdollista perheen perustamista. Toisilla tulevaisuus taas on täysin auki. Kellekään tässä ryhmässä se ei kuitenkaan näyttäydy toivottomana tai pelottavana vaan siihen suhtaudutaan varovaisen optimistisesti.

Oman perheen ja vanhemmuuden mahdollisuutta tuotiin esiin kaikissa aineistoni kertomuksessa myös siitä syystä, että se oli teemana osa kirjoituspyynnön ohjeistusta. Erityisesti nuoremmista vastaajista löytyi muutamia, jotka eivät olleet juurikaan pohtineet lasten hankkimisen mahdollisuutta, tai jos olivat, niin eivät vielä yhtään osanneet kuvitella sitä tilannetta, jossa perheen perustaminen olisi ajankohtaista. Jos ei itsellä vielä ollut vakavaa parisuhdetta niin perheen perustamisesta haaveilukin tuntui vielä kovin kaukaiselta ajatukselta.

”Tulevaisuudessa toivon löytäväni elämäni rakkauden. En tiedä mitä teen, jos kumppanini ei halua lapsia. En ole ajatellut asiaa koska koko perheen perustaminen on vielä itselläni niin kaukana tulevaisuudessa.” (nainen, lesbo)

”Suhtaudun lapsiin melko neutraalisti. En oikein tiedä, haluanko saada lasta. Olisihan se kivaa, mutta toisaalta, maailmassa on niin paljon muitakin kivoja asioita, joiden parissa ajan saa kulumaan. Parisuhde vaikuttaa vielä tälläkin hetkellä aika mahdottomalta, vaikka olenkin edistynyt asioiden suhteen. En oikein usko, että kukaan voisi rakastaa minua. Se on mielestäni sääli, koska olen kuitenkin ihan jees tyyppi.” (mies, asekas)

Normatiivisesta perheihanteesta poikkeavan perheen perustamisesta haasteineen myös huolehdittiin. Tätä aihetta käsittelen lisää myös luvussa 7. sisällönanalyysin tuloksia käsitellessäni. Seuraava kertoja uskoo peloistaan huolimatta tulevaisuuteen ja omaan äitiyteensä:

”Nyt minua ehkä pelottaa perustaa perhe kun se ei ole ”normaali”, mutta tiedän, ettei sillä ole jossain vaiheessa enää väliä – ihan niin kuin ei ole siltäkään että minua kiusattiin. Minä sain ystäviä ja olen kihloissa. Minulla on työ, jossa viihdyn. Luultavasti jossain vaiheessa minä olen myös valmis olemaan äiti.” (nainen, pan)

Identiteettiprosessin keskeisistä kuohuntavaiheista yli päästyään tämän kertomustyyppin tarinankirjoittajat reflektoivat pohdiskellen omia tuntemuksiaan ja kokemuksiaan ennen ja nyt ja olivat välillä hyvinkin tietoisia oman identiteetin vahvistumisesta aikuistumisen myötä.

”Nyt voin paremmin. Olen yllättänyt itseni haaveilemalla tulevaisuudesta, jopa omasta perheestä. Itsetuntoni on parantunut jonkin verran, ja uskon nyt jo melkein aina, että en ole sen huonompi ihminen kuin muutkaan. Myös harha omien vanhempieni täydellisyydestä on karissut. Niinpä tiedän, että ei tarvitse olla virheetön ja yhteiskunnan odotusten mukainen, jotta voisi elää perhe-elämää. Tiedän nyt myös sen, että kaikkien ei tarvitse elää yhteiskunnan normien mukaan. Myös lapsettomuus, yksinolo ja polysuhteet voivat olla hyviä vaihtoehtoja. Nämä oivallukset saattavat kuulostaa itsestäänselvyyksiltä, mutta niiden sisäistäminen on vaatinut minulta paljon.” (nainen, lesbo/bi)

Mutkaisien tien kulkijat tarinaa kirjoittaessaan olivat saavuttaneet jonkinlaisen määrän eli identiteetin varmuuden, eivätkä kokeneet ympäristöä uhkana, vaikka olivatkin kriittisiä yhteiskunnan heteronormeja kohtaan. Heidän tarinaansa kuitenkin vahvasti väritti seksuaali-identiteetin kehittyessä kohdatut rankatkin tunteet, kokemukset ja vastoinkäymiset, joista he olivat hyvin tietoisia. Ehkä osittain näiden vaikeuksien vuoksi he kokivat nyt aikuisina olevansa vahvempia. Tulevaisuus näyttäytyi osittain haasteellisena, mutta toisaalta myös mahdollisuutena.

6.2 Varmoin askelin

Varmoin askelin –kertomustyyppiin luokittelin kuuden vastaajan kertomukset. Tässä tyyppissä painottui identiteettiprosessin mutkattomuus ja kerronnan itsevarmuus. Seksuaali-identiteetin kehittyminen ei tämän tyyppin kertojilla ollut niin dramaattinen prosessi eikä sen keskimmaisissä vaiheissa noussut suuria ahdistuksen tai toiseuden tunteita. Kertojat kertoivat elämästään positiiviseen sävyyn ja vaikka kritiikkiäkin ympäristöä kohtaan esitettiin, niin enemmän kertojien sisäinen tarina näyttäytyi positiivisten kokemusten ja tunteiden kautta.

Tarinat eivät käsitelleet elämänvaiheita niin laajasti kuin mutkaisien tien kulkijoiden tarinat. Lapsuus ja ulostulokokemukset saivat suuren painoarvon ryhmän tarinoissa. Tulevaisuutta pohdittiin vähän. Se jäi jossain määrin nykyisyyden jalkoihin. Tulkitsen tämän niin, että varmoin askelin kulkevat vastaajat kokivat jo nyt olevansa identiteetistään varmoja ja elämän jatkuvan samalla polulla tulevaisuudessa. Tästä syystä tulevaisuus ei herättänyt suurempia pelkoja tai pohdintoja. Ryhmän tarinoissa ei nuoruuden epävarmuuksia tai syrjintäkokemuksia juurikaan tuotu esiin. Tai ainakaan niille ei annettu suurta painoarvoa identiteetin kannalta olennaisina ydinkokemuksina. Tästä syystä näihin liittyvää alalukua ei tästä luvusta löydy. Jätin pois myös oman identiteetin hyväksymiseen liittyvän alaluvun, koska jossain määrin ryhmän tarinoissa itsensä hyväksyminen tuntui koko ajan olevan läsnä lapsuudesta alkaen.

6.2.1 Lapsuus

Tämän kertomustyyppin tarinat antoivat lapsuudesta värikkään ja onnellisen kuvan riippumatta perheen rakenteesta. Esiin nousi arvostus omaa perhettä ja vanhempia kohtaan sekä tunne siitä, että lapsena tuli hyväksytyksi omana itsenään, ilman erityiskohtelua. Rajat ja rakkaus tuntuivat olevan kertomuksissa onnellisen lapsuuden kokemuksen taustalla.

”Mun lapsuus oli kaiken kaikkiaan erittäin onnellinen ja normaali. En muuttaisi siitä mitään, jos nyt saisin valita.” (nainen, lesbo)

Kotona olen saanut olla omituinen itseni. Olen saanut jättää mekkojen käytön pois kun siltä tuntui ja olen saanut ja joutunut osallistumaan ihan kaikkeen tavalliseen elämänmenoon eikä esimerkiksi liikuntavammani ole koskaan noussut erityiseen valokeilaan. Ei ole esimerkiksi sanottu etten saa tehdä lumitöitä, koska se voisi olla minulle raskaampaa vamman takia, vaan huudettu ”jos meinaat, että tänään päästään mihinkään kaupoille, niin lapio käteen heti, huvitti tai ei”. Minulle koti ja perhe on tarkoittanut äitiä ja viittä nuorempaa sisarustani sekä kulloistakin paikkaa jossa he ovat asuneet.” (transmies, aseksuaali)

Eräs nuori lesbonainen kertoi elämästään yksihuoltajaperheessä samalla venyttämällä ”normaalin perheen” rajoja koskemaan kaikkia laajan lähipiirin ihmisiä. Tässä tarinassa yhteisöllisyys sai suuren merkityksen lapsuutta määrittävän tekijänä.

” Olen lähiössä kasvanut yksinhuoltajaäidin ainoa lapsi, mutta lapsuuden ”perheeni” oli silti mielestäni iso. Siihen kuului äidin lisäksi yksinasuva isäni ja hänen toinen lapsensa, siis minun puolisisarkoni, ja tämän kolme sisarusta, joilla siis on sekä eri äiti että isä kuin minulla, mutta jotka kuitenkin lasken sisaruksikseni. Lisäksi mummini oli paljon läsnä lapsuudessani, koska hän hoiti minua paljon kun äitini vielä opiskeli. Myös seinänaapurin kaksi lasta ja heidän äitinsä (myöskin yh) olivat perhettäni, koska vietin naapurissa jossain vaiheessa ainakin joka toisen yön, ja tytöt puolestaan tulivat vuoroöinä meille. Ruoat syötiin vuorotellen molemmissa asunnoissa ja leikkipuistossa kerroimme olevamme siskoksia. En tainnut tuntea lapsena yhtäkään ns. normaalia ydinperhettä, ala-asteen luokalla kenenkään vanhemmat ei tainneet olla naimisissa.”

Kertomuksista nousi esiin ajatus, että onnelliseksi koettu lapsuus tuntuu olevan suuri voimavara normista poikkeavan identiteetin rakentamiselle ja jossain määrin se varmasti vaikuttaa tämän kertomustyyppin tarinoiden juonenkäänteisiin identiteettiprosessin eri vaiheissa. Toisaalta pohdin, voiko taustalla olla vain jonkinasteinen synnynnäinen tapa tarkastella elämää positiivisemmin, jolloin lapsuus muiden elämänvaiheiden lisäksi näyttäytyy positiivisessa valossa.

6.2.2 Herkistyminen

Oman seksuaali-identiteetin ”löytämisestä” kerrottiin melko mutkattomaan sävyyn. Oma erilainen seksuaalinen identiteetti havaittiin tässä ryhmässä ensimmäistä kertaa murrosiässä. Identiteetti vahvistui kaikilla aikuisikään mennessä ilman suurempia ahdistuksen tai epävarmuuden tunteita. Seuraavassa lainauksessa transmies kertoo, miten nuorena tyttönä yllättäin huomasi kiinnostuvansa saman sukupuolen edustajista. Vasta aikuisiällä hän tiedosti oman sukupuoli-identiteettinsä ja kirjoitushetkellä parhaillaan oli läpikäymässä transtutkimuksia sukupuoltaan korjatakseen.

”Minä olin yläasteella, kun tajusin, että tykkään tytöistäkin. Olin menossa jollekin leirille tai uuteen harrastusryhmään tai johonkin ... Yritin siis jäsentää tuota leiriä kohtaan tuntemaani jännitystä listaamalla paperille ”Mitä jos...?” -tilanteita ja ratkaisuja niille. Näin: Mitä jos en löydäkään perille, vaan eksyn? Mitä jos siellä on paha ruokaa? Mitä jos siellä on ulkokuusi? Mitä jos en tutustukaan kehenkään ja joudun olemaan koko ajan yksin? Mitä jos avaruusolennot hyökkäävät sinne? (<- Kyllä, ihan varmasti kirjoitin tämänkin ylös) Mitä jos minulle ei olekaan sänkyä? Mitä jos siellä on joku poika, johon ihastun? Mitä jos siellä on joku tyttö, johon ihastun? Mitä jos - Hetkinen, mitä minä juuri kirjoitin???”

Vaikka oivallus omista homoseksuaalisista tunteista tuli kertojalle murrosiässä yllätyksenä, hän otti sen sellaisenaan vastaan eikä pyrkinyt sitä kieltämään, vaikkakin piti mahdollisena, että kyse on vain ohimenevästä vaiheesta. Pari vuotta myöhemmin tunteiden pysyessä samanlaisina, hän kuitenkin totesi, ettei näin ole ja hyväksyi ajatuksen mukisematta.

Seuraavassa lainauksessa näkyy hyvin muissakin tarinoissa esiin noussut ”jälkiviisaus”, jossa seksuaali-identiteettinsä löytänyt nuori löytää lapsuuttaan reflektiivisesti tarkastellessa jo vihjeitä omasta suuntauksestaan. Osaltaan tämä kuuluu oman sisäisen tarinan rakentamiseen, jolloin omaan identiteettiin liitetään aiemmin merkityksettömiksi miellettyjä muistoja, jotta näyttäytyisi näyttäisi yhdenmukaisena kokonaisuutena.

”Keksin lukioikäisenä pitäväni tytöistä. Olin yrittänyt seurustella muutaman vastakkaista sukupuolta olevan kanssa noihin aikoihin, mutta eihän siitä mitään tullut. Koin, että keskusteluyhteys puuttui kokonaan. Johtuiko se sitten sukupuolesta tai persoonasta - en tiedä. Jälkikäteen ajateltuna muistelen, että olen kyllä jo ala-asteikäisenä leikkinyt barbeilla tyyliin ”tää tyttö pussais tätä toista tyttöä”...En missään vaiheessa kokenut identiteettikriisiä, vaan seksuaalinen suuntautuminen on ollut mulle itselle aina luonnollinen juttu” (nainen, lesbo)

6.2.3 ”Kaapista ulos”

Se miten varmoin askelin kulkevat kertojat suhtautuivat ”kaappiin” ja sieltä ulostulemiseen näyttäytyy mielenkiintoisalla tavalla. Kun mutkaisen tien kulkijat kokivat kaapin lähinnä ahdistavana paikkana, jossa heidän oli pakko olla piilossa niin tämän ryhmän tarinoista olisi voinut olettaa kuulevansa rohkeita esiintuloja ja kaapin tarpeettomuutta korostavia kokemuksia. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan moni arasteli muille kertomista, vaikka itse olivatkin sinut itsensä kanssa. Syiksi arastelulle kerrottiin pelko muiden reaktiosta omaan itseen ja myös laajemmin yhteiskunnan asenneilmapiiriin liittyvät tekijät. Seuraavassa lainauksessa näyttäytyy nuoren transmiehen kokema tarve suojella itsensä lisäksi myös pieniä sisaruksiaan yhteiskunnassa valitsevilta ennakkoluuloilta.

”...en ole oikeastaan kertonut epäheteroudestani juuri kenellekään. Vetoan ihan täysin ”Eiväthän heterotkaan kerro” -ajatuksen. Miksi minä olisin tilivelvollinen ihastumistani suunnista yhtään kenellekään muulle kuin mahdolliselle rakkaalleni?... Murrosikäisille ja yläasteella tai sen kynnyksellä oleville nuoremmille sisaruksilleni taas en tiedä milloin tai miten kertoisin. Olen käyttänyt paljon aikaa siihen että pudotan alas, karsin ja pehmennän heidän tyhmimpiä ja ennakkoluuloisimpia homovitsejään, joita he ovat oppineet koulusta ja tv:stä tai joita he ovat omaksuneet ikäänsä kuuluvan mustavalkoisuuden takia (nuorena kun kaikki on usein niin ehdotonta), ja nyt ärhäkämpikin on jo vähän pehmennyt kommentteissaan. Voisin siis varmasti kertoa olevani bi ja saada ihan hyvän vastaanoton (trans-asiasta en ole niinkään varma). Päiväkoti-ikäisen sisaruksen kanssa olen vähän enemmän hukassa. Luultavammin sen ikäinen varmaan ottaa asian ihan selviönä eikä mitään ongelmaa sinänsä ole. Paitsi että...Paitsi että on varottava kierouttamasta ketään. Ärsyttää, ettei maailman suhtautuminen seksuaalisuuksien ja sukupuolien moninaisuuteen voi olla luontevaa.” (transmies, aseksuaali)

Kuten edellinen kertoja, muutama muukin ryhmän jäsen pysytteli vielä vastaushetkelläkin ainakin osittain kaapissa. Mielenkiintoisella tavalla he olivat ottaneet kaapin ”omakseen” ja täten heteronormatiivisten rakenteiden sijaan korostivat omaa toimijuuttaan. He näkivät kaapissa olemisen oikeudekseen ja kokivat, ettei heidän tarvitse kertoa suuntautumisestaan muille. Kaappi näyttäytyi myös turvapaikkana, johon saattoi halutessaan vetäytyä. Värikkäästi asiasta kertoo nuori lesbonainen:

”Vaikeinta asiassa on aina muille kertominen, koska en koe, että asiassa olisi mitään varsinaista kertomista. Salaa pelkään varmaan muiden reaktioita ja pidän tietyssä mielessä hiljaista profiilia. En kiellä asiaa, mutta en myöskään tuo sitä itse ilmi. Puhun tuntemattomille kumppanista, enkä tyttöystävästä... Jotkut pysyvät kaapissa koko ikänsä ja jotkut taas loikkaavat ulos ovet paukkuen ilotulitusten ja yksisarvisten kera. Mä itse taidan olla pikkuhiljaa valunut ulos - yksi raaja kerrallaan, laiskasti ja hitaasti. Vielä kaapin oven väliin on tainnut jäädä jotain jumiin, kun muiden ihmisten jatkuvien hetero-olettamusten korjaaminen on niin vaikeaa. Tai ehkä mun kaapissa vain sattuu olemaan ovi Narniaan. Vaikka elämä on täällä kaapin ulkopuolella, niin silti toisinaan on kova houkutus sukeltaa kaapin uumeniin. ”

Osa ryhmän kertojista olivat kokeneet kaapista ulos astumisen tarpeelliseksi ja kertoneet suuntautumisestaan ainakin läheisilleen. Palaute ulostuloon oli joko pelkästään positiivista tai neutraalia. Tämä rohkaisi kertojia olemaan avoimia jatkossakin.

”Kerroin seksuaalisuudestani äidilleni, jolle asia oli jo tuttu, koska yksi siskoistani seurusteli naisen kanssa. En ole elämässäni saanut yhtään negatiivista vastausta kertoessani seksuaalisuudestani. Nykyisin asiaa ei edes hirveästi tarvitse kertoa, koska harvoin tulee tilanteita joissa olisi ihmisiä joille se olisi jotenkin uusi asia.” (nainen, lesbo)

Eräässä lainauksessa korostuu hyvin tässä kertomustyyppissä pilkahteleva rohkeus ja ylpeys omasta itsestä. Tämä nuori lesbonainen astui ulos kaapistaan ensin koko koululuokan edessä negatiivisista asenteista huolimatta ja vasta tämän jälkeen kertoi asiasta äidilleen, joka otti asian paremmin kuin hyvin vastaan.

” Tahdon2013-kampanja avasi kansalaisaloitteensa nimien keruun ja seurasin nimien määrän nousua koulutunnilla. 50 000-rajapyykin kohdalla kiljaisin riemusta, ja pari luokkalaista iloitsi mukana (tietämättä "mikä" minä olin). Yksi luokkalainen kuitenkin heitti jotain todella homofobista kommenttia ja sanoi ettei hänen mielestään homot saa mennä naimisiin, ja ettei häntä edes kiinnosta, kun ei yhtäkään homoa tunne. Siinä sitten tokaisin koko luokalle samalla kertaa, että minä olen homo. Koko luokka tuki minua ja oli iloinen siitä että olin avannut suuni. Myös tämä typeryyksiä kommentoinut pyysi seuraavana päivänä anteeksi ja olemme edelleen kavereita. Saman päivän iltana soitin myös äidilleni ja kerroin olevani homo. Äiti rupesi itkemään ilosta/ylpeydestä, mutta halusi sitten korjata, että nais-homoja sanotaan lesboiksi. Muu perhe ja suku hoitui samalla kertaa, kun äiti oli saman tien soittanut isälleni, omalle äidilleen ja siskoilleen. Kukaan ei ole suhtautunut mitenkään negatiivisesti, mutta mummoni ei koskaan puhu aiheesta ja viittaa nykyiseen tyttöystävääni "kaverina".”

6.2.4 Tulevaisuus

Kuten luvun alussa kirjoitin, tulevaisuutta ei pohdittu erillisesti tämän kertomustyyppin tarinoissa. Oma potentiaalista vanhemmuutta pohdittiin eri näkökulmista, mutta se ei sinänsä jatkanut varmoin askelin kulkevien kertomusten juonta, vaan esiintyi jossain määrin erillisinä pohdintoina, joita käsittelen tarkemmin luvussa 7.2. Lähtökohtaisesti oma elämä kokonaisuutena nähtiin positiivisen kautta lähtien onnellisesta lapsuudesta, nuoruudessa löydetyn identiteetin kautta onnelliseen aikuisuuteen. Vaikka kritiikkiä yhteiskuntaa kohtaan esitettiin, niin synteysi ympäristön kanssa oli olemassa, eikä maailmaa koettu pahana paikkana. Varmoin askelin kulkijoiden tarinoista välittyi kokemus elämänhallinnasta ja siitä, että vaikka yhteiskunnalliset rakenteet ovat syrjiviä, niin oma onnellisuus ja toimijuus ei ole siitä kiinni. Tämä asenne näkyy mm. näissä kahden nuoren lesbonaisen perheen perustamiseen liittyvässä pohdinnassa:

”Itse haaveilen perheen perustamisesta, enkä ole koskaan nähnyt asiassa ongelmaa vaikka en eläkään heterosuhteessa. Olen aina uskonut ja uskon edelleen, että minulla on hyvät edellytykset saada aivan samanlainen perhe-elämä kuin kenellä tahansa muullakin.”

”Yleisesti ottaen seksuaalivähemmistöjen asema tuen saamiseksi parisuhde- ja perheasioissa on kai heikompia kuin heteroilla, mutta itse en ole koskaan kokenut tai nähnyt asiaa niin. Uskon, että omalla asenteella ja tahdolla on paljon vaikutusta myös kanssaeläviin ja esimerkiksi terveydenhuollon henkilökuntaan.”

Kokonaisuutena tarkasteltaessa tämän tarinatyyppin kertomukset välittivät seksuaali-identiteetin kehittymisestä melko suoraviivaisen kuvan, joka antoi ymmärtää, ettei prosessi ollut niin kivulias ja monimutkainen kuin edellä esitettyjen mutkaisen polun kulkijoilla tai seuraavan luvun syrjäpolkujen kulkijoilla. Verrattaessa Halpin&Allenin seksuaali-identiteetin kehittymisen vaiheteoriaan, tämän ryhmän identiteettikehitysprosessi ei noudata vaiheita kovin hyvin, koska identiteetin muodostamisesta ei seuraa suuria tunnekuohuja ja toiseuden kokemuksia. Kertomukset onnellisesta lapsuudesta ja läheisten hyväksynnästä ja tuesta nuoruudessa ovat tekijöitä, jotka saattavat selittää sitä, että kertojat ovat hyväksyneet oman identiteettinsä ja itsensä osana yhteiskuntaa niin hyvin. Tämä tekijä vastaa Halpin&Allenin tulkintoja tuen ja hyväksynnän merkityksestä identiteettiprosessin onnistumisessa.

6.3 Syrjäpolkujen kulkija

Esittelen viimeisimpänä tarinatyypeistä Syrjäpolkujen kulkijaksi nimeämäni kertomukset. Tähän tyyppiin luokittelin kuuluvaksi neljä aineistoni kertomusta. Halpin&Allenin teoriaa tarkastellessa syrjäpolkujen kulkijat kokivat identiteetin kehityksen keskimmäiset vaiheet kaikista rankimmin, eivätkä vielä tarinaa kirjoittaessaan olleet saavuttaneet synteisiä ympäröivään yhteiskuntaan. Myöskään ylpeys omasta identiteetistä ei näyttäytynyt ristiriidattomasti, vaan toiseuden kokemukset toistuivat tarinoissa usein.

Mutkaisen tien ja varmoin askelin kulkijoihin verrattuna syrjäpolkujen kulkijoiden tarinoista välittyi enemmän negatiivisia tunneilmaisuja elämän kaikissa vaiheissa. Ahdistus, yksinäisyys ja raivo sortavia rakenteita kohtaan oli aistittavissa enemmän tai vähemmän tarinoita lukiessa. Välillä taas tarinoista välittyi voimakkaista kokemuksista huolimatta hillitty neutraalinen kerrontatyyli, jossa tunneilmaisuille ei jätetty tilaa. Tämän voi osittain nähdä myös puolustusmekanismina, jolloin asiat mainitaan näennäisen neutraalisti, koska ei haluta tuntea niihin liittyviä voimakkaita tunteita. Myös jonkinasteista kyynisyyttä elämän vastoinkäymisiä kohtaan oli havaittavissa tällaisesta pelkistetystä kerronnasta, jossa käsiteltiin vaikeita asioita, mutta ei kerrottu tunteita, jota ne herättävät.

Osassa ryhmän tarinoita tuotiin esille myös positiivisia kokemuksia esimerkiksi varhaislapsuutta muisteltaessa, mutta viimeistään nuoruudessa tietyt kokemukset laukaisivat negatiivisen kerronnan. Ryhmään kuuluvista osa oli lapsuudessaan ja nuoruudessaan kokeneet rankkojakin juttuja. Niiden myös itse tiedostettiin vaikuttavan omaan identiteettiin näin aikuisenakin.

Tulevaisuus näyttäytyi syrjäpolkujen kulkijoille pelottavana ja epävarmana. Koska näistä tarinoista en löytänyt samanlaisia oman identiteetin hyväksymiseen liittyviä positiivisia kokemuksia kuin mutkaisen tien kulijoilla, jätin siihen liittyvän alaluvun kokonaan pois. Muuten alaluvut rakentuvat saman kaavan mukaan kuin luvussa 6.1., joka kertoo siitä, että samoja elämänkaaren teemoja käsiteltiin kuin mutkaisen tien kulkijoiden tarinoissakin. Varmoin askelin kulkeviin verrattuna syrjäpolun kulkijoiden tarinat poikkesivat huomattavasti. Kun varmoin askelin –ryhmään kuuluvat eivät juurikaan kertoneen ahdistuksen, yksinäisyyden tai syrjinnän kokemuksista niin syrjäpolkujen kulkijoiden tarinat taas tuntuivat rakentumaan näiden teemojen ympärille loppuun saakka.

6.3.1 Lapsuus

Lapsuudesta tässä kertomustyypissä kerrottiin lähinnä joko neutraaliin sävyyn tai negatiiviseen sävyyn. Lapsuus näyttäytyi monelle traumaattisten kokemusten kautta ja oman henkisen pahoinvoinnin kautta. Kertojat kokevat lapsuuden negatiivisten kokemusten merkittävästi vaikuttaneen itseensä. Erityisesti aseksuaaliksi itsensä tuntevat pohtivat lapsuuden merkitystä suuntautumiseensa. Eräässä kertomuksessa normaalisti alkanut lapsuus rikkoutuu traumaattisen kokemuksen seurauksena, joka kertojan mukaan tulee vaikuttamaan hänen identiteettinsä kehitykseen myöhemmin.

”Lapsuuteni oli kaiken kaikkiaan normaali. Oli isä, äiti ja 2 veljeä. Leikin, itkin ja juoksin lapsena aivan kuten muutkin. Vain 3-4 luokkalaisena jouduin seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi samaa sukupuolelta olevalta, jonka jälkeen (10 vuoden päästä) huomasin olevani aseksuaali osin tuon johdosta. Tiesin sen kymmenen vuoden aikana, että jotain on pielessä mutten tiennyt mitä. Nyt olen käsitellyn asian ja tiedän olevani aseksuaali. Muille en ole kertonut asiasta sen kummemin.”
(muunsukupuolinen, aseksuaali)

Toisessa, myös itsensä aseksuaaliksi määrittelevän naisen kertomuksessa lapsuus koettiin emotionaalisesti tyhjänä ja hellyyttä ei lapsille annettu. Kertoja uskoo tämän vaikuttaneen häneen voimakkaasti ja hän osittain sen vuoksi uskoo olevansa aseksuaali. Hän kiittää läheisen ystävänsä tukea siitä, että hän itse ei ole niin tunnekylmä kuin vanhempansa.

”Vanhempani ja isovanhempani ovat aina olleet läsnä, mutta emotionaalisesti hyvin etäisiä. Isovanhemmiltani sain yhden halin per isovanhempi aina syntymäpäivänäni, isääni en ole halannut koskaan (muistini aikana, siis, vauva-aikana käytännöllinen nostaminen ja sylissä pitäminen, niitä ei lasketa) ja äitiäni kahdesti ja molempina kertoina olin lähdössä pitkäksi ajaksi pois kotoa ilman aikuista, ja toisella kerralla ystäväni vanhemmat olivat paikalla ja halasin heitä ensin. Halasiko äitini minua vain siksi, että oli ”pakko”?”

Vanhempien ero ja alkoholismi olivat myös syitä, jotka vaikuttivat lapsuudessa koettuun ahdistukseen ja yleiseen pahoinvointiin, kuten tämän nuoren naisen tarinassa:

”Isä ja äiti erosivat lopullisesti kun olin 13-vuotias, vuonna 2004. Ero oli tulinen ja se kesti noin pari vuotta. Katkaisin välit isääni silloin kokonaan ja voin todella huonosti. Sen jälkeen äitini aloitti seurustelusuhteen alkoholistimiehen kanssa joka kesti 10 vuotta, joka toi lisää pahoinvointia. Se ei vaikuttanut kuitenkaan myöhäiseen teini-ikäni, koska muutin 16-vuotiaana pois kotoa ja poltin sillat takanani. Myöhemmin aikuisena kuitenkin korjasin välini vanhempiini.” (nainen, ei-hetero)

Lapsuudessa ja lapsuuden perheessä koetut turvattomuuden kokemukset tuntuivat olevan merkittävässä roolissa syrjäpolkujen kulkijoiden tarinoissa. Turvattomuus, emotionaalinen etäisyys ja hyväksikäyttökokemukset tuntuivat luovan pohjaa myöhemmälle nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa koetulle toiseuden ja syrjinnän kokemuksille.

6.3.2 Herkistyminen

Kuten muidenkin ryhmien kertojat niin myös syrjäpolkujen kulkijat huomasivat erilaisen seksuaalisuutensa erilaisuuden erityisesti teini-ikäisenä. Tämä koettiin enimmäkseen ahdistavana ja toiseuden kokemusta ruokkivana.

”Huomasin seksuaalisessa suuntautumisessani eroa muihin teini-ien kynnyksellä kun ikätoverini alkoivat kiinnostua toisista seksuaalisessa ja romanttisessa mielessä mutta minulla kiinnostusta ei ollut. Koin tämän hyvin ahdistavana sillä huomasin jääväni yhä enemmän porukan ulkopuolelle”(muunskupuolinen, aseksuaali)

Aseksuaalit aloivat pohtimaan poikkeukselliseksi kokemiensa tunteidensa merkitystä ja syitä, kuten tämä nuori nainen:

”...onko aseksuaalisuuteni synnynnäistä vai opittua. Olen seurustellut elämäni aikana kerran, 16-18 vuoden ikäisenä. Se oli sitä aikaa, kun aloin huomata merkkejä aseksuaalisuudestani, tietämättä mitä se oli. Miksi en pidä suutelusta? Miksi en kiihotu seksin aikana tarpeeksi yhdyntää varten? Miksi en ole enkä halua omatoimisesti tutkia kehoani, jotta oppisin kiihottumaan? Halusin kyllä harrastaa seksiä kumppanini kanssa, mutta nyt minusta tuntuu, että se halu oli opittua, ei sisäistä. Olin oppinut, että kaikki haluavat harrastaa seksiä, ja niin on tehtävä kumppanin vuoksi.”

Tarinoista välittyivät epätietoisuuden kokemukset. Omat tunteet tai niiden puuttuminen herättivät kysymyksiä ja oma erilaisuus pelotti. Tässä vaiheessa nuoret olisivat kaivanneet tukea läheisiltään tai muilta luotettavilta aikuisilta, mutta sitä ei ollut saatavilla tai sitä ei vain uskallettu pyytää. Kuvitelmat siitä, että on erilainen kuin kukaan muu, ajoi nuoren kääntymään itseensä ja vapaaehtoisesti astumaan syrjään.

6.3.3 Syrjintä/toiseus

Omaa erilaisuuden tunnetta korostivat muiden nuorten taholta koettu syrjintä. Kaikissa ryhmän tarinoissa ei kouluajoista puhuttu, mutta niissä, joissa puhuttiin, tuli esiin koulukiusaaminen ja syrjintäkokemukset. Tämän muunsukupuoliseksi itsensä määrittelevän asexuaalin tarinassa kiusauskokemuksia avattiin tarkemmin.

”Lopulta hakeuduin itsekin ulkopuolelle sillä minusta tuntui ettei minulla ole enää mitään yhteistä tekemistä tai puhuttavaa yhä enemmän ulkonäöstä ja ihmissuhteista välittävien ikätovereitteni kanssa. Tämä teki minusta helpon maalitaulun kiusaajille ja ala-asteen loppuun mennessä olin yksi hyväksytyimmistä kiusaamisen kohteista. Minua kiusattiin lähinnä ulkonäöstä ja satunnaisista tekemisistä mutta myös siitä että olin sanonut varsin totuudenmukaisesti ettei minua kiinnosta seurustelujutut ja etten halua mennä naimisiin: minulle naurettiin ja minua kohdeltiin kuin olin jotenkin lapsellinen tai kuin huijaisin itseäni.”

Tunne siitä, että kukaan ei ollut omalla puolella vaan joutui ihan yksin taistelemaan koko maailmaa ja sen rakenteita vastaan välittyi myös saman kertojan tarinasta läpi koko elämänkaaren.

”Varsinaisen teini-ikäni aikana olin näistä asioista hyvin äänekäs ja hyökkäävän puolusteleva koska minusta tuntui että kaikki olivat minua vastaan. Olin hyvin avoin siitä, etten tulisi menemään naimisiin tai hankkimaan lapsia ja etten ole kiinnostunut seksistä. Nämä olivat ihan todelliset tuntemukseni asiasta mutta sekä aikuiset että ikätoverini kohtelivat minua ihan kuin olisin joko jälkeenyäännyt, estynyt, tai erikoisuudenhakuinen esittäjä.”

Ne, joiden tarinoissa kiusaamiskokemukset jäivät vain maininnan tasolle, tuntuivat jossain määrin hyväksyvän kiusaamisen osaksi elämäntarinaansa, eivätkä halunneet sitä sen laajemmin avata. Muuten kyllä syrjinnästä yhteiskunnallisena rakenteena kerrottiin kaikissa tarinoissa. Sitä toisaalta halveksuttiin, mutta toisaalta siihen alistuttiin ja jos ei alistuttu niin ainakin vetäydettiin tietoisesti syrjään.

6.3.4 ”Kaapista ulos”

Yhdessä ryhmän tarinoista ei käsitelty kaapista ulos astumisen teemaa. Muissakin se jäi hyvin vähälle huomiolle. Mitään selkeää yhteneväisyyttä ei ollut siinä millaisia reaktioita syrjäpolun kulkijat olivat

ulostulostaan saaneet. Osa läheisistä olivat reagoineet positiivisesti ja toiset negatiivisesti, kuten seuraavassa lainauksessa:

”Äitini sanoi, että ”minä en voi sinua tuomita, mutta Jumala voi”. Isä ei halunnut ymmärtää, vaan sanoi tämän olevan jotain etsikkoaikaa. Ystävät ja toinen sisko eivät olleet pätkeäkään yllättyneitä, merkkejähän on ollut ilmassa jo kymmenen vuotta. Suhtautuminen on ollut kuitenkin yleisilmeeltä positiivista. Joitakin sukulaisia se on ihmetyttänyt, mutta kukaan ei ole tuominut eikä hylännyt” (nainen, ei-hetero)

Eräs kertoja ei halunnut nuorena tulla näkyvästi kaapista ulos, koska pelkäsi kiusaajiaan. Tästä lainauksesta välittyy hyvin ryhmän tarinoita siellä täällä värittävä kyynisyys, jossa neutraalilla, pelkistetyllä tyyllillä kerrotaan kipeältä vaikuttavia muistoja.

”Huomasin yläasteella seitsemännellä luokalla olevani ihastunut parhaaseen ystävääni Jenniin. En kuitenkaan koskaan kertonut siitä hänelle, enkä toki muillekaan. Kiusaajilla oli jo muutenkin riittävästi aineistoa minua vastaan.”

Halpin&Allen vaiheteoriaansa käsitellessään uskoivat läheisten tuen ja hyväksynnän olevan suuressa roolissa seksuaalivähemmistöidentiteettiä rakentaessa. Jos tällaista tukea ei ole saatavilla niin se voi vaikuttaa voimakkaasti siihen hyväksyykö nuori oman identiteettinsä ja löytääkö tämä paikkaansa tässä maailmassa. Syrjäpolun kulkijoilla ei tarinoissa esiintynyt sen radikaalimpia kertomuksia läheisten hylkäämisestä tai tuomitsemisesta omaan seksuaalisuuteen liittyen, kuin mutkaisen tien kulkijoillakaan. Silti heidän uskonsa yhteiskuntaan ja elämään ylipäänsä tuntui olevan heikommalla pohjalla. Erityisesti tämä välittyi tulevaisuudesta puhuttaessa.

6.3.5 Tulevaisuus

Tulevaisuus näyttäytyi tässä kertomustyyppissä lähinnä negatiivisena ja sitä pohdittiin tarinoissa suhteellisen paljon. Tulevaisuutta pohdittaessa kirjoitettiin yleisesti tunteikkaampaa tekstiä kuin menneisyydestä kerrottaessa. Unelmia kertojilla oli, mutta niiden nähtiin vesittyvän yhteiskunnallisten rakenteiden vuoksi. Moni tähän ryhmään kuulunut koki itsensä jossain määrin erakoksi, osittain siksi, ettei kokenut tulleen hyväksytyksi sellaisena kuin on. Perheen perustaminen ja vanhemmuus näyttäytyivät joko asioina, jotka eivät itseä ollenkaan kiinnostaneet tai johon liittyi suuria epävarmuustekijöitä. Ympäristön paineet ja heteronormit liittyen perheen perustamiseen koettiin joissakin tarinoissa sietämättöminä.

”Minulla on ajoittain ollut voimakkaita toivottomuuden tunteita sillä minusta on usein tuntunut siltä ettei minulla tule olemaan mitään odotettavaa tulevaisuudelta koska en tahdo perustaa perhettä tai edes seurustella. Minulle ei ole koskaan ollut edes pilkahdusta tällaisista haluista enkä näe mitään syytä olettaa että niitä tulisikaan. Minulla on muita unelmia ja elämäntavoitteita mutta olen pitkään potenut vaikeaa masennusta joka on tehnyt hyvin vaikeaksi yrittää tavoitella niitä.”
(muunsukupuolinen, aseksuaali)

Suurin huolta aiheuttanut asia, joka tuli kertomuksissa esille, oli yksinäisyys. Vaikka toisaalta kertojat viihtyivät nyt yksin, niin silti loppuelämä yksin näyttäytyi pelottavana ja lähes kaikissa tarinoissa pohdittiin mahdollista yksin jäämistä.

”Tällä hetkellä siis viihdyn yksin, mutta tulevaisuuden ajatteleminen tekee minut vähän yksinäiseksi ja epävarmaksi omista motiiveistani.” (nainen, aseksuaali)

Yksinäisyyttä pohdittaessa nähtiin, että perheen perustaminen ja lasten hankkiminen yleisesti tässä yhteiskunnassa on se tapa, jolla aikuiset ihmiset liittyvät yhteen ja jos ei lapsia halua niin ei voi perhettäkään saada. Kukaan tähän ryhmään kuulunut ei biologisia lapsia halunnut tai kyennyt aseksuaalisuutensa vuoksi hankkimaan. Muutamassa tarinassa kuitenkin käsiteltiin mahdollista sijoituslapsen tai adoptiolapsen saamista. Biologisen lapsen hankkiminen nähtiin muutamassa tarinassa myös itsekkäänä, koska maailman koettiin olevan niin paha paikka.

Syrjäpolun kulkijoiden tarinoita luettaessa suomalaisesta yhteiskunnasta välittyi äärimmäisen jäykkä, heteronormien rakentama ja syrjivä kuva, jossa normeista poikkeavalle ei ollut tarjolla hyväksytyjä vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa unelmiaan ilman yksinäisyyttä tai syrjäytymistä. Vaikeista lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista lähtien syrjäpolkujen kulkijat kokivat joutuvansa kulkemaan syrjässä ja hyväksymään tämän paikkansa, koska muualla he eivät voineet kulkea sellaisena kuin olivat. Tässä omaa tulevaisuuttaan pohtivan nuoren aikuisen tarinasta lainatussa tekstissä välittyvät hyvin nämä tunteet:

”Tulee toivoton olo. Ehkä elän elämäni loppuun saakka ilman suvunjatketta ja annan maailman seota omaan mahdollisuuteensa.” (nainen, ei-hetero)

Seuraavassa luvussa esittelen sisällön analyysini tuloksia nostoen esiin tarinoissa painottuneita teemoja, joita halusin käsitellä omana erillisinä yksiköinä. Ne sisältyvät jo osaltaan narratiiviseen analyysiinikin, mutta toisaalta olivat erotettavissa identiteettiä kuvaavista sisäisistä tarinoista erityisinä ajasta ja paikasta riippumattomina argumentteina tai pohdintoina. Tästä syystä erotin ne omiksi luvuikseen.

Luvussa kahdeksan vedän yhteen lukujen kuusi ja seitsemän tulokset ja pohdin niiden merkitystä yhdessä.

7. Perhe, heteronormit ja toisenlainen minuus

Tässä luvussa esittelen sisällön analyysini tulokset ja nostan esiin aineistosta nousseita teemoja pyrkien vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseeni ”Mitä käsityksiä ja tunteita perheestä, vanhemmuudesta ja omasta tulevaisuudesta ei-heteroiksi itsensä määrittelevien nuorten aikuisten tarinoista nousee?”. Ensin lähdän liikkeelle perheeseen ja vanhemmuuteen liittyvistä käsityksistä ja tunteista. Luvun loppua kohden siirryn heteronormeihin liittyvien teemojen esittelemiseen sekä yhteiskunnallisella tasolla esiintyvän syrjinnän kokemuksiin, joita kertomuksissa paljon tuotiin esille. Lopuksi hahmotan vastaajien pohdintoja oman identiteettinsä määrittelystä suhteessa näihin normatiivisiin rakenteisiin, joiden keskellä elämme.

Yhteiskunnassa vallitsevista heteronormatiivisista ihanteista ei päästä eroon myöskään tässä luvussa, kun ei-heterot kertovat ajatuksiaan hyvin heteronormatiivisesti värittyneestä perheinstituutiosta. Kahden eri sukupuolta olevan vanhemman perhe on yhteiskunnassamme se perheen mallitarina ja koin, että oman aineistoni tarinat pyrkivät taistelemaan tätä tarinaa vastaan luomalla omia korvaavia tarinoita. Kertomuksissa nousi vahvasti esiin tarve määrittää hyvä vanhemmuus uudelleen, riippumatta vanhempien sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta.

7.1 Käsityksiä hyvästä vanhemmuudesta ja onnellisesta perheestä

Kirjoituspyynnössäni toivoin tarinoissa käsiteltävän perhettä ja hyvää vanhemmuutta. Lähes jokaisessa kertomuksessa näitä aiheita käsiteltiinkin suhteellisen laajasti. Perhekäsityksissä eri tarinoiden välillä oli hyvin vähän eroa. Kaikilla tuntui olevan samankaltaisia näkemyksiä onnellisesta perheestä. Näitä käsityksiä värittivät läpi aineiston rakkauden ja suvaitsevaisuuden teemat.

Perheen rakenteen sijaan perhe määriteltiin tunteiden kautta. Perheeseen kuuluivat ne ihmiset (ja eläimet), jotka olivat läheisiä, riippumatta verisiteistä. Seuraavassa lainauksessa näkyy, kuinka kertojan perheeseen kuuluu omanlaisen ”ydinperheen” lisäksi myös laajempi sukulaisista koostuva perheyhteisö. Perheen ei tarvitse siis kuvata vain saman katon alla asuvia.

”Minulla ja Janikalla ei ole lapsia, mutta meillä on silti perhe. Minulle perhe on monimuotoinen käsite. Ihan keskellä on minun perhe; minä ja Janika sekä meidän kissat. Sitä ympäröi meidän lähisukulaiset; äidit, isät/isäpuoli, siskot ja veljet. Ja tämän ympärille tulevat sukulaiset; sedät, tädit, papat, mummot, serkut, kummit.” (nainen, pan?)

Hyvä vanhemmuus määriteltiin suvaitsevaisuuden kautta kuitenkin turvallisia rajoja unohtamatta. Erityisen tärkeänä pidettiin lapsen tukemista ja hyväksymistä sellaisena kuin tämä on. Vanhempien sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista ei odotusteni mukaan pidetty millään tapaa olennaisena, se korkeintaan nähtiin voimavarana. Uskottiin, että itse toiseutta kokeneena vähemmistöön kuuluvat vanhemmat saattoivat olla herkempiä tukemaan omien lastensa yksilöllisyyttä. Turvallisuus, lämpö ja lapsen identiteetin tukeminen tuntuivat olevan kaikkien teemasta kirjoittaneiden listalla tärkeimpiä hyvän vanhemmuuden piirteitä. Näistä myös muodostui samalla onnellinen perhe. Tässä kaksi eri taustaista kertojaa määrittelee hyvää vanhemmuutta:

” Hyvä vanhemmuus on lapsen kasvun ja kehityksen tukemista. Sitä, ettei lapsen identiteetin rakentumista rajoiteta, mutta osoitetaan turvalliset rajat ja tietenkin pidetään huoli perustarpeista. Annetaan turvallinen paikka oppia uusia asioista niin omasta itsestä kuin ympäröivästä maailmastakin. Tarjotaan avoimesti puolueetonta tietoa, lapset ovat luonnostaan uteliaita ja janoavat uusia kokemuksia. Vanhempien sukupuoli tai seksuaalinen suuntautuminen ei vaikuta mitenkään kykyyn olla hyvä vanhempi. Uskon tosin siihen, että tavalla tai toisella marginalisoidun identiteetin kanssa kasvaneella ihmisellä on monesti paremmat valmiudet opettaa lapselle tärkeitä arvoja esimerkiksi hyväksynnän ja kiusaamisen/kiusatuksi tulemisen suhteen kuin niillä, jotka ovat koko elämänsä eläneet etuoikeutettuina. Oma kokemus muovaa ihmisiä hyvin paljon ja etuoikeuksiaan on helppo olla näkemättä.” (nainen, pan)

”Vanhempien tulee minusta ennen kaikkea olla omistautuneita, vastuuntuntoisia, sopeutuvaisia ja valmiita tukemaan lapsiaan riippumatta siitä mihin suuntaan he alkavat kasvaa. Vanhempien seksuaalinen suuntautuminen ei minusta ole olennainen vaikuttaja millään saralla, olettaen ettei se suuntaudu lapseen itseensä. Perhe voi minusta olla melkein mikä tahansa itseään varjeleva, vakaa, pysyvä ryhmä jonka jäsenet kutsuvat sitä perheeksi. Vanhempien sukupuolella ei myöskään minusta ole väliä. Minun vanhemmistani kumpikaan ei ole samaa sukupuolta kuin minä, sillä en koe olevani mies tai nainen, enkä näe että tästä olisi koitunut minulle erityistä harmia vaikka olenkin koko elämäni ajan pitänyt puutetta positiivisista roolimalleista joihin voisin samaistua.” (muunsukupuolinen, aseksuaali)

Vaikka hyvästä vanhemmuudesta kertominen poikkesi hieman sivupolulle oman elämäntarinan kerronnasta, oli huomattavissa kuinka siinä tuotiin esiin niitä asioita, joiden koettiin itselle olleen tärkeitä omassa lapsuudessa. Erityisesti ne kertojat, jotka eivät kokeneet saaneensa itse riittävästi tukea lapsuudessaan, painottivat pyyteettömän rakkauden ja henkisen tuen merkitystä hyvää vanhemmuutta määritellessään. Vaikka läheskään kaikki vastaajat eivät itse halunneet vanhemmiksi niin silti he toivoivat kaikkien lasten voivain kasvaa turvallisessa ympäristössä rakastavassa perheessä. Nämä perhearvot näyttäytyivätkin yllättävän samankaltaisina läpi koko aineiston. Riippumatta siihen millaisen polun kautta kertojat olivat kulkeneet aikuisuuteensa, lähes kaikki allekirjoittivat samankaltaisen kuvauksen hyvästä vanhemmuudesta ja onnellisesta perheestä.

7.2 Pohdintaa omasta mahdollisesta vanhemmuudesta

Aineiston kertomuksissa oli suuresti vaihtelua siinä, halusiko kertoja itse tulevaisuudessa tulla vanhemmaksi. Joillekin oli itsestään selvää, että itse haluaa tulevaisuudessa lapsia ja toiset taas eivät missään nimessä halunneet lapsia. Oman vanhemmuuden teema herätti monissa kertojissa hyvinkin vahvoja tunteita, joko puolesta tai vastaan. Tunnettiin suurta kaipuuta omaan lapseen ja myös suurta vastenmielisyyttä lapsen hankkimista ajatellessa.

”Minuun iskee kuitenkin säännöllisesti kaipuu ihan omaan lapseen; se tulee sisältä todella voimakkaana ja ristiriitainen olo tulee sitten kun tuntemuksia vertaa järkeen.”(nainen, biromanttinen heteroseksuaali)

”Kun olen tekemisissä pienten lasten kanssa, ajattelen kokemuksen jälkeen aina, että en ikinä halua lapsia. Lapset ovat liian itsekkäitä ja ilkeitä, minua ällöttää ajatus siitä, että minun biologinen (tai adoptoitu) lapseni saattaisi mielissään liiskata muurahaisia. Usein näiden kokemusten jälkeen mietin, että missä minun evolutiivinen äidinvaistoni on, eikö vauvan näkeminen pitäisi johtaa siihen, että haluan oman vauvan.” (nainen, heteroromanttinen aseksuaali)

Suurin osa vastaajista, erityisesti nuoremmat, vielä hieman epäröivät asian suhteen. Epäröintiä herätti nuoruuden lisäksi pelko vanhemmuuden vaatimuksista ja perheen perustamisen haasteista. Sateenkaariperheiden kohtaamat vaikeudet lastenhankkimisessa ja muutenkin yhteiskunnassa nähtiin uhkaavina. Toisaalta esiin nousi myös tarve päästä näyttämään, kuinka epäilyksistä huolimatta sateenkaariperheessä voidaan elää yhtä onnellista elämää kuin muissakin. Usko omaan hyvään vanhemmuuteen vaihteli kertomuksissa hyvin paljon, kuten on nähtävissä seuraavista lainauksista.

”Itse en tosiaan halua perustaa perhettä nyt. Ehkä myöhemmin. Olisi kiva jos saisi oman lapsen, mutta vielä minulla ei ole siihen rohkeutta tai halua. Se että minusta tulisi äiti on pelottava ajatus. Minä en ole hyvä oikein missään ja en ymmärrä aina kaikkea. En olisi hyvä äiti omasta mielestäni koska en osaa laittaa hyvää ruokaa. En osaa olla lasten kanssa. En osaa ilmaista tunteitani hyvin.” (nainen, pan?)

”Minun on kyllä juuri tällä hetkellä vaikea nähdä itseni joskus äitinä, mutta jos saan sellainen jonain päivänä olla, haluan olla maailman paras sellainen ja antaa lapsilleni parhaat mahdolliset eväät elämään ja kasvattaa heistä avarakatseisia ja vahvoja ihmisiä! He saavat olla sellaisia kuin ovat. Minulla on kova halu näyttää, että sateenkaariperhe on yhtä hyvä kuin perinteinen ydinperhekin, ellei jopa parempikin. Sateenkaariperheessä jokainen lapsi on toivottu.”(nainen, lesbo)

Noin puolet niistä, jotka eivät omaa lasta todennäköisesti halunneet, kokivat, etteivät vain kaipa vanhemmiksi vaan heillä on muita unelmia. Toisella puolella oli lasten hankkimisesta voimakkaita periaatteellisia näkemyksiä. Muutamalla omaan lapsuuteensa pettyneellä oli myös käsitys vanhemmuuden itsekkyydestä. Heitä löytyi erityisesti syrjäpolkujen kulkijoista (ks. luku 6.3.). Heidän mukaansa biologisen lapsen hankkiminen on äärimmäisen itsekästä, kun maailmassa on paljon omaa perhettä vailla olevia lapsia. Osa vastaajista myös koki oman biologisen lapsen hankkimisen mahdottomaksi muista syistä, jolloin adoptio nähtiin hyvänä vaihtoehtona.

” Oma käsitykseni on, että en näe mitään tarpeeksi hyvää syytä tehdä lapsi maailmaan, joka on suoraan sanottuna kamala. Jo olemassa olevalla lapsella ei ole mahdollisuutta olla syntymättä, mutta oikeus hyvään elämään. Minusta on jotenkin hyvin itsekästä haluta oma lapsi tähän maailmaan”(muunsukupuolinen, aseksuaali)

”Haluaisin biologisia lapsia mutta en itse pystyisi olla raskaana (olen naisena syntynyt genderfluid). Olen myös miettinyt adoptoivani lapsen sillä haluaisin tarjota kodin sellaiselle lapselle jolla ei ole kotia. Uskon että minusta tulee hyvä ja lapsiaan tukeva vanhempi.”(nainen, bi)

Sateenkaarivanhemmuutta voi toteuttaa hyvin erilaisissa perhemuodoissa. Itselle sopivaa perhemuotoa pohdittiin paljon kertomuksissa. Yksi vastaajista oli valmis hankkimaan lapsen tarvittaessa jopa yksin, toiset taas toivoivat perustavansa perheen kumppaninsa kanssa. Useamman vanhemman apilaperheet herättivät ristiriitaisia tunteita muutamassa vastaajassa. Tämä perhemuoto on hyvin suosittu erityisesti homoseksuaalien parissa. Tällöin lesbopari ja homopari voivat keskenään muodostaa ns. laajennetun perheen biologisinen siteineen. Samoin eriteltiin ns. sosiaaliseen vanhemmuuteen liittyviä pelkoja. Sateenkaariperheessä kun lapsi ei yleensä voi olla biologisesti kummankin yhteinen, jolloin vähintään toinen ei muodosta lapseen biologista sidettä.

”Mietin myös haluaisiko joku homopariskunta lapsen meidän kanssa, mutta yllättävää kyllä, minulla herää ajatuksesta hankalia tuntemuksia! En oikein voi itsessäni hyväksyä tällaisia ennakko-odotuksia tai ajatuksia, ja minun kyllä täytyy pohtia asiaa itsekseni. Ylipäättään minun täytyy myöntää, että tunnen haikeutta siitä, että nämä lastensaanti hommat menee näin.” (nainen, biromanttinen heteroseksuaali)

Osassa kertomuksia käsiteltiin ympäristöstä välittyviä sosiaalisia paineita perheen perustamiseen. Sen koettiin olevan myös heteronormatiivisuuteen liittyvä oletus, että kaikki haluavat parisuhteen ja lapsia. Jos ei sellaista tarvetta koe, vaan haaveilee muista asioista, pidetään yksilöä jotenkin poikkeavana. Tämä ajatus välittyy hyvin tästä omia unelmiaan pohtivan vastaajan kertomuksesta:

”Tahtoisin työn joka tuntuu mielekkäältä ja tarpeelliselta, tahtoisin päästä sukupuolenkorjaushoitoihin, tahdon harrastaa ja oppia uusia asioita ja tahtoisin että minulla ehkä jonain päivänä olisi ikioma puutarha. Tahdon olla aktiivisempi jäsen järjestöissä, vaikuttaa poliittisiin päätöksiin, auttaa itseäni vähäosaisempia, olla arvostettu asuinyhteisöni jäsen ja edistää tieteen ja teknologian ymmärrystä ja niiden hyödyntämistä luonnonvarojen ja ihmiselämien säästämiseksi ja varjelemiseksi. En ymmärrä miksi minua kohdellaan suorasti tai epäsuorasti vajavaisena koska en näiden lisäksi halua seurustella, harrastaa seksiä, tai perustaa perhettä” (muunsukupuolinen, aseksuaali)

Sateenkaariperhepuheessa erilaisten perheiden olemassa oloa ja oikeuksia puolustetaan, mutta usein tunnutaan unohtavan, että kaikki eivät halua vanhemmiksi. Muutama kertoja koki perheen perustamiseen painostamisen lähipiirissä ja laajemmin kulttuurin tasolla ahdistavan sekä heteroita, että myös ei-heteroita ja toivoivat näiden normatiivisten odotusten purkamista.

7.3 Vääränlainen perhe?

Vastaajista erityisesti ne, jotka toivoivat joskus hankkivansa lapsia, pohtivat paljon sateenkaarivanhemmuuteen liittyviä ennakkoluuloja. Kokemus siitä, että oma ydinperhenormista poikkeava perhe nähtäisiin jotenkin vääränlaisena, herätti toisissa kovaakin ahdistusta ja surua. Kokemus ympäristön suvaitsemattomuudesta vaikutti muutamaa nuoreen vastaajaan myös niin, että oma perheenperustamishaave oli pistetty sen vuoksi jäihin. Nähtiin, että sateenkaariperheen vanhemman tulee olla vahvempi kuin muiden jaksakseen kohdata näitä ennakkoluuloista ja syrjivistä käytännöistä johtuvia vastoinikäymisiä. Lasten etua pohdittaessa pelko siitä, että lapset joutuisivat kärsimään ympäristön asenteista, nousi esiin.

”Tällä hetkellä tuntuu, ettei enemmistö ihmisistä suvaitse. Se voi olla osasy syy miksi en halua perhettä perustaa nyt. En halua, että lapseni joutuvat kuuntelemaan olevansa vääränlaisesta perheestä tai että heidän ”isänsä” on sairas. Koko maailmassa seksuaalivähemmistöihin suhtaudutaan niin vaihtelevasti. Enemmistö taitaa yhä olla ei-heteroita vastaan. Siltä se tuntuu minusta. Tuntuu että meidän toivottaisiin vain katoavan tai muuttuvan ”normaaleiksi”. ” (nainen, pan)

” Harmittaa, jos meitä ei nähdä perheenä vaan naiskavereina tai jos lapseni tuntevat ulkopuolisuutta, kun isä mahdollisesti puuttuu. On mahdollista, että haaveista huolimatta päädymme elämään kaksin, jos rohkeus ei riitä luottamaan siihen, että meillekin on tilaa ja hyväksyntää. Toisaalta haluaisin itse edistää asiaa omalla elämälläni ja elää kuten haluan.” (nainen, lesbo)

Omaa vanhemmuutta pohdittaessa tunne siitä, että olisi vähemmistötaustansa vuoksi velvollinen todistamaan hyvää vanhemmuuttaan, nousi muutamasta tarinasta esiin. Vanhemmuus herättää muutenkin epävarmuuden tunteita, myös heteroseksuaaleilla lapsen hankkimista suunnittelevilla. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla tätä luonnosti epävarmuutta lisää heteronormatiivinen

ydinperheideaali, jota erinäisissä yhteyksissä yhteiskunnassa jatkuvasti uudelleen tuotetaan. Sukupuolineutraaliin avioliittolakiin liittyvät keskustelut jatkuvasti nostavat esiin sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin ja kyseenalaistavat sitä. Seuraavassa lainauksessa usealla tavalla ”normista” poikkeava nuori nainen kertoo ulos vanhemmuuteen liittyviä moninaisia pelkoja ja kokemusta siitä, että pitäisi suoriutua paremmin kuin muut, tullakseen hyväksytyksi muunakin kuin oman vähemmistönsä edustajana.

”Elämäni kuuluu monia sellaisia asioita, jotka aiheuttavat lastenhankintapohdinnoissa päänsäryä. Elän avoimessa polysuhteessa, eikä aikeissa ole sitä muuttaa ja olen vegaani, mikä kuuleman mukaan myös aiheuttaa kulmien kurtistelua esimerkiksi terveydenhuollossa pienen lapsen kanssa. Minulla on myös pitkäaikaissairaus, jonka pelkään vaikuttavan vanhemmuuteeni. Ylipäättään pelkään paljon. Esimerkiksi sitä, että tavalla tai toisella epäonnistuisin vanhempänä. Koen vielä suurempia paineita ollessani niinsanotusti vähemmistöpositiossa. Jos olisin monoamorinen hetero ja sekasyöjä, epäonnistumisiani ei automaattisesti selitettäisi sillä, että olen ”vääränlainen” tai pidettäisi todisteena minunlaisten ihmisten sopimattomuudesta vanhemmiksi. Sitä kokee tavallaan olevansa vastuussa edustamiensa ihmisryhmien ”julkisuuskuvasta”. Kaikesta täytyy suoriutua paremmin kuin ”ne tavalliset” tai on todistanut koko ryhmän olevan pilalla.”(nainen, pan)

Vaikka sateenkaariperheiden kohtaamat vaikeudet herättivätkin paljon huolta ja pelkoa omaa perheen perustamista pohdittaessa, oli aineistosta sieltä täältä luettavissa myös vallitsevia rakenteita rohkeasti vastustavaa voimaa. Toiset alistuivat jossain määrin ennakkoluuloille ja syrjinnälle, koska eivät kokeneet olevansa riittävän vahvoja niitä vastustamaan. Silti hekin jyrkästi kritisoiivat vallitsevaa heteronormatiivista järjestelmää. Toiset taas olivat valmiita hyökkäämään suoraan sitä vastaan ja taistelemaan epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Erityisesti tässä ryhmässä oli varmoin askelin – tarinatyyppin kulkijoita.

”Itselleni perheen perustaminen toisen naisen kanssa tuntuu yhtä luontealta ajatukselta kuin miehenkin kanssa, mutta arvaan, että luontealta se ei tuntuisi muille ihmisille ja kahden äidin perhe saisi osakseen kaikkea asiatonta niin tuntemattomilta ihmisiltä kuin terveydenhuolto- ja neuvolajärjestelmistäkin. Mä nostaisin metakan jokaisesta epäoikeudenmukaisuudesta, ihmiset kyselisivät että pakkoko se on joka asiasta suuttua anna jo olla. Mä mieltäisin kuinka paljon helpompaa olisi jos vain osaisikin antaa olla.” (nainen, pan)

7.4 Heteronormit identiteettejä ja elämänvalintoja rajoittamassa

Kokemuksia heteronormeista elämää rajoittavina tekijöinä on noussut esiin jo aiemmissa luvuissa. Jossain mielessä ne kulkevat enemmän tai vähemmän taustalla läpi koko aineiston eivätkä jätä ketään

kertojaa täysin kylmäksi. Toisten tarinoissa ne saavat isomman roolin ja onnistuvat rajoittamaan kertojien valintoja sekä vaikuttamaan identiteettikehitykseen herättämällä negatiivisia tunteita ja epävarmuutta. Toiset taas eivät suostu alistumaan niiden tahtoon vaan vastustavat ja taistelevat niitä vastaan äänekkäästi ja uskovat muutokseen.

”Kysyin nimittäin kerran, kun puolisoni joutui ambulanssiin, että tulenko minä sisään vai minne, koska olen hänen tyttöystävänsä. Hoitaja vastasi tyyliä ”mitä sitten!”. Kun toivuin tyrmistyksestä, sanoin hänelle hänen epäystävällisestä kohtelusta ja hän sitten pyysi anteeksi. Että en tiedä oliko vain muuten hermo kireällä. Myös välillä on ollut sellaista heteronormatiivisuuden piikkiin menevää sananasettelua muissa yhteyksissä, josta ei nyt voi suuttua. Tällaista on ollut esimerkiksi YTHS:llä, jossa tiedustellaan suoraan poikaystävää, vaikka siitä voisi käyttää termiä puoliso tai kumppani.” (nainen, biromanttinen heteroseksuaali)

Aineistossa ei paljon tuotu esiin yllä olevan kaltaisia konkreettisia kokemuksia yhteiskunnan viranomaisten toteuttamasta syrjinnästä. Syrjintäkokemukset liittyivät enemmän kanssaihminen käytökseen ja myös sosiaalisessa mediassa esiin tulevaan syrjintään ja vihapuheeseen. Mielipiteiden polarisaatio erityisesti some -ilmiöissä on ollut jatkuvasti esillä nyt viime vuosina, ei pelkästään seksuaalivähemmistöihin liittyen vaan enenevässä määrin myös muihin vähemmistöihin kohdistuen. Tätä ilmiötä pohdittiin useammassa kertomuksessa pelonsekaisin tuntein.

”Ihmisten kommentit sosiaalisessa mediassa ahdistavat. Mietin, meneekö yhteiskunta kaksijakoisemmaksi: ne, jotka hyväksyvät ja kannustavat vähemmistöjä (kaikenlaisia) ja ne, jotka eivät. Yhdessä vaiheessa mietin, pitäisikö muuttaa vaikka Ruotsiin kannustuksen puutteesta, mutta eivät sielläkään asiat kovin paljon paremmilta näytä.” (nainen, panromanttinen demiseksuaali)

Yleisellä asenneilmapiirillä, jota sosiaalisen median kannanotot jossain määrin ilmentävät, nähtiin olevan suora yhteys yhteiskunnan päättäjiin ja heidän toimintaansa. Lakiasetukset nähtiin olennaisina tekijöinä yhteiskunnassa vallitsevan arvopohjan näkyväksi tekemisessä. Erityisesti sukupuolineutraali avioliittolaki herätti vielä kirjoitushetkellä paljon kommentteja. Sittenmin on varmistunut, että sitä ei hylätty, toisin kuin seuraavan tarinan kirjoittaja kirjoitushetkellä pelkäsi.

”Yhteiskunnan lait vaikuttavat totta kai siihen ilmapiiriin, mikä vallitsee koko yhteiskunnassa. Eli viittaa tässä esimerkiksi avioliittolakiin, translakiin ym. sellaisiin lakiin, jotka turvaisivat samat oikeudet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille vrt. yksiavioisiin normiheteroihin. Suomeen pitäisi saada sellainen parisuhderekisteri, joka sallisi myös polygamiset liitot. Mutta pahalta näyttää tällainen toive katsellessa kolmen ässän hallitusta. Niin konservatiivisia patuja, varsinkin Soini ja Sipilä. Esimerkiksi minä haluaisin mennä naimisiin puolisoni kanssa, ja olisi erittäin harmillista, jos nyt jo läpimennyt lakialoite hylättäisiin. En haluaisi olla missään rekisteröityneessä parisuhteessa! Koirat ja autot rekisteröidään!” (nainen, heteroseksuaali biromanttinen)

Tunnelin päässä kuitenkin näkyi valoa. Ns. kolmen ässän hallituksesta huolimatta moni tarinaansa kertonut näki yhteiskunnan asenneilmapiirin muuttuneen parempaan viime aikoina. Läpi menneet lakialoitteet antoivat uskoa parempaan tulevaisuuteen seksuaalivähemmistöille. Kolmannen sektorin toimijoiden työtä ennakoluulojen kitkemiseksi myös arvostettiin. Ihmisten asenteiden uskottiin hitaasti, mutta varmasti muuttuvan näiden toimien vanavedessä suvaitsevaisemmiksi.

”Suomalaisen yhteiskunnan suhtautuminen homoseksuaalisuuteen ja muuhun sateenkaarevuuteen on muuttunut lyhyen elinikäni aikana. Tahdon-kampanja ja isot Pride-marssit ovat tuoneet HLBTQ-väen kaikkien tietoisuuteen, eikä asiaa pysty enää täysin lakaisemaan maton alle kanavaa vaihtamalla. Vihamielisiäkin puheenvuoroja on, ja nykyhallituksen konservatiivisuus shokeeraa, mutta yleisesti ottaen muutos kulkee parempaan suuntaan.”(nainen, lesbo/bi)

Kaikki eivät näihin näkemyksiin kuitenkaan yhtyneet. Ennakoluulojen katsottiin osin juurtuneen niin syvään, ettei niiden muuttaminen tule olemaan niin helppoa. Seuraavassa lainauksessa kertoja pohtii kristillisten perinteiden vaikutusta suomalaiseen kulttuuriin ja sen perheihanteisiin.

”Vaikka suomalaiset eivät keskimäärin kovin uskonnollisia ole, vallitsee yhteiskunnassamme vahvat kristilliset perinteet ja perinteisen perheen mallia pidetään ideaalina. Olen yllättynyt, kuinka paljon vastarintaa homo- ja lesboparien adoptio-oikeus on saanut.” (nainen, pan)

Kirjoituspyynnössäni esitin toiveeni joukossa yhteiskunnan tarjoaman tuen käsittelemisestä tarinoissa. Lähinnä teksteissä painottui yhteiskunnan tuen puute seksuaalivähemmistöille. Kansalaisjärjestöjen, kuten SETA Ry, nähtiin kuitenkin tärkeinä yhteiskunnallisina toimijoina, joita ilman seksuaalivähemmistöjen asema ei ikinä olisi päässyt tähän missä se nyt on. Järjestöjen ja myös julkisten toimijoiden mahdollistama vertaistoiminta myös tuli esiin muutamassa tarinassa ja sen tärkeyttä tuen tarjoajana korostettiin. Ihmisten kuitenkin nähtiin olevan eriarvoisessa asemassa riippuen asuinpaikastaan.

”Tuesta ehkä tärkein on vertaistuki. On arvokasta huomata, ettei ole yksin huolenaiheidensa kanssa vaan muut painiskelevat samojen ongelmien kanssa ja löytävät niihin ehkä hyvinkin erilaisia ratkaisuja. Uskoisin eri tukimuotojen olevan hyvin paikkakuntasidonnaisia. Suurissa kaupungeissa on paremmat resurssit järjestää monimuotoisia tukipalveluita kaikille ihmisryhmille, kun taas pienemmissä kunnissa kaikenlainen tuki ja apu voi olla kiven alla.” (nainen, pan)

Vaikka kertomuksissa kritisoitiin heteronormatiivisia rakenteita jyrkästikin, niin silti päällimmäiseksi jäi tunne, että asiat eivät enää vaikuta niin toivottomilta kuin ennen. Tasa-arvoisen avioliittolain läpimenemisellä tuntui olevan äärimmäisen suuri merkitys aineistoni kertojille. Sen arvo ei ollut pelkästään konkreettinen vaan se nähtiin myös symbolisena kädenojennuksena sateenkaarikansalle.

7.5 Miksi en voi olla vain minä?

Lopullisessa kirjoituspyynnössäni en saadun palautteen vuoksi tietoisesti pyytänyt vastaajia määrittelemään itseään tai suuntautumistaan tarkemmin. Halusin kuulla ihmisten äänen, riippumatta heidän suuntautumisestaan tai sukupuolestaan. Ainoana rajauksena pidin ikää ja sitä, että vastaaja katsoo olevansa ei-hetero. Tämä siksi, koska halusin kuulla nimenomaan heteronormista poikkeavien kertomuksia itsestään.

Tästä huolimatta lähes jokainen kirjoituspyyntöön vastannut määritteli sukupuolensa tai suuntautumisensa jollain tavalla jossain vaiheessa. Muutama vastaaja jätti itsensä määrittelemättä, mutta silti otti kantaa määrittely –teemaan perustelemalla miksi ei aikonut itseään määritellä. Tämä oli mielestäni kiinnostavaa ottaen huomioon, että en identiteettimäärittelyjä ollut pyytänyt. Se korostaa joko ihmisten suurta sisäistä tarvetta luokitella itsensä tai ympäristön painetta tehdä näin. Kertomuksista välittyi tämän määrittelytarpeen taustalla olevan kulttuurinen rakenne, jossa erityisesti perinteisestä heteronormista poikkeavan odotetaan, ei pelkästään itse tiedostavan mitä on, vaan myöskin kertovan sen ulos muille, eli ”astuvan ulos kaapista”. Seuraavat kertojat ovat kertomuksissaan halunneet tuoda esiin jonkin määritelmän omasta seksuaali-identiteetistään, mutta samalla he myöntävät, etteivät oikeasti osaa tai halua lokeroida itseään, koska kokevat sen rajoittavana.

”Se miksi määrittely ei tunnu kovin hyvältä, johtuu siitä että en oikein tiedä mikä olen. Mutta se ei minua oikeastaan häiritse ja enkä koe tarvetta selvittää sitä. Olen mitä olen: epämääräinen.”
(nainen, biromanttinen heteroseksuaali)

”En halua lokeroida itseäni. En ole koskaan halunnut. Olen aina sanonut että minä olen minä ja päätän itse mistä tykkään ja mistä en... Olen jotain naisen ja miehen väliltä. Tykkään piirteistä ja rakastun ihmiseen en sukupuoleen. Kun minulta kysytään olenko lesbo, sanon että en ole. Olenko sitten hetero? En ole.” (nainen, pan)

Monelle aineiston nuorista aikuisista oman identiteetin määrittely oli vieläkin vaikeaa, koska mikään tarjolla olevista lokeroista ei tuntunut hyvältä. Tästä syystä määrittelyn tarve herätti negatiivisia tunteita ja siitä kieltäydyttiin. Jotkut taas myönsivät tunteneensa suurta helpotusta löytäessään oman lokeronsa. Erityisesti asexuaaleilla nousi esiin näitä kokemuksia. Asexuaalinen identiteetti on suhteellisen tuntematon muihin seksuaalivähemmistöihin verrattuna ja seksuaalisten tunteiden puuttuminen oli muutaman kertomuksen mukaan tuntunut kovin vaikealta ennen kuin tieto asexuaalisuudesta oli heidät tavoittanut.

”Vasta reilusti päälle parikymppisenä sain tietää aseksuaalisuudesta puolivahingossa internetin kautta. Helpotus oli valtava” (nainen, aseksuaali)

Muiden tarve saada tietää seksuaalivähemmistöidentiteetistä kirvoitti kriittisiä kannanottoja itsensä määrittelyn pakosta. Muutama kertoja koki tämän pakon leimaavana ja syrjivänä. Koettiin, että määrittelemällä itsensä vähemmistöidentiteettiin kuuluvaksi, joutui samalla kantamaan harteillaan kaikkea kyseiseen vähemmistöön liitettäviä ennakkoluuloja. Seuraavassa lainauksessa näkyy myös ”kaapin” pitäminen jonkinlaisena oikeutena, paikkana, jossa on vapaa tarpeesta määritellä itsensä jonkin ryhmän jäsenenä ja jossa voi olla vain oma itsensä yksilönä.

”Ärsyttää, että täytyy aina tulla ulos jotenkin erikoisena, vaarallisena, vääränä tai hulluna, ettei saa olla vaan yksi muiden joukossa. Ärsyttää että minun pitäisi edustaa jotakin joukkoa. Tuolla se outo homo ja sukupuolenvaihtaja kävelee, tuolta ne näyttää, tuollaista ne harrastaa jne. ... En jaksaisi tapella ulkopuolisen maailman kanssa tuosta kaikesta(...) Olen mieluummin vähän kaapissa ulkomaailmalle (itselleni en omasta mielestäni ole kaapissa mistään.)”(transpoika, aseksuaali)

Seuraavassa saman kertojan tarinasta poimitussa lainauksessa kiteytyvät vahvasti vähemmistöidentiteetin määrittelyyn liittyvät normatiiviset valtarakenteet, jotka melkein huomaamatta tuottavat toiseutta ja ylläpitävät syrjiviä asenteita painostamalla yksilöt sijoittamaan itsensä osaksi jotain tarkkarajaista lokeroa.

”Yksi sähköpostikaverini on bityttö (tai pan) ja hänen kanssaan olen joskus miettinyt, että kaikki nämä seksuaalisuuksia ja sukupuolia kuvaavat termit kuulostavat jotenkin vierailta tai rumilta ja niitä on siksi hankala käyttää. Osaa käytetäänkin ihan haukkumiseen, kuten hintti tai transu, siksi niitä ei ole kiva kuulla tai käyttää. Toisaalta käyttämisen vaikeus voi olla myös siinä, että tämä maailma on niin vahvasti heteroiden. Kun hetero on aina hyvä, oikein ja ylempänä, niin mikä tahansa muu vaihtoehto näyttäytyy sen rinnalla huonona, vääränä ja alempiarvoisena. Sitten kun vielä lisätään mukaan ne ennakkoluulot, joita erityisesti bi:hin (miten bi taivutetaan?) liitetään niin heteroiden kuin homojenkin toimesta (olemme epäluotettavia pettäjiä, emme uskalla tunnustaa olevamme oikeasti homoja, yritämme olla heteroita erikoisempia, olemme seksimaanikkoja, kyse on ohimenevästä vaiheesta), niin alkaa tuntua tosi vaikealta sanoa yhtään mitään. Onko pakko sanoa mitään? Onko pakko määrittää itseään? Eikö saisi vain olla? Minä olen mieluiten pelkästään minä. (...)Tai sitten tykkään käyttää itsestäni sanaa epähetero. Se kattaa jotenkin kaiken. Senkin etten halua lapsia. En ole koskaan halunnut. ”

Se, onko yksilön tarve määritellä itsensä johonkin lokeroon kuuluvaksi lähtöisin tämän oman sisäisen tarinan prosessista vai lähtee se ympäröivän yhteiskunnan määrittämästä sosiaalisesta paineesta, jää epäselväksi. Jos itsensä määrittely koetaan niin vastenmielisenä, miksi sitä on pakko silloin tehdä? Onko yhteiskunnassa eläminen mahdollista, ilman, että sijoittaa itsensä johonkin lokeroon? Ehkäpä se on mahdollista, mutta ainakaan helppoa se ei ole varsinkaan sukupuolimäärittelyjen kohdalla. Jos

seksuaalisen suuntautumisen monimuotoisuus onkin viime aikoina tullutkin yhteiskunnallisesti näkyvämmäksi, niin kahtiajakoisen sukupuolijärjestelmän syvään juurtuneen rakenteen horjuttaminen on vielä täysin lapsenkengissä.

8. Johtopäätökset

Aktiivisesti julkisen keskustelun keskiössä ollut seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin ja perheinstituution uudelleen määrittelyyn liittyvä väittely on jättänyt turhan vähän tilaa seksuaalivähemmistön edustajille itselleen kertoa ja määritellä identiteettiään, unelmiaan ja näkemyksistään perheestä sekä vanhemmuudesta. Tutkimukseni tavoitteena oli tuoda esiin ei-heteroseksuaalisiksi itsensä määrittelevien nuorten aikuisten ääni ja kuulla heidän kertomuksensa aikuiseksi kasvamisesta heteronormatiivisessa yhteiskunnassa. Erityisesti olin kiinnostunut siitä, millaisena heille näyttäytyy tulevaisuus ja mahdollinen perheen perustaminen ja miten näihin vaikuttaa heidän kokemuksensa lapsuudesta ja nuoruudesta. Myös perhekäsitykset ja kokemus omasta paikasta yhteiskunnassamme olivat asioita, joita aineistosta etsin.

Tässä luvussa käyn läpi edellisissä luvuissa esiteltyjen tutkimustulosten johtopäätökset samalla vastaten luvun neljä tutkimuskysymyksiin. Ensin käyn läpi luvussa kuusi läpikäytyihin identiteettinarratiiveihin liittyviä pohdintojani vastaten samalla ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Seuraavaksi vastaan toiseen ja osittain myös kolmanteen tutkimuskysymykseeni vetäen yhteen luvun seitsemän temaattisen analyysini tulokset samalla peilaten niitä luvun kuusi tarinatyyppeihin. Lopuksi vielä käsittelen kumpaakin em. kokonaisuutta yhdessä hahmottaakseni tutkimukseni keskeisen tuloksen.

8.1 Narratiivinen identiteetti ei-heteroseksuaalien tarinoissa

Kertoessaan tarinaa lapsuudestaan, nuoruudestaan ja aikuiseksi kasvamisesta tutkimukseeni osallistuneet nuoret ei-heteroseksuaalit määrittelivät samalla omaa identiteettiään. Hännisen (1999) mukaan identiteetti on tarinallinen luomus, joka muotoutuu yksilön rakentaessa sisäistä tarinaansa vuorovaikutuksessa ympäröivän sosiaalisen todellisuuden kanssa. Sisäisen tarinan rakennusaineena käytetään olemassa olevaa kulttuurista tarinavarastoa, jota sovelletaan omaan tilanteeseen. Ei-heteroseksuaalista identiteettiä rakentavalla kulttuurinen tarinavaranto on suppeampi, koska elämme heteronormiin nojaavassa yhteiskunnassa. Tästä syystä oli mielenkiintoista tarkastella ei-heteroseksuaaleiksi itsensä määrittelevien nuorten aikuisten elämäntarinoita ja sitä miten he omaa identiteettiprosessiaan kuvasivat.

Jaoin aineiston kolmeen eri luokkaan, sen mukaan millaisena identiteetti tarinoissa näyttäytyi. Jaon apuna käytin mm. erilaisia seksuaali-identiteetin vaiheteorioita (ks. luku 3.3.1.), joiden mukaan seksuaalivähemmistöön kuuluvat nuoret joutuvat läpikäymään nuoruusiässään vastoinkäymisiä, joita heteroseksuaalit eivät joudu. Läpikäytyään nämä vaikeudet oma normista poikkeava identiteetti joko hyväksytään osaksi itseä ja ympäristön kanssa saavutetaan jonkinasteinen synteesi tai identiteettiin liittyvät ristiriitaiset tunteet jäävät päälle, eikä synteesiä ympäristön kanssa saavuteta. Jälkimmäinen vaihtoehto altistaa yksilön masennukselle ja pahimmassa tapauksessa itsemurhalle.

Vaiheteoriat ovat saaneet osakseen kritiikkiä jäykästä identiteettikäsitteistään ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien identiteettiprosessin tarkastelusta ”normaalista” identiteettiprosessista täysin erilaisena (esim. Diamond 2007). Tästä huolimatta omaa aineistoa luokitellessani, näin ko. teorialaajien hyvänä tarinoita erottelavana työvälineenä. Yksinkertaistettuna koin, että luokat ”Mutkaisien tien kautta päämäärään” sekä ”Syrjäpolkujen kulkijat” sopivat vaiheteorioiden kuvauksiin eri vaiheista. Näissä tarinatyypeissä oman normista poikkeavan seksuaalisuuden vuoksi koettiin rankkojakin negatiivisia tunteita ja toiseutta. Mutkaisien tien kulkijat kuitenkin olivat tarinaa kirjoittaessaan jo toipuneet näistä tunteista ja saavuttaneet varovaisen synteessin ympäristön kanssa. Syrjäpolkujen kulkijat taas kokivat edelleen ristiriitaisia tunteita, masennusta ja toiseutta suhteessa omaan identiteettiinsä sekä ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen.

Kolmas tarinatyyppi ”Varmoin askelin” ei ollut sijoitettavissa perinteisten vaiheteorioiden malliin. Tässä tarinatyyppissä kertojat eivät kokeneet suuria tunnemyrskyjä identiteettiinsä liittyen missään vaiheessa. Toiseuden kokemukset suhteessa vertaisiin jäivät myös kokematta. Normista poikkeavan identiteetin rakentaminen ei näyttäytynyt tämän ryhmän kertomuksissa ristiriitaisena ja suuria tunteita aiheuttavana prosessina. Synteesi ympäristön kanssa oli koko ajan jollain tasolla olemassa.

Vastatakseni ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni on tässä kohtaa pohdittava, miten ensinnäkin lapsuuden perhe ja toisaalta perheen ulkopuoliset suhteet (ystävät ja yhteiskunta) vaikuttivat identiteetin kehittymiseen ja itsensä hyväksymiseen aineiston tarinoissa. Suoraviivaista korrelaatiota lapsuuden ja nuoruuden kokemusten suhteesta itsensä hyväksymiseen en mielellään vedä. Huomattavaa kuitenkin on, että tarinatyypeistä erityisesti Varmoin askelin –ryhmään kuuluvissa tarinoissa painottuivat kokemukset onnellisesta lapsuudesta. Samoissa tarinoissa kiusaamis- ja syrjäjäkokemukset loistivat poissaolollaan. Varmoin askelin kulkijat kyllä kritisoiivat yhteiskunnan heteronormatiivisia rakenteita siinä kuin muidenkin tarinatyyppien kertojat, mutta ympäristön asenteiden ja yhteiskunnallisten rakenteiden ei nähty silti lähtökohtaisesti rajoittavan yksilön toimintaa, vaan omat vaikutusmahdollisuudet nähtiin hyvänä.

Mutkaisen tien kulkijoiden ja syrjäpolkujen kulkijoiden tarinoissa löytyi enemmän negatiivisia kokemuksia joko lapsuuden perheeseen tai koulumaailmaan liittyen. Lähes kaikki olivat jossain vaiheessa kokeneet jonkin asteista kiusaamista vertaisiltaan. Syrjäpolkujen kulkijoiden kertomuksissa nousi lisäksi esille myös hyvin rankkoja lapsuuden kokemuksia (hyväksikäyttöä ja tunnekylmiä vanhempia), joiden nähtiin vaikuttavan omaan identiteettiin vielä tänä päivänäkin vahvoina ydinkokemuksina. Näistä huolimatta lapsuus näyttäytyi monelle positiivisena aikana. Vaikeat ajat koittivat vasta nuoruusiässä ja tällöin koulukiusaaminen ja toiseuden kokemukset aiheuttivat monelle kertojalle ahdistusta ja masennusta.

Jostain syystä kuitenkin mutkaisen polun kulkijat löysivät voimaa hyväksyä itsensä ja päästä synteisiin ympäristön kanssa varhaisaikuisuudessa. Monella tämän muutoksen taustalla oli elämäntilanteeseen liittyvät muutokset, kuten muuttaminen toiselle paikkakunnalle, saman mielisten vertaisten löytäminen tai parisuhde. Vaikka oma identiteetti hyväksyttiin ja samalla myös löydettiin oma paikka ympäröivässä yhteiskunnassa, kritiikkiä yhteiskunnan heteronormeja vastaan kerrottiin tarinoissa paljon. Heteronormit nähtiin jossain määrin myös omia valintoja rajoittavina. Loppupeleissä mutkaisen tien kulkeneet kuitenkin uskoivat myös omaan toimijuuteensa, vaikkakaan ei niin vahvasti kuin varmoin askelin kulkevat.

Syrjäpolkujen kulkijoiden tarinoista edelleen kirjoituhetkelläkin välittyi kokemus siitä, että omaa paikkaa ei tässä yhteiskunnassa ole löydetty. Heteronormatiiviset rakenteet nähtiin äärimmäisen syrjivänä ja omia elämänvalintoja voimakkaasti rajoittavina. Koettiin, että maailma on paha ja siinä ei ole paikkaa erilaisuudelle. Tulevaisuus nähtiin epävarmana ja uhkaavana. Lapsien hankkiminen ja perheen perustaminen nähtiin negatiivisten tunteiden kautta. Silti syrjäpolkujen kulkijatkin uskalsivat unelmoida ja toivoa parempaa maailmaa, jossa ihmisten lokerointi unohdettaisiin ja normit eivät ohjaisi sitä mitä saamme olla tai mistä saamme unelmoida.

Suurin osa aineistoni tarinoista kertoi lapsuudesta, nuoruudesta ja oman identiteetin löytämisestä ristiriitaisena ja tunteikkaana prosessina, jossa parhaimmillaan oli suuria onnen hetkiä ja huonoimmillaan epävarmuutta, syrjintää ja masennusta (Mutkaisen tien kautta päämäärään). Osa tarinoista kertoi tarinaa mutkattomasta oman identiteetin löytämisestä ja voimakkaasta toimijuudesta suhteessa vallitseviin rakenteisiin (Varmoin askelin). Pieni osa taas koki identiteettiprosessin haastavana ja ympäröivän yhteiskunnan toimintaa voimakkaasti rajoittavana (Syrjäpolkujen kulkijat). Yhteistä näille kaikille tarinoille oli se, että ei-heteroseksuaalien asemassa nähtiin parantamisen varaa ja heteronormit nähtiin liian voimakkaina yhteiskunnallista todellisuutta rajoittavina rakenteina. Osa

koki näiden rakenteiden rajoittavan oman identiteettinsä ilmaisua ja toiset taas kokivat, että niistä huolimatta heillä oli mahdollisuus toteuttaa itseään ja tavoitella unelmiaan.

8.2 Heteronormatiivista perheihannetta kyseenalaistamassa

Kokemukset heteronormatiivisesta yhteiskunnasta kietoutuvat nykyaikana vahvasti perheeseen ja vanhemmuuteen, joiden ihanteena on pitkään ollut perinteinen kahden eri sukupuolta olevan vanhemman ydinperhe. Halusin analyysissani selvittää mitä käsityksiä ja tunteita perheestä, vanhemmuudesta ja omasta tulevaisuudesta ei-heteroiksi itsensä määrittelevien nuorten aikuisten tarinoista nousee. Lisäksi halusin tietää miten he kokevat yhteiskunnan heteronormatiivisuuden suhteessa sateenkaarivähemmistöihin ja perheisiin.

Lähes kaikissa tarinoissa käsiteltiinkin vanhemmuutta ja perhettä ensinnäkin omaa lapsuuden perhettä kuvatessa ja toiseksi omaa mahdollista vanhemmuutta pohdittaessa. Huomattavaa on, että riippumatta siitä halusiko tutkittava tulevaisuudessa lapsia vai ei, niin hyvän vanhemmuuden ja onnellisen perheen määritelmät näyttäytyivät kaikissa tarinoissa hyvin samankaltaisina. Niitä oli selkeästi pohdittu etukäteen. Hyvän vanhemmuuden nähtiin rakentuvan rakkaudesta ja turvallisista rajoista. Ymmärrettävistä syistä vanhempien sukupuolella ja seksuaalisella suuntautumisella ei nähty olevan merkitystä. Tärkeimpinä pidettiin rakkautta ja hyväksyvää ilmapiiriä perheenjäsenten kesken. Perheen kokoonpano ei näyttäytynyt merkittävänä. Perheen ei tarvinnut koostua ihmisistä joiden välillä on biologisia suhteita vaan tunteiden nähtiin sitovan perheenjäseniä yhteen. Kaikissa tarinoissa nähtiin lasten ansaitsevan vanhempien hyväksynnän, riippumatta siitä millaisia he olivat. Erityisesti tämä toive painottui niiden kertojien tarinoissa, jotka eivät itse kokeneet saaneensa vanhemmiltaan ja läheisiltään sitä hyväksyntää, joita lapsuudessaan ja nuoruudessaan olivat kaivanneet.

Vaikka hyvän perheen ja vanhemmuuden määritelmissä ei näkynyt aineistossa suurta vaihtelua niin ajatuksissa omasta vanhemmuudesta vaihtelu taas oli huomattavaa. Jokaista lapsia haluavaa kohtaan oli yksi, joka ei lapsia halunnut ja yksi joka ei vielä tiennyt mitä haluaa. Ottaen huomioon, että moni vastaajista oli vielä nuori ja lisäksi vielä ei-heteroseksuaalisen kohtaamat esteet lapsen hankkimisessa, moni kertoja ei vielä osannut sanoa halusiko itse ryhtyä vanhemmaksi. Toisilla taas oli selkeä näkemys siitä, että joko ehdottomasti halusi lapsia jossain vaiheessa tai ehdottomasti ei halunnut.

Perustelut omasta asenteesta lasten hankintaan vaihtelivat myös voimakkaasti. Näissä perustelussa oli huomattavissa ryhmäkohtaisia eroja eri tarinatyyppeihin sijoitettujen kesken. Varmoin askelin kulkevien vanhemmuuspohdinta oli melko suoraviivaista eikä siihen liittynyt epävarmuuden tunteita. Omia kantoja ei välttämättä perusteltu mitenkään muuta kuin omilla toiveilla. Toiset kokivat aina halunneensa oman lapsen, toiset taas unelmoivat muista asioista eivätkä nähneet itseään vanhempana. Jotkut antoivat tulevaisuuden näyttää, tuleeko lapsenhankinta osaksi omaa elämää vai ei. Ulkoisen todellisuuden ei annettu vaikuttaa lapsen hankinnan tai perheen perustamisen päätökseen. Kahdessa toisessa tarinatyypissä taas varsinkin lapsen hankkimista epäroivät pohtivat paljon yhteiskunnan asenteita sateenkaariperheitä kohtaan. Taustalla oli pelko siitä, että oma perhe joutuisi ennakkoluulojen kohteeksi ja lapset joutuisivat tästä mahdollisesti kärsimään. Moni koki, ettei ainakaan vielä koe olevansa tarpeeksi vahva sateenkaariperhevanhemmuuteen. Lasten hankkimisen esteenä nähtiin myös oma aseksuaalisuus tai muunsukupuolisuus, jolloin biologinen lisääntyminen ei ollut vaihtoehto. Muutama syrjäpolun kulkija koki, että lapsen hankkiminen tällaiseen maailmaan on itsekästä, eivätkä itse osanneet kuvitella ikinä vanhemmiksi haluavansa. Myös yksinäisyys ja oikeanlaisen kumppanin löytäminen nostattivat epävarmuuden tunteita eräissä mutkaisen polun ja syrjäpolkujen kulkijoissa. Jälkimmäisessä ryhmässä myös pohdintaa herätti yhteiskunnan perheenperustamisen normi, jonka mukaan jokaisen nuoren aikuisen kuvitellaan haluavan perustaa perhe ja hankkia lapsia. Tämä koettiin painostavana ja muita unelmia rajoittavana.

Yhteiskunnan asenteet seksuaalivähemmistöjen perheitä kohtaan nähtiin viime aikoina muuttuneen parempaan suuntaan. Tasa-arvoa edistävät lakimuutokset nähtiin tärkeinä tekijöinä, jotka osaltaan ovat asenneilmapiiriin vaikuttaneet. Silti kaikissa tarinoissa koettiin, että paljon on vielä tehtävää sen eteen, että ei-heteroseksuaalit voisivat elää ja perustaa perheitä tai olla niitä perustamatta joutumatta silmätikuiksi tai tullakseen muistutetuksi siitä, että eivät vastaa yleisesti hyväksyttyä normia.

8.3 Erilaiset identiteetit ja rajoittavat heteronormit

Aineiston tarinoista nousi monesta esiin oman itsensä määrittelyn vaikeus. Kuten Lisa Diamond (2007) tutkimuksessaan huomasi, seksuaali-identiteetin jäykät teoreettiset kategoriat, joita yhteiskunnassamme yleensä käytetään, eivät sovi yhteen empiirisen todellisuuden kanssa. Heteroiden, homojen ja biseksuaalien väliin ja ympärille mahtuu niin paljon sellaista, joka ei näihin ahtaisiin lokeroihin sovi. Vaikka yksilö tietyssä hetkessä pystyisikin sijoittamaan itsensä johonkin näistä kolmesta kategoriasta, on todennäköistä, että elämänsä aikana hän joutuu identifioimaan itsensä uudestaan kun seksuaalisen halun kohteisiin tulee muutosta. Koko seksuaalisen halun

käsitteen liittäminen osaksi identiteettikategorioita muuttuu kyseenalaiseksi, kun tiedostetaan, kuinka joustavasta ja vaikeasti rajattavasta ilmiöstä on kyse. Ja miksi tätä halua on edes tarpeen rajata? Ja miksi on tarpeen rajata yksilön sukupuolikokemusta vielä jähkemman kahtiajakoisen sukupuolikategorian olemassaololla?

Aineistossani suurin osa vastaajista jossain vaiheessa pohti oman seksuaali-identiteettinsä määrittelyn ongelmaa ja kyseenalaisti määrittelyn tarvetta. Moni olisi halunnut irtautua seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvistä määreistä kokonaan, mutta vastaan tulivat yhteiskunnan rakenteet. Heteronormatiivisessa yhteiskunnassamme meillä on tarve tietää kumpaan sukupuoleen yksilöt kuuluvat ja kumman sukupuolen edustajia kohtaan heillä on seksuaalisia tunteita. Oletuksena myös on, että seksuaalisia tunteita kaikilla tietenkin on jotakuta kohtaan. Erityisen kiinnostuneita yksilön identiteettimääreistä ollaan silloin kun ne eivät sovi heteronormin sisälle. Varsinkin tämä määrittelytarve korostuu silloin kun puhutaan perheen perustamisesta ja lapsien hankkimisesta. Tämä kokemus kertomuksista välittyi ja tätä määrittelypakkoa kritisoitiinkin moneen otteeseen. Itsensä ahtaminen vääränmuotoiseen muottiin ulkoisesta pakosta koettiin ahdistavana ja omaa elämää sekä identiteetin ilmaisua rajoittavana.

Toisaalta kertomuksista tuli myös esiin kokemuksia, jossa oman identiteettinimikkeen löytäminen oli ollut helpottavaa. Esimerkiksi aseksuaalit olivat kokeneet käsitteeseen törmätessään vihdoinkin löytäneensä nimen omalle identiteetilleen ja tämä nähtiin positiivisena kokemuksena. Tämä viittaa siihen, että ainakin osalla meillä länsimaisessa yksilöllisiä arvoja korostavassa yhteiskunnassa elävillä ihmisillä kuitenkin on tarve määritellä itsemme johonkin ryhmään kuuluvaksi.

Määrittelytarpeeseen liittyvän pohdinnan lisäksi aineiston kertomuksista nousi myös turhautumista näiden heteronormista poikkeavien kategorioiden marginalisointiin. Määritteli sitten seksuaali-identiteettinsä, miten vaan heteronormista poikkeavasti, ihmisillä tuntuu olevan tiettyjä stereotyyppisiä oletuksia, jotka leimaavat jollain tavalla oudoksi, pervoksi tai vääränlaiseksi. Itsevarma seksuaalivähemmistön edustaja ehkä kestää näitä ennakkoluuloja ja erityisesti Varmoin askelin kulkevista löytyikin niitä rohkeasti vastustavia ja niihin huumorillakin suhtautuvia. Huolestuttavaksi nämä ennakkoluulot kuitenkin nähtiin silloin kun pohdittiin perheen perustamista ja lasten hankkimista. Taustalla oli pelko siitä, että lapset joutuvat kärsimään siitä, että muut määrittelevät heidän vanhempansa 'friikeiksi'. Nähtiin epäoikeudenmukaisena, että tallaisia ylipäänsä joutuu miettimään silloin kun harkitsee heteronormista poikkeavan perheen perustamista.

Kaiken tämän määrittelytarpeen kritisoinnin ja toisaalta oman kategorian paikantamiseen liittyvän helpotuksen taustalta löytynee yksilön tarve tulla muiden hyväksymäksi sellaisena kuin on. Se että kelpaa muille omine ominaisuuksineen, haluneen ja tarpeineen on meille jokaiselle tärkeää. Jos olemme saaneet osaksemme hyväksyntää lapsuudessamme ja nuoruudessamme riittävästi, osaamme ehkä aikuisina pärjätä sen voimin ja hyväksyä samalla itsemme osana tätä maailmaa. Tällöin vastoinikäymiset ja mahdollinen syrjintä eivät pysty enää murentamaan meitä. Jos taas olemme kokeneet läpi lapsuuden ja nuoruuden jatkuvasti, ettei meitä hyväksytä tällaisena, on meidän vaikeaa myöskään uskoa omiin voimiimme ja siihen, että voisimme elää syrjivien rakenteiden keskellä omia tarpeitamme unohtamatta.

9. Lopuksi

Seksuaalivähemmistöjen asema on kohentunut viime vuosikymmeninä lainsäädännön ja ihmisten asenteiden muuttuessa tasa-arvoisemmiksi. Tämän vuoden maaliskuussa astuu voimaan tasa-arvoinen avioliittolaki, joka asettaa samaa sukupuolta olevien parien rakkauden samalle viivalle eri sukupuolta olevien parien kanssa. Kuitenkin seksuaalivähemmistön edustajat kokevat edelleen ennakkoluuloja ja syrjiviä asenteita, jotka eivät voi olla heihin vaikuttamatta.

Tässä tutkielmassani toin esiin niitä tunteita ja kokemuksia, joita nuoret seksuaalivähemmistön edustajat minulle kertomustensa kautta välittivät. Ne piirsivät kuvaa heteronormatiivisesta yhteiskunnasta, jonka enemmän tai vähemmän piilossa olevat asenteet, asettavat haasteita niille, jotka eivät näitä normatiivisia odotuksia täytä. Kertomukset eivät kuitenkaan kuvanneet pelkkää kärsimystä ja taistelua yhteiskunnallisia rakenteita vastaan. Niistä välittyi myös oman asenteen ja itseluottamuksen tärkeys, jonka voimalla yksilöllä on mahdollisuus tehdä elämästään sellaista kuin haluaa. Jokainen tarinansa kertonut nuori aikuinen kertoi omaa ainutlaatuista tarinaansa ja haluankin nyt kiittää heitä tutkimukseeni osallistumisesta.

Johdannossa näin tämän gradun olevan pohjimmiltaan tutkimus normatiivisista rakenteista ja ihmisistä, joiden olemassaolo kyseenalaistaa nämä normit. Nyt loppupohdintaa kirjoittaessani näen tutkielmani olevan juuri tätä. Lisäksi näen sen olleen myös tutkimus toimijuudesta. Se miten ei-heteroseksuaaliset nuoret aikuiset kokevat vaikutusmahdollisuutensa suhteessa vallitseviin rakenteisiin vaihteli tarinansa kertoneiden ajatuksissa suuresti. Kukaan ei kyseenalaistanut

heteronormatiivisten rakenteiden olemassaoloa, mutta kokemukset omasta toimijuudesta erosivat suuresti.

Oman perheen ja vanhempien tuki ja vertaisten hyväksyntä näyttäytyivät tekijöinä, jotka antoivat uskoa siihen, että heteronormatiivisista rakenteista huolimatta oma toiminta on se millä lopulta on merkitystä. Lapsuudessa ja nuoruudessa koettu syrjintä ja hyväksynnän puute taas söivät luottoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja sai rakenteet näyttämään pakkopaidalta, josta ei pääse ulos. Nämä tarinoista välittyneet kokemukset vahvistavat käsitystä siitä, kuinka tärkeää on tarjota tukea lapselle ja nuorelle, joka etsii omaa identiteettiään. Lisäksi tärkeää on tarjota lapsille ja nuorille tietoa erilaisista tavoista elää ja tuntea. Tällaisen heteronormia rikkovan tiedon lisääminen ei pelkästään auta kasvavia lapsia omissa identiteettipohdinnoissaan, vaan myös pikkuhiljaa nakertaa ei-heteroseksuaalisia identiteettejä rajoittavaa heteronormia.

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret aikuiset jatkavat elämäänsä tässä yhteiskunnassa, unelmoivat ja toivottavasti myös toteuttavat unelmiaan. Osa heistä perustaa perheen ja kun tämä tapahtuu, on perinteisen ydinperheen ideaali jo mahdollisesti unohtumassa, antaen tilaa kaikenlaisille perheille yhtä hyvänä vaihtoehtona. Ehkä se on vain utopiaa, mutta toivoisin suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuudessa määrittävän hyvän perheen rakkauden ja turvallisuuden kautta. Siinä vaiheessa, kun sateenkaariperheiden asema vastaa perinteisen ydinperheen asemaa, sekä yhteiskunnallisten instituutioiden rakenteessa, että suomalaisten asenteissa, koen seksuaalivähemmistöjen vihdoin olevan tasa-arvoisia. Koska perheinstituutio on suomalaisen yhteiskunnan keskiössä, sen muuttuminen muuttaa samalla koko yhteiskuntaa.

LÄHTEET

Ahvio, Juha (2013). Miten tähän on tultu? Seksuaalivallankumouksen kulttuurimarxilaiset juuret. SAARIJÄRVEN OFFSET OY, Saarijärvi.

Aldrich, R. (2004). Homosexuality and the city: An historical overview. *Urban studies*, 41, 1719-1737.

Arola, Anna (2008) ”Jos jossain vilahti lesbo-sana, mä olin kiitollinen”. Haastattelututkimus median merkityksestä lesbisen identiteetin rakentamisessa. Tiedotusopin Pro Gradu. Tampereen Yliopisto.

Asikainen, Laura (2014) Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten mielenterveys ja siihen vaikuttavat tekijät. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma. Savonia- ammattikorkeakoulu.

Baum, R. M. (1993). Homosexuality and the traditional religions of the Americas and Africa. Teoksessa A. Swidler (toim.), *Homosexuality and world religions* (s. 1-46). Valley Forge, PA: Trinity Press International.

Butler, Judith (2006) *Hankala sukupuoli*. Gaudeamus, Helsinki

Carr (1986) *Time, narrative and history*. Bloomington: Indiana University Press.

Cohler, Bertram & Hammack, Phillip (2007) *The Psychological World of the Gay Teenager: Social Change, Narrative, and “Normality”*. *Youth Adolescence*, 36, 47-59.

D’Emilio, John (1983) *Sexual politics, Sexual Communities, The making of a Homosexual Minority in the United States, 1940-1970*. The University of Chicago Press, Chicago & London.

Faulkner, A. H. & Cranston, K. (1998) Correlates of same-sex sexual behavior in random sample of Massachusetts high school students. *American Journal of Public Health*, 88, 262-266.

Giddens, Anthony (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge, UK: Polity Press.

- Halpin, Sean & Allen, Michael (2004) Changes in Psychosocial Well-Being During Stages of Gay Identity Development, *Journal of Homosexuality* 47:2, 109-126.
- Heikkinen, Hannu L.T (2010) Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Hekanaho, Pia Livia (2010) Queer-teorian kummia vaihteita. Teoksessa: Saresma, Tuula & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula: Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino, Tampere.
- Hentilä, Jorma (2007) Kirkot ja homoseksuaalisuus. Teoksessa: Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) Sateenkaari – Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2007.
- Huttu, Julietta (2015) Negotiating Belonging: Social Inclusion and Finnish Rainbow Parent Masters Thesis. Antropologian Pro Gradu. University of Tampere.
- Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, Vilma (2010) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Hyvärinen, Matti (2006). Kerronnallinen tutkimus. PDF.
<<http://www.uta.fi/yky/yhteystiedot/henkilokunta/mattikhyvarinen/index/Kerronnallinen%20tutkimus.pdf>>
- Juvonen, Tuula (2002). Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Jyväskylä: Vastapaino.
- Jämsä, Juha (2007). Näkymättömistä perheistä sateenkaariperheiksi – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lapsiperheet. Teoksessa Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) Sateenkaari – Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Jämsä, Juha (2008). Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus, Juva.

Jämsä, Juha (2003). Isä, joka on homo. Homomiehen perhe ja vanhemmuus. SETA julkaisuja 16.

Kaasila, Raimo – Rajala, Raimo – Nurmi, Kari. E. Toim (2008) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Juvenes print. Tampere.

Ketokivi, Kaisa (2013). Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusseura. Unigrafia, Helsinki.

Kuusela, Pekka (2001). Georhe Herbert Mead. Pragmatismi ja sosiaalipsykologia. Teoksessa Hänninen, Vilma – Partanen, Jukka – Ylijoki, Oili-Helena (Toim.). Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Vastapaino, Tampere.

Kyyrönen, Sinikka (2003). Homoseksuaalien käsityksiä perheestä ja parisuhteen virallistamisesta. Jyväskylän perhetutkimusyksikön julkaisuja 14. Yliopistopaino, Jyväskylä.

Lankinen, Anu (2003). En självklarhet, en oväntad möjlighet, eller ett resultat av en lång process. Beslutet om föräldraskap i den indre narrativen hos lesbiska och bisexuella kvinnor samt homo- och bisexuella män. Psykologian Pro Gradu. Åbo Akademi: Psykologiska institutionen.

Lehto, Juhani E. & Kovero, Camilla (2010). Homoseksuaalisuus tieteen näkökulmasta ja miesten kertomana. Yliopistopaino, Helsinki.

Lehtonen, Jukka (1996) Yhteiskunnan heteroseksuaalisuus ja seksuaalivähemmistöjen arki. Teoksessa Dahlgren, Taina – Kortteinen, Juhani – Lång, K.J – Pentikäinen, Merja – Scheinin, Martin (toim.). Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y:n julkaisusarja 4, Yliopistopaino. Helsinki.

Lehtonen, Jukka (2003). Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa – näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemukset. Yliopistopaino. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 31. Helsinki.

LeVay, S. (1996). *Queer science: The use and abuse of research into homosexuality*. Cambridge, MA: MIT Press.

Martikainen, Elena (2015) "Kohta heterot ovat kummajaisia" Retoriikka seksuaalivähemmistöjen adoptio-oikeuksia koskevassa keskustelussa. Sosiologian Pro Gradu. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen Yliopisto.

McAdams, D. P (1993) *The stories we live by: Personal myths and the making of the self*. New York: William Morrow.

Micheler, S. (2002). Homophobic propaganda and the denunciation of same-sex-desiring men under National Socialism. *Journal of the History of Sexuality*, 11, 95-130.

Moring, Anna (2013): *Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Sukupuolentutkimuksen väitöskirja, Helsingin yliopisto.

Mustola, Kati (2007). Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa. Teoksessa Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) *Sateenkaari – Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Nätkin, Ritva (2003) *Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä*. Teoksessa: Nätkin, Ritva & Forsberg, Hannele: *Perhe murroksessa – Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus, Helsinki.

Paajanen, Pirjo (2007) *Mikä on minun perheeni? – Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997*. Perhebarometri. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki.

Rintamäki, Maria – Autio, Hanna-Leena – Riihiluoma, Katariina – Suvanne, Liisa (2015) *Sateenkaaren alla – Kertomuksia perheistä*. Atena kustannus Oy. Keuruu.

Rossi, Leena-Maija (2004) *Heterotehdas*. Gaudeamus, Helsinki.

Rossi, Leena-Maija (2010) *Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin*. Teoksessa: Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula: *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere.

Safren, S. A. & Heimberg, R. G. (1999) Depression, hopelessness, suicidality, and related factors in sexual minority and heterosexual adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 859-866.

Soininen, Pirre (2015) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistettu vihapuhe internetissä. Sukupuolentutkimuksen Pro Gradu. Tampereen yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Solantaus, Tytti (2007). Vaihtoehtoperheet. Perhe ja vanhempien homoseksuaalisuus. Teoksessa: Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunta. Rakkauden evoluutio. Yliopistopaino, Helsinki 2007.

Ståhlström, O (1997). Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu. Gaudeamus, Helsinki.

Sullivan, N (2003). A Critical introduction to queer theory. UK: Edinburgh University Press, Edinburgh.

Taavetti, Riikka (2015) ”Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...” Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. PDF. www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkoljulkaisuja 81. Seta-julkaisuja 24.

Varjonen, Sirkku (2013) Ulkopuolinen vai osallistuja – Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa. Unigrafia. Helsinki.

Vygotski, Lev Semjonovits (1982) Ajattelu ja Kieli. Weilin+Göös, Espoo.

Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Gaudeamus.

Painamattomat lähteet:

Aseksuaalit.net (2016) < <http://aseksuaalit.net/viewtopic.php?f=13&t=2370> > Viitattu 23.4.2015.

Puolimatka, Tapio (2014): Onko avioliitto ihmisoikeuskysymys? Artikkelijulkaistu sanomalehti Kalevassa 3.11.2014. www.tapiopuolimatka.net/103

Seta.fi (2015) HLBTQ-sanastoa <http://seta.fi/hlbtq/> Viitattu 23.4.2015.

Seta.fi (2014) HLBTQL-historiaa <http://seta.fi/historia/> Viitattu 26.11.2014.

Toivola, Jani (2014). Yle.fi uutiset 2014: Jani toivolan toive toteutui: Historiallinen käänne yhdenvertaisuuden puolesta.

yle.fi/uutiset/jani_toivolan_toive_toteutui_historiallinen_kaanne_yhdenvertaisuuden_puolesta/7658693. Päivitetty 28.11.2014 klo 15.52.

LIITE 1

Kirjoituspyyntö

Hei sinä ei-heteroksi itsesi määrittelevä nuori aikuinen! Yhteiskunnassamme vanhemmuus nähdään yleensä heteroseksuaalisessa valossa ja olen nyt kiinnostunut kuulemaan miten sinä, seksuaalivähemmistön edustajana näet perheen ja vanhemmuuden ja minkälaisia tunteita näihin asioihin liittyy. Opiskelen Tampereen yliopiston Porin yksikössä sosiaalitieteitä ja kerään sosiologian graduuni aineistoa kirjoitustehtävän avulla.

Jos olet 18-35- vuotias, eikä sinulla vielä ole omia lapsia niin mielelläni lukisin sinun tarinasi. Voit kirjoittaa vapaasti lapsuudestasi, lapsuuden perheestäsi, nuoruudestasi, aikuiseksi kasvamisesta ja tulevaisuuden suunnitelmistasi. Tässä kuitenkin avustavia kysymyksiä, joiden kautta voit lähteä tekstiäsi rakentamaan:

Millainen oli lapsuutesi/lapsuuden perheesi?

Millä tavalla/milloin huomasit seksuaalisen suuntautumisesi olevan erilainen kuin muilla? Kerroitko siitä muille? Miten perheesi/ystäväsi/muut ovat suhtautuneet asiaan ja miten tämä on sinuun vaikuttanut?

Ketä mielestäsi kuuluu perheeseen? Millaisena pidät hyvää äitiyttä ja isyyttä ja miten siihen vaikuttaa mielestäsi vanhemman seksuaalinen suuntautuminen?

Haluatko itse joskus perustaa perheen? Mitä ajatuksia/tunteita sinulla tähän liittyy? Millainen vanhempi sinusta tulisi?

Miten koet yhteiskunnan/muiden ihmisten tukevan seksuaalivähemmistöjä esimerkiksi parisuhteen muodostamisessa ja perheen perustamisessa? Miten koet tämän tuen/tuen puutteen vaikuttavan omiin ajatuksiisi/suunnitelmiisi nyt ja tulevaisuudessa?

En odota vastausta kaikkiin kysymyksiin vaan toivon, että kirjoitat nimenomaan sinun elämäsi kannalta olennaisista asioista. Tarinasi pituudella ei ole väliä. Kaikki tekstit käsittelen luottamuksellisesti ja anonymiteettiäsi suojellen sekä tunnistetiedot häivyttäen. Hävitän kaikki tekstit analyysin jälkeen. Lähetäthän tarinasi minulle 1.9.2015 mennessä osoitteeseen vuorikivi.heli.m@student.uta.fi. Toivon, että tekstisi on Word- tiedostona tai suoraan sähköpostin viestikenttään kirjoitettu.

Kiitos paljon avustasi!